

Várostarténeti folyóirat

Veszprémi Szemle

13. évfolyam,
2011. 4. szám

23.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Veszprém Mátyás király századában **3** M. Tóth Antal

Komplex rekonstrukció
a Veszprémi Várnegyed megmentésére **19** Kiss Tamás

KÖZLEMÉNYEK

Veszprém emlékjelei 2006 **41** Bándi László

Veszprémi Keresztény Építómunkások Egyesület **61** Tóth Dezső

FORRÁSKÖZLÉS

A Veszprém-jutasi katonai repülőtéren összpontosított
m. kir. 101/3 honi vadászrepülő-század bevetési-könyve **66** Veress D. Csaba
(1944. május 10–1945. május 16.) III. rész

MEGEMLÉKEZÉSEK

In memoriam dr. Habsburg Ottó **87** Gy. Lovassy Klára

Emlékezés Ircsik Józsefre (1932–1986) **91** Gopcsa Katalin

Kittenberger Kálmán, a veszprémi állatkert névadója **100** Szurmay László

KÖNYVSZEMLE **103** László Péter
Emmer Gáborné
Tölgyesi József
Csiszár Miklós

Évfordulónaptár 2012 Veszprém **114** Vereskuti Klára

Várostarténeti folyóirat

Veszprémi
Szemle

13. évfolyam, 4. szám 23. 2011.

Várostarténeti folyóirat
ISSN 1217-5358

Alapítva: 1993

Alapító főszerkesztő:
dr. Tölgyesi József

Főszerkesztő:
Csiszár Miklós

TechNIKAI szerkesztő:
Szurmaj László

Szerkesztőségi titkár:
Virág Istvánné

Szerkesztőbizottság:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke,
Bándi László, dr. Csiszár Miklós,
dr. Tölgyesi József,
a Kuratórium tagjai
Sebő József

Kiadja:
a Veszprémi Szemle
Várostarténeti Közhasznú
Alapítvány
8200 Veszprém, Május 1 utca 2/1.
Levelezési cím:
8220 Balatonalmádi,
József Attila u. 101.

Felelős kiadó:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke
A főszerkesztő elérhetősége:
8200 Veszprém, Erzsébet liget 3.
Tel.: 06-20-253-3078
E-mail: csiszar_miklos@invitel.hu

Nyomda:
OOK-Press, Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila
A folyóirat évenként 4 számmal
jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI

BÁNDI LÁSZLÓ tanár, a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület elnöke, Veszprém; DR. CSISZÁR MIKLÓS ny. könyvtárvezető, Veszprém; EMMER GÁBORNÉ főszerkesztő, Iskolakönyvtáros, Veszprém; GOPCSA KATALIN művészettörténész, Veszprém; GY. LOVASSY KLÁRA helytörténeti kutató, Veszprém; KISS TAMÁS építészmérnök, korábban városi főépítész, Veszprém; DR. LÁSZLÓ PÉTER történész, Veszprém; DR. M. TÓTH ANTAL ny. egyetemi tanár, zenetörténész, Veszprém; SZURMAY LÁSZLÓ Veszprém; DR. TÓTH DEZSŐ ny. könyvtárvezető, Veszprém; DR. TÖLGYESI JÓZSEF főiskolai docens, Veszprém; VERESKUTI KLÁRA könyvtáros, Eötvös Károly Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet, Veszprém; VERESS D. CSABA hadtörténész, Veszprém

Illusztrációk: Albrecht Sándor, Bándi László, Kiss Tamás, Zachar Zsolt és archív dokumentumok

Támogatóink:

MOLNÁR FOTÓ
V E S Z P R É M

pbs
HUNGÁRIA

8200 Veszprém,
Házgyári út 1.

Veszprém Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala

A Veszprémi Szemle Alapítvány működésének támogatói:

Városi Civil Keret

A Veszprémi Szemle 23. szám megjelenését támogatták:

Albrecht Sándor Veszprém; Bálintné Budapest; Juhász Lorándné Veszprém; Kovács Győző Gyula Veszprém; Molnár János Veszprém; Dr. Rupert György Veszprém; Szabóné Vörös Györgyi Veszprém; Szalontai Árpád Veszprém; Újtelki Mária Budapest; Vereskuti Klára Veszprém; Virág Istvánné Veszprém

A borító képei:

címlapon: A veszprémi vár északról

háton: Ircsik József alkotásai

TANULMÁNYOK

Veszprém Mátyás király századában*

M. TÓTH ANTAL

A „RENEZÁNSZ” FRANCIA SZÓ ÉS ÚJJÁSZÜLETÉST JELENT. A 19. században nevezte így el egy francia történétíró az európai történelemnek azt a korszakát, amely nagyjában az 1300. és 1550. évek közé esik, zenei-történetileg a 17. század közepéig tartott. Tehát mintegy 300 évet ölel át. Ha a reneszánszra gondolunk, elsősorban nagy, túlnyomórészt firenzei művészek, írók, festők, szobrászok, építészek (Dante, Petrarca, Boccaccio, Cimabue, Giotto, Donatello, Leonardo, Michelangelo és mások) neve jut eszünkbe. E szerint az volna a reneszánsz lényege, hogy néhány lángeszű firenzei újra felfedezte és folytatta az ókori görög-római művészetet, amely az okkal vagy ok nélkül „sötét”-nek nevezett középkor századai alatt feledésbe merült? A válasz egy tanulmányban ily módon olvasható: *„A reneszánsz művészeti stílus létrejöttében szerepe volt ugyan az antik hagyományok újjáéledésének. A reneszánsz azonban sokkal több, mint művészeti stílus. [Ebben a korban] nagyot fordult a világ. Megváltozott az emberek gondolkodása. Más szemmel nézték az eget, a földet, embertársaikat. Más célokat tűztek ki maguk elé, mint azelőtt. Nem az új művészeti felfogás nyitotta ki új látásmódra a szemeket, hanem fordítva: a más-ként látó szem tükrözte új módon a világot a művészetekben is. Azért tükröződött új módon a világ, mert megváltozott.”*

Mátyás király százada

Már a 14. század második felében, az Anjou-királyok (Károly Róbert és Nagy Lajos) idejében Itália egyes államait és Magyarországot egyre erősödő politikai, dinasztikus és kulturális kapcsolatok fűzték egymáshoz. Budán és az ország több, főleg a nemzetközi kereskedelmi útvonalak által érintett helyén egyre népesebb itáliai kereskedőkolóniák alakultak ki. Zsigmond német-római császárrá koronázása Budát időnként szinte Európa fővárosává tette. A 15. század első évtizedei során azonban az ország helyzete destabilizálódott. Erre az időszakra esik a kincstár pénz-

*A 2008. május 24-én a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet által szervezett reneszánsz konferencia bevezető előadása alapján.

ügyi helyzetének romlása, Zsigmond és a pápa közti ellentétek kiéleződése, a törökök mind gyakoribb betörése Erdély területére, az V. László és I. Ulászló közti trónviszály, a várnai csatavesztés (1444), Hunyadi János kormányzósága (1446–1452), Hunyadi László kivégzése (1457). Az egyházi, és a világi hatóságok tekintélye megingott, „*a rakoncátlan belső elemek elhatalmasodtak*”. Ezekben a zavaros időkben romlott a közbiztonság, a hitélet, az ország belső békéje, nőtt az emberek kiszolgáltatottsága, szegénysége, hanyatlott a gazdaság, és a kultúra, a művészetek fejlődése megszakadt.

*Mátyás király arcképe
a Thüróczy-krónikából*

Hunyadi Mátyást 1458. január 24-én választották királlyá. 32 éves uralkodása a magyar történelem dicső időszaka volt. Fontos politikai, diplomáciai, katonai eseményekre került sor, nagyarányú államkormányzati és bíraskodási reformok születtek, jelentős építkezések kezdődtek Budán és az ország egész területén. E korban teljesedett ki a Kárpát-medencében – főleg a királyi udvarban és vonzaskörzetében – a humanista életszemlélet, terjedtek a reneszánsz eszmék, meggyökerezett az új szellemű művészet és tudomány. Létrejött a magyar reneszánsz kultúra legnagyobb alkotása, Itálián kívül a világ első nagy uralkodói könyvtára, a budai Corvina Könyvtár.

A tudomány- és művészetpártolás azonban nem maradt a fejedelmi reprezentáció része, hanem hatott a társadalom különböző szintjén élők mindennapjaira is. A polgári jellegű életforma terjedésének, a városi polgárság lassú kialakulásának jeléül „*a mesterségek űzői nálunk is egyesületbe álltak*”, vagyis létrejöttek a céhek. Mindez a szigorú feudális kötöttségek fellazulásával járt. A hatalmi elithez tartozó főpapok, főurak saját környezetükben terjesztették a humanista eszméket. A magyar reneszánsz tehát térben és időben sem szűkíthető le Mátyás udvarára.

A zenei élet fejlődése külön figyelmet érdemel. Budavár zenéje a század során a magyarországi gyakorlat minden fontos stílusjegyét magán hordozza. Amikor 1474-ben Mátyás eljegyezte, majd feleségül vette a nápolyi király lányát, Beatrixot, abba a szövetségbe „házasodott be”, amelynek urai saját udvaraiban foglalkoztatták a korai reneszánsz legnagyobb festőit, szobrászait, építészeit és muzsikusait. Ilyen elismert zenésznek tekintették többek között Johannes Tinctoris flandriai származású zeneteoretikust és zeneszerzőt, Aragóniai Ferdinánd nápolyi udvarának a karmesterét, aki Beatrix zenei nevelője volt. A királyné maga is jó zenész volt, és szolgálatában külön muzsikuskok álltak.

Az udvarban a kor legjelesebb zenészei fordultak meg, vagy álltak szolgálatban, akik főleg a Németalföldről, Itáliából, vagy Franciaországból érkeztek, pl. Johannes de Stockem, Jacques Barbireau, Stefano da Salerno és mások. Az uralkodó párnak a

kor legjobb lantosának számító Pietro Bono-t is sikerült egy-két évre megszerezni, aki korábban Ferrarában, Ercole d'Este herceg muzsikusa volt. A sziléziai központú német stíluskörből jött Budára Heinrich Finck, aki korábban Krakkóban, Bécsben, majd Salzburgban is működött és Thomas Stoltzer, aki a 16. század elején három évet töltött Budán. Szívesen játszották Paul Hofhaimernek, a korszak híres innsbrucki orgonistájának a műveit. A históriás éneklés nagy becsben állott az udvarban. Galeotto Marzio itáliai humanista is beszámol abbéli élményeiről, amelyet Mátyás asztalának a vendégeként szerezhetett. A művészetek iránti nyitottságot mutatja, hogy befogadták azoknak a főleg németalföldi (franko-flamand) szerzőknek (Guillauma Dufay, Gilles Binchois, Johannes Ockeghem, Antoine Busnois) a műveit, akik a 15. század során Európa-szerte népszerűek voltak.

A jó muzsikusokat – azokat is, akiket név szerint ismerünk, és azokat is, akikről nem maradtak fel személyes adatok – a király, a hercegek, főpapok egymásnak ajánlották, sőt ünnepeikre kölcsön is adták egymásnak.

A 15. század elején, Zsigmond király idejében Magyarországon is kísérletet tettek többszólamú tételek komponálására. Az ún. Zsigmond-kori töredék egy 1480 körül készült ősnymotatvány kötéstámlájából került elő.

A fennmaradt egyházi zenénk tehát nem kizárólag gregorián darabokból áll, hanem a 15. század elejétől már olyan többszólamú művek is megjelentek, amelyek közvetve világi zenénk jellegéről is tájékoztatnak. Többszólamú zenénk első nyomait a kolostori és székesegyházi forrásanyag őrizte meg számunkra. Ha a magyar középkor zenéjét hiteles forrásokból meg akarjuk ismerni, a liturgikus zene területéről kereshetünk hozzá példákat. A népszokásokkal közeli rokonságban álló drámai felvonulások, felelgetős (ún. reszponzoriális) és refrénes éneklések lehetőséget adtak a népszerű, ritmusos, sőt táncos elemek megjelenésére.

1490-ben Mátyás halála után özvegye, az itáliai Beatrix még Budán maradt. Egy ideig még továbbfoglalkoztatta az idegen és a magyar muzsikusokat, énekeseket. Amikor 1490-ben II. Ulászló Magyarországra érkezett, bevonulását hangos zeneszó kísérte: rézfúvók, fafúvók és harangok szóltak. A királyi udvarban a hangszeres muzsikusok mellett énekesek is közreműködtek: gyermekek és felnőttek egyaránt. Élénk zenei élet folyt II. Ulászló és II. Lajos udvarában is.

Pontos ismereteink vannak a leggyakoribb hangszerekről, amelyeket nem csak a királyi udvarban, de a nagyobb főúri és főpapi központokban, így feltehetően a veszprémi püspökök udvarában is használtak. A hangszerjátékosok közül

- a síposok valamilyen erős fafúvó hangszeren játszottak, és elsősorban felvonulásoknál, ebéd közben, a vacsoránál szerepeltek,
- a trombitások (általában a rézfúvó hangszereken játszó) a szabadtéri rendezvények mellett szintén részt vettek az asztali muzsikában, de a toronyzene ellátásában is szerepük volt,
- a hegedűsöknek nevezett zenészek általában húros hangszereken, hegedűn, hárfa-típusú, vagy a hegedűhöz hasonló pengetett hangszereken játszottak, legtöbbször ők is az asztalnál, vagy étkezés közben vagy utána muzsikáltak,
- a dobosok főleg a felvonulásokon, mint lovas-dobosok szerepeltek.

A billentyűs hangszerek közül használták a virginált, a 15. századtól egyre inkább a chlavichord elterjedt alkalmazására is van utalás. Az orgona a 13. századtól Magyarországon is alkalmazott hangszer volt (a veszprémi orgonáról a későbbiekben külön szólunk). A 7 lyukú, alsó oldalon ún. „oktávvaltó” lyukkal is ellátott reneszánsz furulya a 15. századtól lett az egyik legelterjedtebb amatőr hangszer Európaszerte, így Magyarországon is. A különböző hosszúságú és hangolású furulyákat többnyire együttesekben használták. (A hat- vagy ötlyukú népi furulya az ország egész területén, főleg a pásztorok között már korábban használt hangszer volt.)

Dunántúl ábrázolása Magyarország legrégebbi teljes térképéről (1528)

A királyi udvar kultúrája főleg egyes kolostoroknak és azoknak a nagyobb főúri, főpapi központoknak a mindennapi gyakorlatára volt hatással, amelyek a központi adminisztrációval (diplomáciai szolgálatban, a kancelláriai munkában való részvétellel, a király, vagy a királyné koronázási jog gyakorlásával) szorosabb kapcsolatban voltak. Mátyás uralkodásának 32 éve ugyanakkor túl kevés volt ahhoz, hogy a mind kedvezőtlenebbé vált bel- és külpolitikai helyzet közepette alapvetően megváltozzanak az elmaradott hazai viszonyok.

A korabeli hazai körülményekre utalt a 26 éves korában pécsi püspökké kinevezett és 38 évesen meghalt Janus Pannonius olasz életrajzírója, Vespasiano da Bisticci, amikor a költő hazatérésekor ezt írta: „Midőn megérkezett és látta annak a népnek a szokásait, ezek az itáliaiakkal szemben, ahol nevelkedett, fölötté idegenek-

nek tűntek fel előtte”. Janus, aki Mátyás királlyá választása évében, 1458-ban, mintegy 11 éves ferrarai, velencei, bolognai és páduai tartózkodás, majd nagy itáliai körút után tért vissza hazájába, barátjához, ferrarai és bolognai tanulótársához, a híres itáliai humanistához, Galeotto Marziohoz írt epigrammájában így jellemzi a pannon viszonyokat:

*„Hidd el, az elme művére nagyon hat gyakran a táj is,
S fontos az is, hogy mily csillag alatt született.
Itt barbár talajon barbár az ajk, ha beszél.
Zengne csak itt Maro, hejh, zord volna hangja Marónak,
Ha ide jön Cicero, néma leszen Cicero.”*

(Hegedűs István fordítása)

Veszprémi püspökök a 15. században

A 15. század első viharos évtizedei során a király (Zsigmond) Magyarországot függetleníteni kívánta a római szentszéktől, és magának követelte valamennyi egyházi kinevezés jogát. Mindez Veszprémben azt is eredményezte, hogy volt idő, amikor egyszerre több püspöke volt az egyházmegyének: egyikőjüket a pápa, a másikat a király nevezte ki. A fejelem felbomlott. A pápa és a király is elvesztette tekintélyét, mert egyik sem tudta intézkedéseit érvényesíteni. 1417-ben a veszprémi káptalan püspökválasztó gyűlésre jött össze, ahol a megjelent 26 kanonok megállapította, hogy *„16 év óta nincs főpásztora az egyházmegyének, és olyan személyek kezében van a kormányzása, kik visszaélnék a püspökség méltóságával, nem törődnek a hívekkel és még a becsületre sem tekintenek. Olyanok, mint akinek nem tulajdona a nyáj, akik farkas jöttére futnak, és a rájuk bízott bárányokat széjjelbocsátják, akik dőzsölnek és lakmároznak, magát az egyházat pedig elhagyják.”* (Ádám) Ez után 1418-ban a király Rozgonyi Pétert nevezte ki veszprémi püspöknek, akit 1424-ben a pápa is elismert, miután az általa küldött György püspök meghalt. A ténylegesen csak bő egy évig működő Rozgonyi Péter 1425-ben elérte, hogy a király megerősítse a mindenkorai veszprémi püspök ősi királyné koronázási jogát, és a veszprémi püspökök ismét befolyásos személyekké váltak a királyi közigazgatásban. Utóda, Uski János csak két évig 1426-tól 1428-ig uralkodott. Működése alatt szinte végig diplomáciai szolgálatot teljesített Velencében és Rómában.

A valódi konszolidáció a törökök és a husziták elleni katonai érdekeket is szerzett Rozgonyi Simon (1428–1439) kinevezésével következett be. 1438-ban ő koronázta meg Zsigmond lányát, Erzsébetet, első Habsburg- királyunk, Albert feleségét. Simon püspök idején készült 1429–1437 között a bazilika részletes leltára, amelyből pontos képet kaphatunk a veszprémi székesegyház felszereléséről, kincseiről, értékeiről, sőt a vár, a város és környéke életéről is.

Zenei szempontból külön értéke a leltárnak a 171 könyvről készített lista. Ezek közül kb. 70 liturgikus kódex volt, több feltételezhetően hangjelzést is tartalmazott. Ilyen volt a 13. századból származó egy-egy Graduale, Psalterium és Pontificale, a

A 14. századból, Meskó püspök idejéből származó veszprémi Pontificale

14. század elejéről két-két Graduale, Antiphonale és Psalterium, valamint az 1334–1344 közti veszprémi püspök, Meskó ajándékként egy Pontificale. A leltár tételesen feltüntet további hat, a 14. század második felében készült hangjelzéses könyvet és hét 15. századi liturgikus kódexet. (Mindezek zenetörténeti jelentőségével részletesen foglalkozik Pfeiffer János és Szigeti Kilián.)

Simon püspök 1439-ben Egerbe ment. Utódának, a királyi fő- és titkos kancellár Gatalóczy Mátyásnak (1440–1457) a várban már emeletes palotája volt, és jogot szerzett arra, hogy aranypénzt veressen. Működésének idejére estek a fent említett „zavaros idők”. Ennek ellenére befolyásának és kitűnő szervező készségének köszönhetően 1443-ban rendezni tudta a vár és a város helyzetét, bővítette birtokát és vagyonát. Egy 1452-ből származó okmány arról nevezetes, hogy Veszprémről régi helyrajzi adatokat is tartalmaz.

A legjelentősebb 15. századi veszprémi egyházfő, Vetési Albert a bécsi és a sienai egyetemen, majd Rómában tanult. Már 23 évesen, 1433-ban tagja volt Rómában Zsigmond király kíséretének. Rómában tudományos fokozatot szerzett. Mátyás király egyik vezető diplomatája volt: diplomáciai szolgálatot teljesített az osztrák rendeknél, Milánóban, követként járt Rómában, Velencében, Nápolyban. A pápa (III. Callixtus) kedvelt embere volt. 1476-ban ő koronázta meg a székesfehérvári bazilikában Mátyás második feleségét, a nápolyi Beatrixet, akinek a kíséretében

több itáliai tudós és művész (köztük zenész) érkezett Budára, akikkel Vetési közvetlen kapcsolatba került. 1458-ban nevezték ki veszprémi püspöknek. Szigorúan fel lépett az egyházon belüli szabálytalanságok ellen: az 1460-as synodus szabályrendelete előírja, hogy „a papság viselkedjen illendőképpen, ne legyenek kufárok, mézárások, boltosok, és ne járjanak rikitő öltözetben, piros csizmában, vagy zöld és

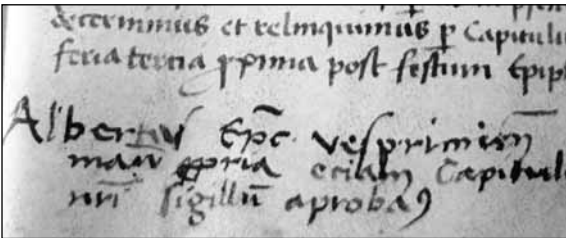

Vetési Albert címere

vörös posztóban.” (Az intézkedéseket a feltehetően kifogásolt viselkedéssel kapcsolatos kihágások indokolták.)

Külpolitikai feladatokat ezután is kapott: Mátyás követe volt Velencében, Rómában, Regensburgban, a csehországi Troppauban. Nápolyban a király nevében ő kötötte meg Mátyás és Beatrix házasságát. Az új király, Mátyás udvarának humanista szellemét hozta Veszprémbe. Maradandó alkotásai igazolják, hogy székhelyén igyekezett annak mindenben érvényt szerezni. Veszprémbe nevéhez fűződik egyebek mellett a Szent György kápolnában található, még életében megépített, gazdagon díszített vörös márvány síremléke. Tőle maradt a Gizella Királyné Múzeumban, egyéb kincsek mellett látható, 1469-ből származó díszes miseruha, amelyet máig Vetési kazulának hívnak.

Közfürdőket épített. Veszprémbe is működött a káptalani iskola, ahol a kor szokásának megfelelő humanista tartalommal folyt a világi értelmiségiek, a literatusok (magyarul a deákok) képzése. Gram-matikát (irodalmi szintű latin nyelvet), diktáment (szónoklatot, logikát, jogi ismereteket, klasszikus verselést, humanista zene-

Vetési Albert aláírása

elméletet), valamint ún. komputuszt (elemi csillagászatot, geometriát, fizikát, mechanikát, földrajzi ismereteket) tanultak. A városnak két kórháza („ispitálya”) volt, amelyeket Szent Katalinról és Szent Erzsébetről neveztek el. Az 1467-ből való, a veszprémiek által Vetési-kőnek nevezett vörös márvány

oszlopfej, amelyre a Vetésiek címerét, angyalfejet és püspöksüveget véstek.

1473-ból olvashatjuk, hogy a várban, az 1381-ben tomboló nagy tűz után 1400-ra újjáépített székesegyházat Vetési „új fénybe öltöztette”, Gutheil szavaival „kifestetve és a reneszánsz mű-vészetét sugárzó gyönyörű festményekkel ékesítve azt”. A gótikus veszprémi Gizella kápolna középkori apostolképeivel szembeni változást jól mutatja a Vetési által megújított Szent György kápolna mozgalmasabb emberábrázolása.

Vetési Albert négy évvel Mátyás halála előtt, 1486-ban hunyt el. A Veszprémbe látogató pápai legátus tisztelettel és csodálattal emlékezett meg róla: „*Vere hic annosus pater sanctus est, et talem in arce sua praesulem vidisse, laetor*” („Ez az idős atya szent ember, és örülök, hogy saját várában láthattam ilyen főpásztort”).

Tevékenységének méltó folytatója volt a kor másik nagy veszprémi püspöke, Janus Pannonius unokatestvére, ifjabb Vitéz János. Ő a tudományok támogatásáról és humanista környezetéről lett híres. Elnöke (princeps) volt a nemzetközi tudományos szervezetnek, a bécsi humanista egyetemi tanár, Konrad Celtis (1459–1508) által kezdeményezett Dunai Tudós Társaságnak, a Sodalitas Litteraria Danubianának is.

Főleg e két utóbbi főpap vonzotta Veszprémbe a magyarországi reneszánsz neves személyiségeit, mint pl. Mátyás humanista történetíróját, Galeotto Marziot és a budai dominikánus főiskola rektorát, Petrus Nigrít is.

Kolostorok, templomok

A reneszánsz szellemiség új tartalommal telítette meg az előző századok kolostori világát. 1470 és 1530 között felvirágzott a magyar nyelvű kolostorirodalom. Bibliafordítások, anyanyelvű prédikációk, értekezések, elmélkedések, legendák, imádságos könyvek születtek, de példák találhatók a kezdődő egyházi és világi költészetre is. A 15. századi nyelvemlékeink között jelentős helyet elfoglaló, gazdag díszítésű ún. Festetich-kódexet, amely himnuszokat, köztük Petrarca latin bűnbánó ájtatosságainak magyar fordítását is tartalmazza, a nagyvázsonyi pálos kolostorban, 1493 körül készítették Kinizsi Pál felesége, Magyar Benigna számára. Az 1500-as évek elejéről származó, imádságokat, legendákat és énekeket tartalmazó ún. Peer-kódex és a Magyar Benignának, bizonyos M. frater, pálos szerzetes által 1513-ban másolt imádságos könyv, az ún. Chech-kódex szintén Nagyvázsonyban készült. (A nagyvázsonyi pálos kolostorról részletesen olvashatunk Papp Szilárd „A királyi udvar építkezései Magyarországon 1480–1515” című munkájában.)

Az anyanyelv hivatalos használatának növekvő igényét jelzi, hogy már a 15. század közepén a liturgiában a „Confiteor”-t, vagyis a közgyónást a hívek gyakran „vulgariter”, tehát népnyelven mondták. Az 1515-ös veszprémi egyházmegyei zsinat úgy rendelkezett, hogy a misén kívüli áldoztatásnál a pap a hívekkel népnyelven mondassa el a „Miatyánk”-ot és az „Üdvözlégy Máriá”-t, a „Hiszekegy” mondatai alapján magyarul végeztesen velük hitvallást. Erre a gyakorlatra már 1475-ben, Vetési Albert jelentésében is utalás van, amely szerint „*a hívek áhítattal vesznek részt énekekkel a szentmisén*”.

A 15. században – hasonlóan a korábbi századokhoz – a veszprémi egyházmegyében sok templom, kolostor épült (illetve átépült), többnyire gótikus (Ádám Jenő által „csúcsívesnek” nevezett) stílusban. Közülük ma is működik:

- a kispáti Szent Kereszt templom,
- a nagyvázsonyi Szent István templom és a várkapolna,

Az „alsóörsi dudás” a 15. század elejéről (freskórészlet a templom déli faláról)

A nagyvázsónyi pálos kolostor romjai a 15. századból

- a dabronyi templom,
- a somlóvásárhelyi Szent Margit kápolna és
- a szentkirályszabadjai, részben román, részben gótikus stílusú műemlék-templom.

A 14., illetve a 15. századból való:

- a felsőörsi Árpád-kori templom néhány gótikus eleme,
- az inotai templom szentélyének kőbordás gótikus boltozata, valamint freskója,
- az ösküi kerektemplom sekrestyéje,
- a tatárjárás előtti vörösberényi erőtemplom déli gótikus tornya és kőfala, valamint
- az alsóörsi református templom déli gót kapuja és külső freskója.

A 15. században épült templomok közül ma már romos állapotban van:

- a köveskáli templom, amelyből ma már csak az ún. „sásdikáli rommaradvány” látható,
- a vigánti középkori templom, amely alapfalai ma már csak sejthetők,

Balatonfüreden az a templom, amely maradványa ma „papsokai templomrom”-ként ismert a balatonszőlősi út mellett,

- a román stílusú aszófői templom (ma „kövesdi templomrom”) gótikus szentélye,
- a balatoncsicsói, román stílusú Szent Balázs templom, amely romjai ma is jó állapotban vannak,
- a kövágóörsi ecséri templom, amely romja a Balaton-felvidék talán leglátványosabb romegyüttese,
- a nagyvázsónyi (barátipusztai) hatalmas későgótikus pálos kolostor és templom, valamint
- a salzföldi Mária Magdolna tiszteletére szentelt impozáns méretű pálos kolostor.

A korábbi századokból valók (a teljesség igénye nélkül) a veszprémi Szent Mihály székesegyház, a berhidaei, a sólyi, a litéri, a zánkai, a kisapáti, a sáskai, a somlószőlősi ma is működő templomok, a veszprémi Szent György és Gizella kápolnák, a veszprémi és a tihanyi altemplomok. A ma már romos Árpád-kori épületemlékeink – régi korok tanúiként – ma is mutatják a török megszállás előtti időszak páratlan gazdagságát. Ilyen a veszprémi domonkos és Veszprém-völgyi apácakolostor, a veszprémi (kálváriahegyi) Szent Miklós temp-

lom, a gyulafirátóti, a csopaki (balatonkövesdi), a dörgicsei, a révfülöpi, a mind-szenkállai (az egykori kerekikáli), a jádsi, a szentbékállai (töttöskáli), a szigligeti, a taliándörögdi, a gyepekújvári és egy sor egyéb falusi templom, a nagyvázsonyi Szent Erzsébet tiszteletére szentelt, ún. tálodi páloskolostor.

Veszprém (és a megye) közélet a 15. században

A 15. században bőven voltak olyan események Veszprémben és környékén, amelyeket okkal érezhetünk a korra jellemző társadalmi átalakulás fontos részének. Az időszakot a kor neves, 18–20. századi kutatóinak, Ádám Jenőnek, Beke Kristófnak, Békefi Remignek, Bél Mátyásnak, Gutheil Jenőnek, Hungler Józsefnek, Lukcsics Józsefnek, Rhé Gyulának és másoknak köszönhetően jól ismerjük. Fontos forrásmunka a veszprémi káptalan 1495–1534 évekre vonatkozó számadáskönyve, amelyet Kredics László, Madarász Lajos és Solymosi László 1997-ben tett közzé, valamint Veszprém város 1002–1523 időszakra vonatkozó okmánytára, amely Hermann István szerkesztésében 2007-ben könyv formájában is megjelent.

A terjedő humanista eszmék pannon szellemiségűek voltak. Az egykori Pannónia, mint a római birodalmi tartomány, amely egykori művészetének újra felfedezése lett volna a korszak szellemi „küldetése”, a Dunántúlon kívül Horvát-Szlavóniát, Bosznia egy részét, Alsó-Ausztria keleti területeit (nagyjából a mai Burgenlandot) és Stájerországot foglalta magába. A 15. századi, fél Dunántúlra kiterjedő veszprémi püspökség ennek a térségnek volt szerves része. A hozzá tartozó vármegyékben a társadalmi körülményeket, Magyarország más területeihez viszonyítva, a hasonlóságok mellett a „pannon” sajátosságok jellemezték. A 15. században a tanulni vágyó magyar ifjak nem csak az itáliai (elsősorban a páduai és a bolognai) egyetemeiket, hanem az 1365-ben alapított bécsi és a krakkói egyetemet is látogatták. 1383–1523 között a bécsi egyetem hallgatói között 28 veszprémi növendék (főleg későbbi kanonok) nevét találjuk.

Veszprémben alapjaiban meghatározta a társadalmi eseményeket, hogy a kis lakónépességű város a Dunántúl jelentős részét elfoglaló veszprémi egyházmegye kormányzásának, gazdasági élete összefogásának a központja volt. A püspökség és a város kapcsolatát jól jelzi Vetési Albert 1476-os, a pápának írt leve, amelyben ez olvasható: „*habet civitatem Vesprimiensem penitus destructum...*”, vagyis a püspökségnek van egy (részben) elpusztított, Veszprém nevű városa, amely legalább ezer lépésre van a vártól. A veszprémi vár tehát inkább megerősített püspöki erődítményként működött, a püspök gyakorolta a várhoz tartozó népek feletti bírói jogkört, így módon Veszprém város lakóinak feudális ura is volt. Ezzel magyarázható, hogy – szemben más nyugat-magyarországi városokkal (Győr, Pécs, Sopron, Pozsony), ahol a szabad királyi várossá (civitas) alakulás lehetősége megereméződött – Veszprém akkor és a későbbiek során is csak mezővárosi (oppidum) rangot kaphatott.

Ezt, a város szempontjából kiszolgáltatott helyzetet az is magyarázza, hogy még az előző században, 1313-ban Károly Róbert magyar király és II. István veszprémi

püspök között birtokcsere megállapodás történt: a király korábban a veszprémi püspök tulajdonában lévő Nagysziget (Csepel sziget) tizedéért és Szentendréről cserében átengedte a püspöknek zalai birtokát, a keeri (hajmáskéri), majd a veszprémi vámszedési jogot, átadta Veszprém megyét és kinevezte a püspököt Veszprém megye főispánjává. 1392-ben Zsigmond király „érdemes szolgálataiért” véglegesen a veszprémi püspöknek adta a Veszprém megyei főispánságot. Mátyás ideje alatt a főispáni címet ugyan átmenetileg Nagyvázsony ura, Kinizsi Pál gyakorolta, azonban II. Ulászló 1495-ben ismét egyértelmű helyzetet teremtett: „[a király] a Veszprém megyei főispánságot, amely a veszprémi egyháznak és püspökeinek régi kiváltsága, visszaadja Vitéz János püspöknek és utasítja a vármegye közönségét, hogy Vitéz püspököt főispánjuknak elismerjék”. Ettől az időtől a veszprémi püspökök (egészen 1770-ig) a „főispáni” (comes supremus) rangot és jogkört is használták, a királynéi kancellári cím mellett. A közigazgatásban mind jobban előtérbe került a püspök-földesúr személye és egészen a 19. század végéig állandósult Veszprémben a püspök-főispán hatalmával és vagyonával megalapozott egyházi mezővárosi jelleg.

Talán éppen ez a körülmény határozta meg a legmarkánsabb különbséget a magyarországi (ezen belül a veszprémi) reneszánsz és a „klasszikus” itáliai reneszánsz között. Ott a városok anyagilag annyira megerősödtek, hogy nemcsak el tudtak szakadni földesuraiktól, de sok esetben önálló városállamokká is váltak. Janus a szabad (sőt szabados) itáliai városi polgári életnek Pannoniában nyomát sem találta. Szó sem lehetett az Itáliára gyakran jellemző egyházellenességről. Nálunk nem voltak adva a feudális világrenddel való szembekerülésnek a társadalmi-jogi lehetőségei, a humanista eszmék (annak szellemi, filozófiai és kulturális konzekvenciáival együtt) virágában lévő feudális viszonyrendszerben, túlnyomórészt a katolikus főpapok környezetében valósultak meg.

A Mohács előtti politikai-társadalmi helyzetet mutatja az 1488-ból fennmaradt összeírás, amely az akkori Veszprém vármegye területi beosztását, valamint a várak (a püspök birtokában lévő Veszprém és Sümeg mellett Csesznek, Pápa, Ugod, Bátorkő, Öskü, Palota, Esegvár, Somló, Vázsonykő, Döbrönte), a városok, a községek és a kisebb települések nevét tartalmazza. A porták szerint kivetett adó összegéből következtetni lehet a lélekszámról. A 15. század második felében, Veszprém vármegyében 45–50 ezren, Veszprém városban mintegy 2,5 ezren laktak.

A veszprémi vár körül kialakult város a felszín tagoltsága következtében kisebb faluszerű településekből, a Szentmiklósszegből, a Szentmargitszegből, a Szentkatalinszegből és a Sárszegből állt. A Szenttamásfalva nevű püspöki városrész, amelyet először 1237-ben említettek, a mai Dózsaváros keleti felét magában foglaló területen volt. Itt 1489-ben országos vásárt rendeztek, ahol vámot is szedtek. A Velencébe menő nemzetközi kereskedelmi út Veszprémet is érintette. Az 1514-es kereskedelmi útleírás vámjegyzékében Veszprém „Vesprigo” néven szerepelt.

A vár alján élő népek a már említett megállapodás szerint 1313-tól a püspök és a káptalan adófizető jobbágysai lettek, de a városi polgári létre, a fejlett kereskedelmi, gazdasági életre utal a viszonylagosan széles parasztpolgári réteg. Ez utóbbit az elő-

került foglalkozásnevek is bizonyítják. Volt Veszprémben bőrkészítő, szabó, kovács, fürdős, vigyázó őr, kalmár, szatócs, zsidó, szibárus, szakács, molnár, lábbeli készítő, varga. Mind többen csaptak fel kereskedőnek, kupecnek, fuvarosnak, mészárosnak, kocsmárosnak. Különböző egyéb iparosra volt szükség a számos, kőből emelt épület (templomok, kolostorok, püspöki, kanonoki házak, a vár falai, épületei) karbantartására. 1402-ben – a hasonló jellegű hazai városok gyakorlatának megfelelően – a veszprémi iparosok is céhekbe tömörültek.

A fában gazdag Bakony virágzó népi iparművészetének létrejöttéhez egy korabeli feljegyzésből következtethetünk. A veszprémi székesegyház fent hivatkozott, 1429–1437 között készült leltárában az áll, hogy „13 darab könyv egy bakonyi modorban készült ládában Miklós prépost pecsétje alatt őriztetik”. E szerint a bakonyi faragás a 15. század elején már jellemző stílusként volt közismert, hiszen egy ilyen láda már a dús-gazdag veszprémi püspök híres könyvtárában is megtalálható volt.

A város lakóinak mindennapjairól, szokásairól keveset tudunk. Az iskolák, a két kórház („ispitály”), a nagy forgalmú közfürdők működése, a céhekbe tömörült iparosok valamint a fejlődő kereskedelem azonban olyan életformát sejtet, amely talaja lehetett a feudális kötöttségektől szabadulni akaró új életszemlélet megjelenésének.

Hogyan fogadta tehát a 15. századi Veszprém az új eszméket abban a „kavargó században”, amely a város számára minden ellentmondása ellenére a 18. századig az utolsó, fejlődést biztosító időszak volt? Mi történt a várban, ahol humanista szellemű püspökök uralkodtak, és mi történt „lent” a városban, ahol az erős feudális kötöttség ellenére kezdett kialakulni a kereskedőkből és az iparosokból álló városi polgárság?

Egyrészt Veszprémre is jellemzőek voltak a Janus Pannonius által pontosan leírt elmaradott hazai társadalmi viszonyok és feudális kötöttségek, ugyanakkor itt is elindult és főleg Vetési Albert idején felgyorsult az a folyamat, amely az ország felzárkóztatását Európa fejlettebb feléhez lehetővé tette. Mindez tárgyi emlékekkel, ma már részben romos épületekkel, könyvgyűjteményekkel, leírásokkal igazolható.

A város „bimbózó” reneszánsz életét az első csapás már Mátyás halála évében (1490) érte, amikor betört az országba Miksa (1459–1519) német király, 1493-tól német-római császár, aki pályázott a magyar koronára. November 8-án megszállta Veszprémet, és katonái egy hétig dúltak a városban. A mohácsi vész után a védőfal nélküli, bármikor lerohanható kisváros még kevésbé tudott ellenállni a pusztításoknak. 1538-ban a káptalani jelentés szerint már 50 ép ház sem volt Veszprémben. A törökök háromszor vették be a várat (1552-ben, 1593-ban és 1683-ban), először 14 évig, másodsor 5 évig, a harmadik alkalommal 3 hónapig birtokolták. Mindezeket a vár súlyosan megsínylette, a városból azonban szinte semmi sem maradt.

A zenei élet Veszprémben

Mit tudunk a 15. századi Veszprém zenéjéről? Sajnos nem túl sokat, pontosabban nem kevesebbet, mint (beleértve a királyi udvart is) az ország zenei gyakorlatáról általában. A hangszerek elpusztultak, a zenei eseményeket megjelenítő freskók, egyéb ábrázolások megsemmisültek. Nyoma veszett a rendkívül gazdag liturgikus könyv és kódex gyűjtemény döntő többségének is.

Ismereteink a város lakóinak mindennapi zenélési szokásairól, táncairól – az ország egyéb területeihez, sőt a király székvárosához hasonlóan – szintén rendkívül szegényesek. A világi zenéről, a komponált hangszeres muzsikáról az 1500 előtti időkből – a nagy 16. századi általános pusztulásnak köszönhetően – egyetlen kottafej vagy tárgyi emlék sem maradt. Nincsenek kéziratok, amelyek teljes, többszólamú darabokat tartalmaznak. Legismertebb reneszánszkori tánczenénk kottái idegen szerzők feldolgozásában, a 16. században jelentek meg.

Veszprém feltételezett zenei életére csak a hazai és a nemzetközi analógiák alapján következtethetünk. Ennek során figyelembe kell vennünk, hogy Veszprém helye az országos közigazgatásban kiemelkedő volt: a püspök a királyi udvarban, a kancellárián és a diplomáciai életben fontos szerepet játszott, ő koronázta meg a királynét. Mindezekkel széleskörű, és nem csak politikai, gazdasági, de kulturális (ezen belül zenei) kapcsolatrendszer is együtt járt. Pfeiffer János és Szigeti Kilián tanulmányából tudjuk, hogy a királyi udvarhoz hasonlóan Vetési Albert és ifj. Vitéz János is szerződtettek énekeseket.

Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy Veszprém környékén több, főleg a pálos rendhez tartozó kolostor működött, amelyek a kultúrát magas szinten művelték. Tekintettel kell lennünk az iparosság céhes szervezettségére és a kezdődő polgárosodás egyéb jeleire (kórházak, közfürdő léte) is. Különösen pedig arra, hogy Veszprém kereskedő város volt. Bekapcsolódott a nemzetközi kereskedelmi forgalomba is, amely nem csak az áruk, de a kulturális, ezen belül a zenélési szokások továbbítását is lehetővé tette.

A magyarországi zenei gyakorlat a 15. század második felére mind több hasonlóságot mutatott az európai zenével. A zenei élet nálunk is két fő területen zajlott. Az egyik az egyház liturgikus zenevilága volt, a másik a királyi udvar, a nemesség, a papság és a köznép világi zenéje.

Az egyházi zene elsajátítására külföldi kéziratosokat, könyveket, kódexeket szereztek be, és a hazai használatra másolták őket. Fejlődött a zenei notáció, a zene lejegyzését (a kottázás technikáját) pontosították. Az egyházi szertartások szolgálatára, az udvari zenészekről függetlenül külön muzsikusokat alkalmaztak. A veszprémi püspök udvarában elméleti és gyakorlati zenei oktatás is folyt. A többszólamú éneklés nyomai Veszprémben is megtalálhatók. Az Országos Széchényi Könyvtárban fellelhető, veszprémi eredetű misekönyvben (Missaléban) az evangélium díszes dallammal olvasható. Ezt a hagyományt folytatta – a veszprémi minta alapján – Thuz Osvát, zágrábi püspök is, aki Veszprémben volt „kezdő klerikus”. A 14. századtól

Európa-szerte terjedő polifon (többszólamú), időnként hangszeres egyházi zene azonban (hasonlóan a királyi udvarhoz) Veszprémben sem szorította ki a hagyományos, énekelt, egyszólamú gregorián dallamokat. A középkori templomokban naponta több órán át énekeltek a gregorián melódiákat. Az ún. paraliturgikus eseményeken, a temetéseken, a céhek ájtatosságain és egyebütt is gregorián ének szólt.

Mátyás-Graduale 1458-ból

A század végén, főleg a királyi udvarban művészi-en kidolgozott, nagyméretű díszkódexek készültek, amelyek közül leghíresebb az 1480 körül valószínűleg a Németalföldön készített ún. Mátyás-Graduale. Hasonlót feltehetően Veszprémben is alkalmaztak, hiszen gyakorlati haszna volt annak, hogy egyszerre több énekes egyetlen, nagy, jól látható kottát használhatott. Ilyen emlékünkből azonban Veszprémben nem maradt fenn.

1469-ben Vetési Albert püspök új orgonát rendelt az ország legkiválóbb orgonaépítőjétől, Széchenyi Miklós mestertől, aki többek között a híres garamszentbenedeki orgonát is készítette. Az orgona azonban a 15. században már nem csak a nagy templomok hangszere volt. Kisebb, mozgatható (ún. portatív) orgonákat a házi kápolnák istentiszteletén és a kolostorokban is használtak. A 16. századi pusztítások során mindezek szintén megsemmisültek. A világi zene művelése kiterjedt a fejedelmi, főpapi találkozók, lakomák, lovagi tornák és mulatságok, a vadászatok, külföldi utak, vásárok, ünnepi sokadalmak zenéjére és a különböző társadalmi rétegek táncos szórakozásaira, lakodalmakra egyaránt.

Feltételezhetően Veszprémben is általánosan elterjedt volt, hogy mutatványosok, bohócok, zsonglőrök, vándor énekesek (igricsek, jokulátorok) szórakoztatták az udvari népeket, patríciusokat, lovagokat, egyházi személyeket, de a köznépet is. Korábban (az Árpád-korban) a jokulátorok olyan (általában hivatásos, vagy félhivatásos) világi énekesek voltak, akik fő feladata a szórakoztatás mellett a régi, honfoglaláskori mondák és egyéb történetek előadása volt. A 14–15. század során azonban mind inkább énekes-hangszeres mulattatókká váltak, akik „lakomán, vásárokon, udvarnál vagy népsokadalmokon, előkelők házánál vagy búcsújárásokon, itthon vagy külföldön – bárhol, ahol pénzt remélhettek – tréfás, olykor gúnyos, vagy éppen durva dalokkal, bohóckodással, mutatványokkal, közönséges hatásvadászó tréfákkal szórakoztatták a közönséget.” (Dobszay)

A külhoni hatások mellett erősek voltak a hagyományok is, amelyről mintegy három évszázaddal később, 1817-ben egy veszprémi főpap, a tízgyermekes balatoncsicsói jobbágycsaládban született veszprémi kanonok, majd székesfehérvári püspök, Horváth János írt a Tudományos Gyűjteményben megjelent „A régi magyaroknak vallásbéli s erkölcsi állapotokról” című kétrészes értekezésében. Ebben olvas-

hatunk a mulató nótákról, vagyis „*némely tréfás énekekről, melyeket asztal felett szoktak énekelni*”. A dalosok az „*ivó, szerelmes, vagy történetes [históriás] éneket*” sippal, kobozzal, lanttal kísérték. Máshol arról ír, hogy a magyarok „*a hárfának és sípoknak édesdeden gyönyörködtető szép hangjával és tréfásoknak minden nyájás énekivel magokat mulatták*”.

Külön foglalkozott Horváth János a táncokkal. Nagyon szemléletesek tanulmányában az egyes tánc típusokról szóló részletek: „*Másképpen mozgattya az inacsákat a büszkeséggel, másképpen a szerelemmel elegyes öröm. Lassú negédes a maga erejében, dicsőségében büszke vitéznek a lejtölése, táncza. Vidámabb, fürgébb a szerelmeseké. Náluk is más forma volt a vitézi, lassú, más a páros, frissebb, ugrós táncz.*”

A korabeli feljegyzésekben mind gyakoribbá válik a különböző hangszerek és hangszeresek említése. Ezekről a királyi udvar zenélési gyakorlatának tárgyalása során beszéltünk. Elterjedtségük azonban általános volt, többségük használata Veszprémben is valószínűsíthető, a püspöki udvarban, a kolostorokban, az alsó papság, a nemesek és a köznép soraiban egyaránt. Ékes példája ennek az egyik legrégebb hazai falusi zenészabrázolás, az alsóörsi református templom déli falán látható külső freskó, amelyen egy zenész (az „alsóörsi dudás”) alakja is látható a 15. század első feléből, esetleg Zsigmond idejéből.

Ebben a korban megjelennek azok a családnevek, amelyeket foglalkozásjelölőnek tekinthetünk, pl. Dobos, Dudás, Gajdos, Hegedűs, Kobzos, Kürtös, Lantos, Sipos és hasonlók. Lehetnek köztük falusi muzsikusok, városi alkalmazásban levők, vándormuzsikusok, vagy királyi, főúri, főpapi udvartartáshoz tartozó zenészek egyaránt. (Zenélő citerás cigányokról a 16. század elején hallunk először.) Jellemzőnek tekinthető, hogy a Dunától keletre inkább a fúvósok aránya volt magasabb, a Dunántúlon a vonósok (a 15. századtól a lantosok) arányszáma növekedett meg. Rajeczky Benjámin *Magyarország zenei története* I. kötetében úgy véli, „*nem alapítalan a 15. században egy, az egész országot átfogó hangszeres zenészhálózatról beszélni*”.

„Égi és földi szerelem”

A „reneszánsz”-nak utólag elnevezett századokban élt emberek számára a világi lét eseményei (a természet, a szülőföld, a szerelem, a haza, a harc, a vitézség, a bátorság, az erény, a tudás, az alkotótehetség) mind inkább felértékelődtek. Ez azonban nem járt együtt a transzcendens világtól való elfordulással. A korszak emberének fontos volt ugyan a földi élet, de fontos maradt – a pusztító háborúk, a kegyetlenségek, borzalmak, az emberiséget megharmadoló világvármányok időszakában – a túlvilághoz való ragaszkodás. A reneszánszban egymás mellett jelent meg a valószínű és az eszményi, a profán és a szakrális, a mélységesen eksztatikus és a hűvösen kételkedő, a testi és a szellemi, a mérhető és a mérhetetlen, a földi és az égi. A reneszánszt méltán tekinthetjük az arányosság és az egyensúly korszakának.

Egy filozófiai tanulmányban ez olvasható: „Az ókori görög ember [aki a reneszánszkor mintájául szolgált] a dionüszoszi és az apollói valóságot együtt tudta elfogadni, és ebben a kontextusban tudta megtalálni saját boldogságát”.

Fel kell tennünk egy – itt és most nem megválaszolható – kérdést: Lehetséges, hogy a mai ember számára a reneszánszkor (Magyarországon kiemelten a 15. század) éppen e lelki egyensúly utáni vágyakozásunkat, a természet arányosságának felfedezését és szolgálatát, a makro- és a mikrokozmosz egységében való gondolkodást és cselekvést, a törvény és a szabadság reneszánszra oly jellemző harmóniájának remélt újra megtalálását jelenti?

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- ÁDÁM Iván: A veszprémi székesegyház. Veszprém, 1912.
- BÉKEFI Remig: A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban. Budapest, 1907.
- BIRHER Nándor, SZABÓ Adrien: Az élet és a túlélés erkölcsi–jogi kérdései. Budapest, 2004.
- DOBSZAY László: A magyar zene története. Budapest, 1984.
- GUTHEIL Jenő: Az Árpád-kori Veszprém. Veszprém, 1979.
- GUTHEIL Jenő: Veszprém város okmánytára. Oklevelek a veszprémi érseki és káptalani levéltárakból (1002–1523). (szerkesztő: Hermann István) Veszprém, 2007.
- HEGEDŰS István: Janus Pannonius költeményei. Budapest, 1938.
- HORVÁTH János: A Régi Magyaroknak Vallásbéli és Erkölcsi Állapottokról. Tudományos Gyűjtemény I. évf. II. kötet, Pest, 1817. p. 27–91.
- HORVÁTH Zoltán György, GONDOS Béla, KÁROLYI György: A Balatontól a Bakonyig. Veszprém megye középkori templomai. Budapest, 2005.
- HUNGLER József: A török kori Veszprém. Veszprém, 1986.
- HUNGLER József: Veszprém településtörténete. Veszprém, 1988.
- KREDICS László, MADARÁSZ Lajos, SOLYMOSI László (szerkesztők): A veszprémi káptalan számadáskönyve 1495–1534. Veszprém, 1997.
- LUKCSICS József: A veszprémi káptalan a XVI. században. Veszprém, 1908.
- MAKKAI László: A reneszánsz világa. Budapest, 1977.
- PAPP Szilárd: A királyi udvar építkezései Magyarországon 1480–1515, Budapest, 2005.
- PFEIFFER János, SZIGETI Kilián: A veszprémi székesegyház zenéjének története. München, 1985.
- PINTÉR Jenő: A magyar irodalom történetének kézikönyve. I. kötet. Budapest, 1921.
- RHÉ Gyula: Új Árpád-kori templommaradványok Veszprémben. Veszprém, 1930.
- SÍK Sándor: Himnuszok könyve. Budapest, 1943.
- SZEKERES-Farkas Márta: A királyi udvarok zenéje. In: Kárpáti János (szerk.): Képes magyar zenetörténet. Budapest, 2004. p. 43–54.
- TAKÁTS Endre (fordító): Veszprém vármegye leírása Bél Mátyás által, az 1772. évi másolat alapján. Veszprém 1989.

Komplex rekonstrukció a Veszprémi Várnegyed megmentésére*

KISS TAMÁS

Előszóként

„...VESZPRÉM: EGYETLEN OLYAN TELEPÜLÉS, ahol az üregek a vájásra, szabályos szelvény-kialakításra igen kedvezőtlen dolomitban találhatóak... Abban is egyediek a pincék és üregek, hogy tönkremenetelük a Várhegygel, ill. az építészettörténet értékű várfalakkal igen szoros kapcsolatban vannak. A veszprémi Várhegy épületei olyan műemlékegyüttest képeznek, melyek a város számos funkciójának napjainkban is helyt adnak. A Várhegy állagát közvetett módon biztosító közműalagút 1988. óta üzemel, a műemléki környezetben alkalmazott műszaki megoldások pedig országosan is egyedülállók...” (Részlet a „Pincebeomlásokkal veszélyeztetett települések” című tárcaközi bizottság beszámolókötetének 27. oldaláról)

2005-től napjainkig több lakossági és társadalmi fórum érdeklődött, vagy kért fel arra, hogy a Szent István Völgyhíd megújításáról szóló ismertetéshez hasonlóan adjak tájékoztatást a Veszprémi Várban 1982–1994 közt folyó veszélyelhárító rekonstrukciós munkákról. Ezek kapcsán feltűnt, hogy a Várnegyed rekonstrukciójának igazán nagyszerű programjáról és az abban magas szintű szakmai tudással és elkötelezettséggel résztvevőkről a város „hivatalos körei” szinte megfeledkeztek, talán a programot nem is ismerik, vagy nem tartják aktuálisnak. Amikor a program szakmai szervezésében való részvételemért belügyminiszteri elismerésben részesültem, szégyenérzetet váltott ki belőlem, hogy ebben nem azok a szereplők részesültek, akik oly odaadók voltak a program előkészítésében, tervezésében és megvalósításában. Ezzel a kis beszámoló ismertetéssel előttük szeretnék tisztelni, megköszönni tevékenységüket és a város lakosságával megismertetni őket (az egyes témakörökben ezért név szerint is hivatkozok rájuk). Talán egyszer – esetleg egy emléktáblával – az a város, amelyért fáradoztak, ugyanígy megemlékezik majd erről a szakmai teamről. Talán egyszer egy vártörténeti állandó kiállítással, vagy kisebb kiadvánnyal bővebben is tudnának városuknak beszámolni azok, akik még élnek a

* A visszaemlékező tanulmány alapját a témakörben 1986. június 2-án az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottságban tartott előadás bővített és ábrákkal kiegészített szövege, a „Veszprémi Vár Közmű-út és támfal-helyreállítása” című program-dokumentáció, a rekonstrukciós munkák irányítása, szervezése során keletkezett, tulajdonomban levő iratok és tervek, az illetékes veszélyelhárítási tárcabizottsági beszámoló képezik.

résztevők közül. Szeretném, ha a Város polgárai érdeklődéssel tudnák fogadni a következő ismertetést.

I. A létében veszélyeztetett Várnegyed

A veszprémi vár hazánk egyik legrangosabb, a Budai Várnegyedhez hasonlóan aktív városi funkciót szolgáló műemlékegyüttese. Kiemelkedő művészeti, művészettörténeti jelentőségű, s egyúttal számos közintézményünk otthona, városunk egyik legfontosabb, s legnagyobb látogatottságot élvező idegenforgalmi adottsága, közös kincsünk.

A második világháborút követő időszakban – több tényező együttes hatásának érvényesülése következtében – a Várnegyed műszaki létesítményein olyan nagyfokú károsodások keletkeztek, amelyek az együttes létét veszélyeztették, s emellett a közvetlen környezetben folyamatos életet és vagyont veszélyeztető helyzetet keltettek. A károsodást okozó tényezők – elsősorban a természetes állagromlás, a kezdeti szakszerűtlen építés-kivitelezés, a gondozás és fenntartás elmaradása, a közművesítés hiánya (illetve korábbi szakszerűtlen megvalósítása), a háború utáni évtizedekben bekövetkezett funkcióváltás, majd a felerősödött idegenforgalmi terhelés, klimatikus adottságaink hatására nagyfokú károsodások keletkeztek a Várhegy felszíni kőzetrétegeiben, a várfalakon, a Várban levő épületeken, építményeken. 1981–82-től folyamatosan jelentkeztek élet- és vagyonszélyt jelentő helyzetek. Ezért, valamint az egyedülálló értékű műemlékegyüttes megtartása érdekében, haldéktalanul fel kellett készülni a Várnegyed rekonstrukciós munkáinak elvégzésére. A Várnegyed ezen munkálatait a Városi Tanács intézkedései szervezték. A rekonstrukcióval kapcsolatos munkák több szakaszban valósultak meg. A beindult kezdeti tevékenységek tervszerű továbbfolytatásának, előkészítési-, tervezési-, kivitelezési-, szervezési keretei az 1982–85 közti időben létrejöttek. Ebben az időben láthatóvá vált, hogy a feladathoz szükséges pénzügyi keretek biztosítása esetén a Veszprémi Várnegyed megmenthető lesz.

A Várnegyed jelentőségének, rangjának visszaállítása, feiújításának előkészítése a hatvanas évektől kezdődően folyamatos városi feladatot jelentett. Kezdetben a műemléki védetség alatt lévő épületekből kiköltöztetéssel, majd a legjelentősebb új közintézmény-funkciók elhelyezésével sikerült a lakások megszüntetése, s az ebből származó épületromlás megállítása. Ezt követően több épület egyedi rekonstrukciója valósulhatott meg. Ezek közt az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottság székháza (Vár u. 37. sz.), az Államigazgatási Főiskola két épülete (Vár u. 20–39.), az ifjúsági Park kíván említést. E tevékenység során – a szükséges cserelakások értékét figyelmen kívül hagyva – mintegy 250–300 millió forint értékű munka elvégzésére került sor.

A kezdeti munkák beindulásakor is feltételezhető volt, s a későbbiekben nyilvánvalóvá vált, hogy a Várnegyed rekonstrukciója csak egységes, átfogó koncepció alapján lesz végrehajtható. Ennek előkészítéseként – a károsodást okozó tényezők feltárására, az építmények állapotfelmérésére, a szükséges teendők meghatározására-

ra – 1981–82-ben komplex rekonstrukciós előtervezésre került sor. A tervezés során megállapítást nyert, hogy a Várnegyed létesítményeinek meghibásodása több tényező együttes hatásaként jött létre. Ezek valamennyijének megszüntetése nélkül a rekonstrukció – sikeresen – érdemben nem oldható meg. Egyúttal nyilvánvalóvá vált az is, hogy a veszélyokozó tényezők feltárása, megszüntetésük módja nagyrészt meghatározza a fő teendőket is.

Az 1983-ban készített javaslat a meghibásodások megszüntetésére kidolgozott komplex rekonstrukciós program megvalósítását 10 évre ütemezte. Ehhez (1982. évi árszinten) 588 millió forint értékű munka elvégzését prognosztizálta. A rekonstrukciós feladat nagysága, idő- és anyagi szükségletei, jelentősége, szakmai felkészültség igénye messze meghaladta Veszprém Város lehetőségeit, sőt megyei mértékkel sem volt mérhető. Központi támogatás biztosításáért a Veszprémi és Veszprém megyei tanácsok a Várnegyed megmentését célzó kampányt folytatott, valamint közösen megkeresték az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériumot. Eközben azonban – a folyamatosan jelentkező veszély-körülményektől sürgetve – városi és megyei tanácsai erőforrások felkutatásával, felszabadításával beindultak a soron következő rekonstrukció előmunkálatai, helyzetfeltárások és műszaki tervezések, emellett több aktuális meghibásodás azonnali felszámolása, a komplex rekonstrukcióra való felkészülés. Ezekre a feladatokra a két tanácsai szervezet költségvetéséből:

1981–82-ben	3,0 millió Ft
1983-ban	3,5 millió Ft
1984-ben	36,5 millió Ft
1985-ben	22,5 millió Ft

A VI. ötéves tervben összesen 65,5 millió Ft került biztosításra, illetve felhasználásra. Ezen összegből a sürgős veszélyelhárításokat, a rekonstrukció műszaki tervezésének beindítását, kivitelező szervezetek műszaki felkészítését, a sziklafelületek megerősítését, a közműrekonstrukció alapfeltételét jelentő közműalagút – építésének megkezdését, s a szükséges előzetes régészeti kutatásokat sikerült megvalósítani. Megkezdődött egyes helyeken a felső falak felújítása is.

E munkák elvégzésével – úgy gondolom – erőnkhez képest hatékonyan hozzá tudunk járulni ahhoz, hogy a VII. ötéves tervidőszakban a Várnegyed megmentését eredményező komplex rekonstrukció kellő ütemben beindulhatott, amelynek elvégzéséhez:

- kialakult a Várnegyed komplex rekonstrukciós feladatainak ellátására elkötelezett tervező gárda, melyhez több kisebb alvállalkozás mellett a MÉLYÉPTERV, a Földmérő- és Talajvizsgáló Intézet, kisebb részfeladatokban a Veszprémi Tervező Vállalat sorolható;
- létrejött a kivitelező feladatok ellátására alkalmas kivitelezői háttér (Érdi Építőipari Szövetkezet, Dorogi Szénbányák Aknamélyítő- és építő szervezete, a DUVIÉP Vállalat, Városgazdálkodási Üzem stb.);
- a rekonstrukció szervezésére és irányítására szakmai kérdések megoldására alkalmas koordinációs rendszert hoztunk létre;

– a Várnegyed rekonstrukciójának szakszerű, tudományos igényeket is kielégítő megvalósulása érdekében – ha kezdeti nehézségek árán is – létrejött a szükséges régészeti kutatásokat ellátó és ellenőrző rendszer (Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága, Magyar Nemzeti Múzeum, Országos Műemléki Felügyelőség).

A bevezetőből kitűnik, hogy a veszprémi Várnegyed rekonstrukciójának megvalósítására elkötelezett Városi Tanács – lehetőségeinek keretei közt – mindent megtett a felmerült veszélyhelyzet megszüntetésére, a komplex rekonstrukció előkészítésére. A szükséges tennivalókat megfelelő határozottsággal végezte el. Így nem történt végzetes károsodás, a rekonstrukciós folyamat beindult, lehetővé vált, hogy a további munkák hasonló tervszerűséggel legyenek elvégezhetők, majd megvalósíthatók.

A rekonstrukció műszaki-gazdasági programja 1982. évi árszinten 588,093 ezer (588,1 millió) forintra értékelte az elvégzendő feladatokat, s azt 10 éves megvalósítási időre ütemezte. A VII. ötéves tervben 394,5 millió forint értékű igénnyel számolt. (A komplex rekonstrukciós program nagyságára – és jelentőségének mértékére – jellemzően az adott időben fennálló állami lakásépítési költség-egyenérték mutatójával számolva és összehasonlítva:

- az időszakban (1982–85) a két és félszobás állami lakás netto építési költsége kb. 400 ezer Ft.
- a teljes program megvalósításához szükséges 588,093 ezer Ft > 1.470,23 lakással egyenértékű
- ebből a tervezett VII. ötéves tervben volt elvégzendő 394,500 ezer Ft > 986,25 lakással egyenértékű.
- Ha az 1982. előtti ráfordítások becsült értékét is beszámítjuk (300.000 ezer Ft), a teljes Várrekonstrukciós program 888,093 ezer (888,1 millió Ft–ot tesz ki, amelynek lakás-egyenértéke 2.220,23 lakás mai értékben (20 millió Ft/lakás számítással) 44 milliárd 404,65 millió Ft-nak felel meg.

Nyilvánvaló, ilyen nagy volumenű, szakmailag és tudományosan egyaránt nagy jelentőségű feladatot a helyi tanács egyedül nem volt képes megvalósítani. Ezért a Városi- és Megyei Tanácsok központi támogatásért az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériumhoz, fordultak s így vált e feladat az akkor beinduló „Veszélyeztetett várak és kastélyok” központi program – közismert nevén „pinceprogram” – részévé. A nevezett program műszaki-gazdasági előkészítője – az Országos Műemléki Felügyelőség és az ÉVM (később a BM) – ugyancsak együtt érezve a Várnegyed állapotának súlyosságával, s a tennivalók sürgősségével – a veszélyeztetett várak programjában Veszprémet kiemelten súlyosnak ítélte meg. Ezért a VII. ötéves terv-időszakban az országosan elvégzendő veszélyelhárító munkák értékének 40%-át Veszprémben tartotta megvalósítandónak, s ebből 25%-ot „további halasztást nem tűrő veszélyelhárításnak” minősítette, mert ettől függött a Várnegyed sorsa, megmaradása, illetve a további munkák elvégzésének lehetősége is.

Mint a tervezetből kitűnik, kiemelkedő jelentőségű feladatról volt szó. Mielőtt az

elvégzendő műszaki és szervezési programot ismertetném, szükségesnek tartom, hogy röviden bemutassam a Veszprémi Várat, mint a végveszélybe került történeti, művészeti, műszaki objektumot. Történetének, sorsának alakulása, a városi funkciókban való részvállalása, a városépítési feladatokban való jelenléte indokolta a megmentése érdekében való vészharangkondítást, és a segítségnyújtó törekvéseket. Szeretném, ha szándékom szerint sikerülne érzékeltetni azt is, hogy a Várnegyed megmentése csak egy – de aktualitásában meghatározó jelentőségű – része a Várnegyed témakörnek, hiszen a rekonstrukciós feladatok jelentős hányada az egységes városközpont városrendezési-, sőt több esetben a teljes város településszerkezet-alakítási intézkedések elvégzésével lesz csak megoldható. Ezért a Várnegyeddal foglalkozó szakemberek szemében komplex városépítési feladatot képez, s része a Veszprém város azon törekvésének, hogy az elmúlt fél évszázad alatt népességében és városi funkcióiban felnövekedett – átalakult – város megőrizze, feljavítsa, s hasznosítsa városának történelmi hagyományait, adottságait, a korábbi korok materiális és szellemi hagyatékát.

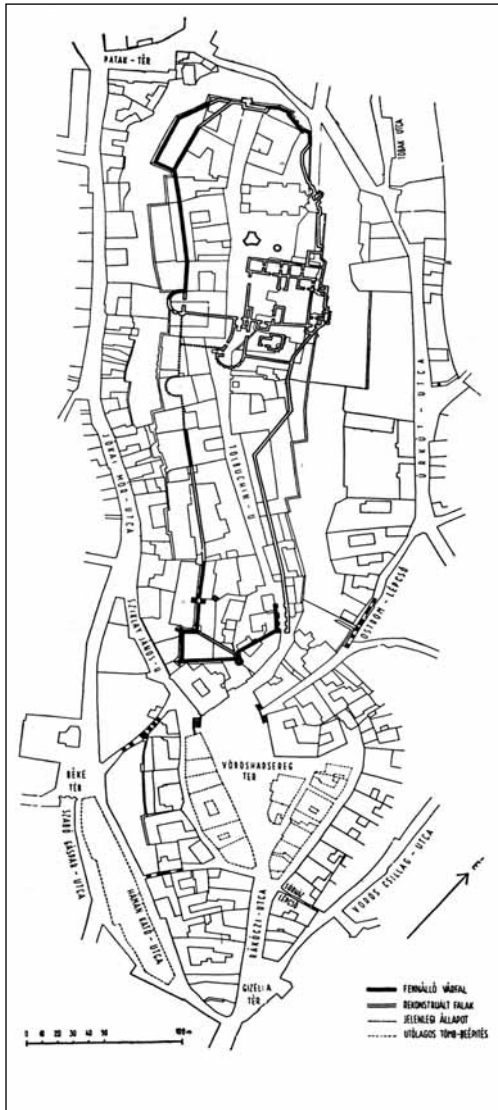
II. A Veszprémi Vár, mint településtörténeti hely

A Veszprémi Vár, mint településtörténeti jelentőségű hely, elsősorban középkori múltjával tűnik ki. Bár a legújabb régészeti kutatások (dr. Kralovánszky Alán, Cs. Dax Margit, Rainer Pál) eredményei arra engednek következtetni, hogy a Várhegyen a neolitik (újkökori) időkben már emberi településhely volt, számunkra legfontosabb történelmi jelentősége abban áll, hogy a honfoglalás, az államalapítás idején már ismert hely, amelynek jelentőségét területi elhelyezkedése és megerősíthető jellege adta. Így módon az Árpád-házi királyok által végrehajtott államszervezés szempontjából – mint fejedelmi (királyi) hatalmi központ (várispánság), mint egyházszervezeti központ (püspökség), illetve gazdasági központ (fejedelmi-, majd királyi birtokközpont, piachely), a későbbiek során kulturális központ (Veszprémvölgyi apácakolostor, illetve a szabad művészeteket és a jogtudományt oktató főiskola (studium), közép-európai mértékkel is jelentős állományú könyvtár, (talán könyvmásoló műhely) – nagy jelentőségget bírt.

A Veszprémi Vár jelentősége a mohácsi csatavesztést követő időszakban ismét megnövekedett. Végvár jellegéből adódóan ez időben jelentősége elsősorban erődítményjellegéből származik, tehát hadászati volt. (Többszöri ostromviseltségének következményei napjainkig hatnak.) Gazdasági jelentősége lényegében ennek rendelődött alá. Egyházszervezeti-, kulturális szempontból jelentősége időlegesen szinte teljesen megszűnt (a püspökség Sümegre költözött), majd újraéledt.

Veszprém városa – és központjában a Várnegyed – korábbi komplex funkcióját csak a Rákóczi-szabadságharcot követő időszakban nyerte vissza, abban az időben, amit a település történetét kutatók és történészek a katolikus restauráció idejének neveznek.

Ebben az időben a püspök kettős funkciójából adódóan (püspök és főbíró is) az

Várnegyed helyszínrajza

folyamatban a világi funkciók fokozatosan elhagyták a Várat, először a hozzá délről csatlakozó Váraljára, a Piac tér környékére, majd a hajdani Gizella (ma Szabadság) térre tolódott el. A XX. században innen, különválva kelet felé, a mai Kossuth Lajos utca irányában a kereskedelmi-ellátási-, délre, a mai Erzsébet-tér irányában a közigazgatási-, nyugati irányban az oktatási-művelődési funkciók letelepedésére került

egyházi és világi közigazgatás, a püspöki gazdaság irányítása szervezése kapcsán, a Várnegyed központoszerűen működött. A Váralja településrészek kereskedő-iparos lakosságának növekedésével a városi gazdasági szerepkör is visszatért. Az egyházszervezéshez kapcsolódó papnevelés, illetve egyházi oktatás kapcsán az oktatási szerepkör is kibontakozott. A katolikus restauráció történelmi időszakának megpezdülő életrendje a Várnegyed teljes átformálódását eredményezte, melynek során még ma is élő, s emlékeiben is grandiózus művészeti – elsősorban építőművészeti – tevékenység bontakozott ki a XVII–XVIII. században, amely aztán majd a következő évszázadban az irodalmi-, tudományos életben országos hírnevűvé váló embereket teremtett Veszprém iskoláiban.

A XIX–XX. század elejének gazdasági átalakulása nem talált Veszprémben olyan településalakító adottságokat, amelyek a város urbanus fejlődésének, gazdasági megerősödésének robbanásszerű eredményét hozta volna. Ebben az időben csak közigazgatási-oktatási és egyházigazgatási szerepkörei teljesedtek ki. Ennek kapcsán a Várnegyed, mint egyházi és polgári központ, funkciójában meg bomlott, s megkezdődött a Veszprém városra egyedülállóan jellemző „központvándorlás”, melynek folyamata tulajdonképpen mindmáig tart. E

Várhegy keletről a felújítás alatt álló nagypréposti palotával

sor. Ez időtől megerősödött – és ma is tapasztalható – a Veszprémi Várnegyedre jellemző „városban levő, mégis különállóság”, amelyet alapvetően a Várhegy domborzati-geológiai adottságai határoztak meg, de nagymértékben hatást gyakorolt erre a városi funkciók kivonulása is, a Váraljára, annak is a déli irányában. Napjainkban, a város település-szerkezetének fejlesztésekor, a Várnegyed városi funkcióinak szervezésekor rendszeresen felmerül a Vár-együttes monofunkcionális jellege, amely tulajdonképpen ettől az időtől kezdve fejlődött ki. Beszámolóom záró részében megpróbálok néhány ilyen célú próbálkozásunkat is bemutatni.

III. A Várnegyed rekonstrukciós programja

A mai értelemben vett Várnegyed életében (a műszaki jellegű rekonstrukciós problémák, városkép- és műemlékvédelmi szempontok miatt ide értjük a Jókai utca Várhegy felőli oldalát is) a második világháborút megelőző időszak az átmenő közúti forgalomnak (8. sz. főközlekedési út) a Jókai u. – Pápai út áthelyezésével hozott változást. Ily módon, a fokozódó közúti (forgalmi) terhelés megszűnt a Hosszú (Jókai) utcán, s az itt elhelyezkedő ingatlanok emiatt a központosságból kikerülve leértékelődtek. Feltehetően ezen időben, vagy ezt követően kezdődött meg a térség szlömösödése, melynek felszámolása napjainkig várat magára, s Veszprém városépítésének egyik szomorú, neuralgikus feladatává kezd válni.

A második világháború eseményei a Várnegyed területén lényeges károsodást nem okoztak. A háború utáni társadalmi átalakulás időszakától a város lakosságának ellátása – elsősorban a lakással való ellátása – érdekében a Várnegyed több, koráb-

ban egyházi tulajdonban levő épületében lakásokat alakítottak ki, melyek természetes módon az épületek belső átalakításával, a Várnegyed úgynevezett „alapközművesítésével” jártak együtt, s ennek részleges, több esetben szakszerűtlen megvalósítása nagymértékben hozzájárult a Várnegyed – összességében a Várhegy műszaki létesítményei leromlásához, meghibásodásaihoz.

Ezt csak tetézte az épületekben kialakított lakások sok esetben nem megfelelő használata is. Megindult a Várnegyed szlömösödése, műszaki és demográfiai vonatkozásban egyaránt. Ebből, a bevezetőben már említett tanácsi intézkedések, a 70-es évektől kezdődően a lakók kitelepítése, a lakások felszámolása, az épületek egy részének egyedi felújítása jelentett kiutat, egyes épületekbe közintézmények települtek (MTA-VEAB, Államigazgatási Főiskola, Levéltár stb.), néhány ismét egyházi kezelésbe visszakerült. Az új tulajdonosok és kezelők épületrekonstrukciós tevékenységének eredményeként javult az épületállomány műszaki állaga, azonban a Várnegyed állapotának általános javulása nem következett be. Sőt – részben az egyedi épületfelújítások során – újabb igények és meghibásodás-források keletkeztek. Például az épületen belüli közművesítés és a külső közműhálózatok kiépítetlensége, szakszerűtlenségei miatt, az épületekhez tartozó függőkertek, teraszok burkolása, (a csapadékvíz elvezetésének provizóriumai stb.) következtében.

És itt elérkeztünk napjaink feladataihoz, az előszóban már jelzett kérdéshez: a Várnegyed komplex rekonstrukciós feladatához, ahhoz, hogy az elmúlt években jelentkező meghibásodások több, kárt okozó körülmény együttes hatásának a következményei. E körülmények megszüntetése érdekében meg kell ismernünk azokat, hatásukban, következményükben egyaránt.

A Várhegy kőzet-meghibásodásai

A Várhegy tömbje a Séd völgyéből mintegy 40 méterre emelkedik ki, helyenként 45–85 fokos lejtőkkel. Ez a sziklatömb mintegy 16.300 m² felületen szabadon jelenik meg a felszínen. Az alapkőzetet karsztvíz-tartó dolomit és mészkő alkotja. A változatos, de általánosan csekély vastagságú fedőréteget képező üledékes (építménytörmeléken és felhordott humusszal kevert) talajokban mozgó talajvíz a karsztvízzel összefüggésben van. A felszín alatti átlagos megjelenése 1,2–5,0 méteren van. Ezeket a geológiai, morfológiai adottságokat az ember saját céljai részére alakította. Egyrészt – első sorban a hegy nyugati lábánál – az alapkőzetet alkotó dolomitba, mészkőbe pincéket mélyített, máshol a telekingatlanoknak beépítésre alkalmassá tétele érdekében megfaragta a hegylábát képező sziklatömböket, azt vagy támfalal, vagy a sziklafelületre merőleges (párhuzamos) épületfállal biztosította. Másutt a nagy szintkülönbségeket támfalakkal zárta le. Ezzel elsősorban a Várhegy felső platójának szélességi növelését érte el. Ugyanakkor egyéb szakaszokon – mintegy másfél hektáros területen – a kőzet szabadon jelenik meg, meredek lejtésű sziklafalak (a Benedek-hegy felőli északi oldalon), vagy lejtős rézsüfelület formájában (a keleti és a nyugati vároldalnál).

A Várhegy sziklatömbjének meghibásodásai állékonyságromlás, köpergés (kifagyás), sziklakimozdulás, omlás formájában jelentkezett. Az állagromlást a kedvezőtlen rétegződési irányú kőzetbe kerülő csapadék- és szennyvizek oldó hatása, a rideg helyi klimatikus viszonyok okozta kifagyás, s a szakszerűtlen emberi beavatkozások okozzák. Szerepet játszik az egyébként csekély vastagságú fedőréteg növényzetének szerves kőzetoldó hatása is.

Mintegy 6.300 m² összefüggő felületen a Várhegy alapközetét 1,5–3,5 méter vastag szabad fedőréteg takarja, amely a meredek fejtésű kőzeten – lassú kúszással – völgyirányban mozog. Ezt mutatja az is, hogy az itt levő fa és cserjeállomány megdőlt. A mozgást a fagy, a tavaszi hóolvadás, a csapadékvíz eseti hatása elősegíti.

A károsodás megszüntetése többirányú feladatot jelentett:

- Egyrészt a kőzet bomlásában meghatározó jelentőségű felszíni víz és a szennyvíz bejutásának megakadályozása jelentett feladatot. Ezt részben a Várnegyed közműrendszerének rendezését (lásd a későbbi fejezetben), részben a kőzetet közvetlenül áztató csapadékvizek kőzetbe jutásának megakadályozásával, elvezetésével lehet elérni.
- A felszíni és szennyvizek kőzetbe bejutott mennyiségének kőzetben maradása, felderíthetetlen utánpótlódása a kőzet további bomlását eredményezné. Ezért olyan műszaki megoldások alkalmazása lett kívánatos, amelyek mellett a kőzet kiszáradása, a bejutott vizek kijuttatása biztosítható.
- A szabad kőzetfelületeken a kőzet víztartalma és a rideg helyi klíma-adottságok (erős és sűrűn váltakozó téli fagyok) együttes hatásának következtében kőzetlaprozódás, pergések, alá-üregelődések keletkeztek. Ezek további károsítását a kőzetfelületek el-csupaszosodásának megakadályozásával, a szabad felületek fagyvédő takarásával lehet megakadályozni, illetve a sérült felületeket ilyen módon lehet megerősíteni.
- Az emberi beavatkozások, vagy természetes kiüregelődések következtében keletkezett, omlásveszélyes pince-, barlang-, illetve kőfülke-képződmények, rézsú-visszametszések helyén statikailag méretezett, tömedékelő-, cementáló-, támfalépítő módszereket kellett alkalmazni.

Már az általános rekonstrukciós munkálatokat megelőzően, de főleg később, a meghibásodási fajták elhárítására a Várhegy több helyén indultak be javítási munkálatok. Ilyenek:

- A Várhegy nyugati oldalán, a Jókai u.14–16–18. sz. ingatlanok hegyláb felőli oldalán, részben a vájt pince (amely a várfal alá is benyúlt) eltömedékelésére, részben sziklatömböt biztosító vasbeton szerkezetű támfal-szakaszok építésére került sor. Ezeket a munkákat kísérleti jellegűeknek tekintettük. Statikai méretezési-, szerkezeti megfelelésük mellett esztétikai megjelenésük, a védett műemléki környezetbe való illeszkedésük kedvezőtlen. Az újabb támfal-szakaszok építésekor már ennek javítására törekedtünk.
- Igen bonyolult, több módszer együttes alkalmazására került sor a Várhegy északi oldalán, a Benedek-hegyi feljáró mellett kijelölt kísérleti sziklafal-szakaszon.

A csupasz sziklafelületeken, a szabadon álló, helyenként lélegzetelállítóan aláüregelődött sziklatömbökön olyan magasságilag rétegzett védelmet alkalmaztunk, amely egyrészt a felületekről a sziklatömbökbe való csapadékbejutást gátolja meg (a felső zónában), másrészt a sziklatömbbe már beszivárgott vizek kivezetése is biztosítható (alsó zónában).

- A felső sziklafelületek letisztítása és megerősítése után injektáló anyag besajtolásával vízzáróvá tettük a kőzetet. A sziklafelület eredeti megjelenésének visszaállítására az ideiglenesen felhordott burkoló-réteget homokfúvással érdesítettük, eltávolítottuk.
- A sziklatömb alsó zónáját megtisztítás és a helyenként szükséges statikai megerősítést követően injektálás nélkül, eredeti porozitásában megtartottuk, ilyen módon a sziklatömbben levő vizek a sziklából kijutnak. A nevezett zóna elé telepített, földdel töltött máglyatámfal a kijutott vizet felszivja, a belé telepített növényzet pedig saját vegetációjához hasznosítja. A máglyatámfal (nagykabáthoz hasonlóan) fagyvédő réteget képez, így a sziklafelület kifagyására, ezzel a sziklafelület bomlására nem kerül sor.
- A szabad sziklafelületek egyéb részére, valamint a mozgásban lévő felületek védelmére szakaszonként, egyedi tervek készültek. Ezek megvalósításának nyomai nem találhatók.

Várfalak, támfalszerű falak

A Várnegyedet felső zónájában körülölelő falrendszer nem azonos a valamikori várfalakkal, védművekkel. E falak a török-kor elmúltával, a katolikus restauráció időszakában megindult átépítési-kiépítési periódus termékei, s általában azokat a teraszokat támasztják meg, amelyek a Vár utca palotáihoz tartoztak. Helyenként – mint a.16. és 18. sz. épületeknél – a falszakaszokra épületek is települtek. A teraszok részben az időnként elpusztított vár törmelékanyagából, részben felszállított feltöltés-anyagból keletkeztek. Több helyen alattuk vannak a régi vár védmű-falai.

A ma is látható „várfalak” a XV–XVIII. században épültek, s elsősorban nem teherhordó funkciót töltöttek be. Mivel azonban a vár történelmi fejlődése során a szerkezetek mögé változó vastagságú feltöltés került, ma már támfalként működnek, annak ellenére, hogy a támfalra háruló terhelések elviselésére statikailag alkalmatlanok. A Várnegyedben mintegy 1.400 méter hosszban található ez a falrendszer, természetéből falazva, változó műszaki állapotban.

A nyolcvanas évek elején az Államigazgatási Főiskola épületénél (a nagyszeminárium épület teraszánál) támfal-omlás történt. Veszélyes állapotban volt az északnyugati falszakasz is (VEAB székháznál). A várfalrendszer veszélyeztetettség szempontjából a kidolgozott program szerint

– azonnali helyreállítást igénylő	700 fm
– feltétlen helyreállítást igénylő	300 fm
– kisebb javítást igénylő	400 fm

kategóriákba lett sorolva. A meghibásodások fajtái: falazóanyag mállása, kőanyagkipergés, falelmozdulás, omlás formájában jelentkeztek. Ilyen omlás következett be például 1984-ben, a Jókai. u. 29. sz. ingatlant határoló falszakasznál is.

A falszakaszok felületén, igen gyakoriak voltak a nem talajvízből eredő nedveségszűrésedések, vagy a falfelületből kinövő cserjék dús vegetációja. Ezeknél a falszakaszoknál a falakat – és a mögöttük lévő feltöltés állékonyságát – a házakból, illetve közműhálózatból elszivárgó szennyvizek, esetenként felszíni vizek is veszélyeztették. Esetenként, a katasztrófa közvetlen okozója egy nagyobb esőzés (Vár u. 29.) volt. Sok helyütt statikailag problematikus volt az alapközet és a falazott szerkezet egymásra épülése (alapozása), együttműködése is, több helyütt az alapközet megromlott állékonysága miatt (a várfal északnyugafi szakasza).

A várfalszakaszok egy részének felújítása 1985-ben megkezdődött, és a Városgazdálkodási Üzem folyamatosan dolgozott rajta. Más, komplikáltabb szakaszok hosszas tervezést igényeltek. A falszakaszok tervezését megelőzően helyszíni feltárásokat kellett végezni, mivel a falazatok jellemzői: alapozásuk, vastagságuk, kialakításuk, állékonyságuk nem ismertek. A várfal-megerősítési munkálatokkal azonos időben folyt a várfalszakaszok régészeti feltárása (lásd későbbi szakaszban). A megerősítési módokat a feltárások eredményeitől függően rendszerint egyedileg kellett kialakítani. Néhány helyen (Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola teraszánál), távlati hasznosítást célzó városrendezési elképzeléssel összehangoltan, a támfal mögül kitermelt feltöltés helyén hasznosítható épületrészeket szerettünk volna nyerni.

A közműhálózat rekonstrukciója

A Várnegyed rekonstrukciós feladatai közt – bár létesítményei nem látványosak, manapság sem tűnnek közvetlenül a Várnegyedbe látogatók szemébe – a legfontosabb, legsürgősebb teendőket a közmű-rekonstrukció képezi. A közművek akkori korszerűtlen, szakszerűtlen, esetenként megoldatlan állapota folyamatosan termelte az újabb és újabb veszélyhelyzeteket, amelyek falomlás, sziklaomlás, beszakadás formájában jelentkeztek.

A Várnegyed XVII–XVIII. századi kiépülésekor természetszerűen nem lett közművesítve (csak a várkútba Tumler Henrik által tervezett felszivattyúzó vízrendszer létesült). Az ivóvízhálózat kiépülését megelőzően a Várnegyed területén csak a keletkező csapadékvizek elvezetésére készültek falazott négyyszögletes keresztmetsetű csatornák. Ezek egy-egy épülettömbnél a lehető legrövidebb szakaszon, keresztirányban hagyták el a vár területét.

A XIX–XX. századfordulón, illetve a XX. század első felében kiépített ivóvízhálózatot követően általában ezekre a csapadékvíz-elvezetőkre csatlakoztatták a keletkező szennyvíz-elvezető vezetéseket. Ilyen módon a vízi-közmű egyesített rendszerűvé vált, s a Várnegyedet elhagyva, több helyen csatlakozott a környező utcákban levő városi csapadékvíz-elvezető hálózathoz. A terep adottságainak megfelelően, a levezető csatornákat bukóaknákkal, és nagy eséssel alakították ki (a Vár u. 29. és

Jókai u. 38.). Ebből következően, a túlzott igénybevétel miatt állaguk idővel erősen megromlott, rendszeresen eltömődtek. Jelentős lett a vezetékekből történő kiszivárgás, ami környezetszennyező (a karsztvizet szennyezi), egyúttal pedig állékonyságrontó. Egyes, helyreállított épületeknél a korábban fűvesített, földfelszínű teraszokat leburkolták, ezek csapadékvíz-elvezetését szakszerűtlenül oldották meg. Az összegyűjtött csapadékvizeket a támfalakon keresztülvezetve, szabadkifolyású csöveken át az egyébként is erodált sziklafelületekre vezették, ahol a károsodó területek vékony humuszrétegét fellazítják, lemossák, a környező utcák befogadóiba hatolva, ott eliszaposodást okoztak, a csatormák szállítóképességét lecsökkentették.

Az energia-közművek

Az energiaközművek közül a Várban csak az elektromos energia-ellátó rendszer működött, amely most már teljesen elavult, s a Várnegyed elektromos energia szükségletének kielégítésére teljesen alkalmatlanná vált. Az elektromos energiaellátó hálózaton gyakori volt a túlterhelésből adódó meghibásodás, de megoldatlan volt a korszerű közvilágítás is.

Igen nagy gondot jelentett, s akkori formájában egyáltalán nem volt fenntartható a hőellátás módja. Ugyanis a korábban hagyományos szilárd tüzelési módra épült létesítményekben szén-, vagy olajtüzelésű központi fűtési rendszer működött, több helyen azonban olaj, vagy elektromos helyi fűtőberendezések üzemeltek. A Várnegyed beépítési- és műszaki adottságai miatt a rekonstrukció tervezése során végig nagy gondot képezett, s úgy látszott, amiatt hogy, a gázellátó hálózat ide nem építhető ki, környezetvédelmi-, műemlékvédelmi-, valamint korszerű üzemelési szempontok miatt csak távfűtési rendszerre szervezve lett volna kialakítható.

Táv- és hírközlés

A Várnegyedben meglévő távközlési rendszer kapacitása nem volt kielégítő, hiányzott a központi TV-jel ellátás, hiányoztak a nyilvános telefonállomások. Kevés volt – és nem volt bővíthető – a telefon alállomások száma.

A bemutatott közműhelyzet következtében igen nagy gondot jelentett a Várnegyedben kialakítandó közműrendszer kiválasztása. A katasztrófális közműhelyzetből következett, hogy teljes – komplex – közműrendszer kialakítására volt szükség. Ezt elsősorban a Várnegyed talajviszonyai, beépítettsége és a közterület (utca) keresztmetszeti méretek is determinálták. Emellett egyrészt a létesítendő berendezések műszaki adottságai, másrészt az egyes közművek várható kiépítési időeltolódása, továbbá a szűk utcakeresztmetszetekben meghibásodó közművezetékek kijavításának nehézségei, az energiaellátást nehezítő gázvezeték-építési tiltás körülménye is fontos tényezőkként szerepeltek.

IV. Kiemelt vázlatok a tényleges rekonstrukciós munkákból

A Várnegyed rekonstrukciós feladatainak elvégzése – függetlenül attól, hogy a más, Veszprémben párhuzamosan folyó városépítési és -felújítási munkák kiemelt közérdeklődése miatt szerényebb ismertséget kapott – az a hetvenes-nyolcvanas évek egyik legjelentősebb pénzügyi-technikai-szervezési eredményének tekinthető. Az elvégzendő feladatok folyamatos feltárásából, s a veszélyhelyzetek sürgető megszüntetéséből adódó párhuzamos intézkedések kényszere, a feladatmegoldáshoz szükséges gazdasági lehetőségek zaklatottsága miatt olyan egyedülálló feladatot jelentett, amely az abban tevékenykedő műszaki tervező-kivitelező-, régész és közigazgatási szakemberek szakmai, szervezési és koordináló képességét egyaránt próbára tette. A feladat sikeres végrehajtása ezért személyes teljesítményeiknek a jövő számára történelmi feljegyzése – a még életben levő munkatársakként – kötelességünk. Ez a cél szülte a most következő fejezetben levő egyes epizódok rövid beszámolóit is.

Az előzmények: hogyan keletkeztek a problémák, a szükséges előzetes intézkedések

Mindenképpen az előző fejezetekben leírt jellegzetes geológiai adottságok, s a történelem során bekövetkezett emberi (erődítési, átépítési) beavatkozások szakszerűtlenségei képezik az alapvető okokat. A második világháború eseményei szülte társadalmi kényszer (a városi lakásszükséglet kielégítése), az épületek lakásszállásá alakítása egyrészt rárakódó problémátényezőként, másrészt problémafeltáró kényszerként értékelhető. Ezt fokozta a funkcióváltást követő közművesítési hiány, ami tulajdonképpen a kiépítetlen városi közműhelyzetből is származott. A város szerény gazdasági helyzete az épület-karbantartások és felújítások elmaradását okozva tovább rontották a körülményeket.

Veszprém városnak az ötvenes évektől bekövetkező népesség- és társadalmi-gazdasági fejlődése alapján (a Közép-dunántúli Iparvidék szervező központjaként, megyei székhelyként) megindult lakás (lakótelep-) építési programok keretében jött létre az a városi (állami és közösségi) lakásvagyon, a szervezett ingatlangazdálkodás, ami lehetőséget nyújtott a várbeli épületek némi felújítására, majd a lakók lakótelepi áttelepítésére és a Várba célszerűbb épületfunkciók betelepítésére.

A vár épületeinek ez a helyreállítása (inkább kezelése) az 1960-as években így kezdődött el. Csak az egyes épületek rekonstrukciójára, illetve karbantartására került sor, közben számos épület nyert új funkciót, tetemes anyagi ráfordításokkal (Államigazgatási Főiskola két épülete, a Veszprémi Akadémiai Bizottság épülete, a Megyei Levéltár két épülete, az 1982. év folyamán került sor a barokk Püspöki palota felújítására is). Az évek során a Várhegyen lévő épületek helyreállítására, a műemléki épületegyüttes hasznosítására 1982-évi áron mintegy 200–250 millió Ft került felhasználásra.

Ebben az időben a közművek és a várfalak állapotának javítására nem kerülhetett

sor, részben a vegyes tulajdonviszonyok, részben a szükséges anyagi bázis híján. A bekövetkezett több szikla- illetve támfalomlás egyrészt közvetlen élet- és vagyonszélyeztető helyzetet teremtett, másrésztől egyértelművé tette, hogy az egységes szemlélettel végrehajtható rekonstrukció tovább nem halasztható. Tisztelettel érdemlő az az általános – megyei és helyi – közigazgatási törekvés, amellyel a mindenkori „egyéb” tervidőszaki előirányzatok terhére – szinte partizánszerűen – szorítottak ki felújítási, veszélyelhárítási, sőt egy lehetséges rekonstrukció előmunkálataira pénzeszközöket. Így kerülhetett sor:

- az épületek (műemléki) vezérszint felmérése, (Dragonits Tamás, VÁTI, 1972);
- pinceszint felmérés, (készítette a BME Építésztörténeti és Elméleti Intézet, 1977);
- Vár rekonstrukciós előtervezés (GYŐRITERV, FTV (Mályusz Livia), MÉLYÉPTERV (Mészáros Pál, 1982).
- Jókai u. 14. sz. lakóház telkén lévő támfal megerősítési tervei (PTV1983. Kiviteli terv);
- Jókai u. 16–18. sz. lakóingatlanokon lévő támfalak megerősítési feladatai (MÉLYÉPTERV 1984. Kiviteli terv).

1982-ben, Veszprémbe költözésemtől vettem részt ezen munkálatok szakmai szervezésében és irányításában, s ezért nagy tisztelettel emlékszem az ebben az időben folyó izgalmas tevékenységre, a szakmai és emberi vonatkozásban egyaránt áldozatkész tenni akarást tanúsító szervezetekre és munkatársakra.

Helyzetfeltárás és a rekonstrukció-tervezés körülményei

Az előző fejezetekből láthatók, hogy a hetvenes-nyolcvanas években a Várnegyed térségében jelentkező váratlan meghibásodások sem tervszerű veszélymegelőzésre, sem tervezéssel előkészített rekonstrukciós tevékenységre nem adtak lehetőséget. Ugyanakkor – más pénzügyi forrásokból – a Várnegyedre, mint számos műemlék gyűjtőterületére, műemlékvédelmi előmunkálatok bontakoztak ki, amelyek eredetileg a műemléképületek feljavítására és bennük funkciók elhelyezésére irányultak (ilyenek, az előző fejezetben is említett, úgynevezett vezérszint-felmérés, illetve pinceszint-vizsgálat és felmérés került elkészítésre), de végül is a rekonstrukciót is szolgálták.

A megjelent nagy meghibásodások – mint a Nagyszeminárium (akkori Államigazgatási Főiskola) támfal leomlása, vagy a Jókai u. 19-nél keletkezett pincebeomlás – rávilágítottak arra, hogy a közelgő katasztrófa helyzet megelőzése a területre elkészítendő helyzetfeltárást, majd komplex tervezést kíván. Ennek elvégzésére két szaktervező szervezet, (nevezetesen az FTI keretében Mályusz Livia, valamint a MÉLYÉPTERV keretében Mészáros Pál tervező mérnökök és munkatársai végeztek ok-okozati összefüggés vizsgálatokat (megállapításaikat lásd az előző fejezetekben). Az ok-okozat összefüggések felvázolásával, kialakult az elvégzendő feladatok köre és sorrendje, beleértve az alkalmazandó műszaki megoldások körét is.

A két tervező szervezet munkatársai rendkívül részletes, sok szempontot felölelő vizsgálatot és elemzést végeztek, miközben egymással is szinte személyesen versengő, vitáktól egyáltalán nem mentes folyamatos konzultációt tartottak fenn. A tervezési folyamat nehézségei akkor csúcsondottak ki, amikor a középkori vár védmű (illetve támfal-) rendszerének értékelésére került sor, elsősorban azért, mert a helyzetfeltárás csak a párhuzamosan folyó régészeti feltárás eredményét igényelte. Itt számtalan ad hoc intézkedésre is szükség volt, s a feltárás, a tervezés és a megerősítési kivitelezési munkák párhuzamosan folytak.

Régészeti kutatás és feltárások

A Várnegyedben, mint történelmi objektumban, korábban általános régészeti megkutatás és feltárás nem történt. Azonban eseti kutatások, általában az egyes épületek építési munkáinak előkészítése idején folytak. A Várnegyed ilyen korábbi régészeti feltáró munkái dr. Kralovánszky Alán régész (korábban múzeumigazgató) szakmai ellenőrzése alatt, szisztematikusan (tulajdonképpen szakaszosan és lassacskán) folytak. A tervezett rekonstrukciós munkálatokról előrelátható volt, hogy (a veszélyeztetettség miatt) gyors és kampányszerű szervezéssel fog megvalósulni, ami nem engedi meg a hagyományos archeológiai kutató munkáknál megszokott munkaütemet, a csak egy vezető régész által folyamatosan végzett feltárásokat. E tekintetben kemény véleménykülönbség keletkezett köztem és (az általam is tisztelt szakmai felkészültségű és tudású) Kralovánszky Alán között, olyannyira, hogy ez a további munkák során is állandó feszültség forrásává vált. Kiváltképp akkor, amikor a Magyar Tudományos Akadémia engedélyezte a Bakonyi Múzeum részére a feltárási munkákat (Cs. Dax Margit, Rainer Pál és munkatársaikkal). A szakmai véle-

Az érseki palota előtti régészeti feltárás

Régészeti feltárás közművekkel

ményütközések zavaró körülményeinek megelőzése érdekében a régészeti munkálatok technikai-technológiai szervezését a városi tanács egyik költségvetési szervéhez csoportosítottuk át (24 tantermes oktatási központ, Méder Ferenc gazdasági igazgató felügyeletéhez). Annak ellenére, hogy végül is kellő ütemben és eredményesen végzett feltárás történt, a munka során számos szakmai és elszámolási probléma merült fel. Legjellemzőbbnek tekinthető a Magyar Tudományos Akadémia Középkori Régészeti Osztály vezetőjének a régészeti területen földmunkagépek (közműalagút-építésnél) alkalmazására vonatkozó kritikája, amelyhez, annak kellő szakszerűsége bizonyítására még külön helyszíni szemlét is szerveztem részükre.

A régészeti feltárások egyrészt biztosították a szükséges adatokat az erőd (tám) falakhoz, s egyúttal feltárták a Várnegyed eddig régészetileg nem ismert történeti rétegeit, az ember korábbi megtelepedésének számos tárgyi emlékeit, a hajdani Árpád-kori épületek maradványait, amelyek – jellegzetes kőburkolatukkal – jelenleg is kirajzolódnak a Vár utca útburkolatán.

Metszetszintek	Talpszint magasság tengerszint felett	Járószint magasság tengerszint felett	Hozzávetőleges mélység (m)	Töltésanyag	Hozzávetőleges töltés (m ³)
2. sz. K-Ny metszet	253,40-250,15	255,26-257,15	6,00-7,00	Törmelékes felhordott humusz	1.050,0
3. sz. K-Ny metszet	257,10	258,95	1,85	2/3 törmelék 1/3 humusz	150,0
	254,16-256,56	259,26	4,20-5,16	2/3 törmelék 1/3 humusz	750,0
4.a. sz. metszet	251,70-253,50	254,80-256,30	0,70-3,60	Laza törmelékes humusz	225,0
4.b. sz. metszet	253,10-256,30	258,50	2,20-5,40	Laza törmelékes humusz	140,0
	254,00-254,20	258,50	4,30-4,50	Törmelékes humusz	170,0
	228,74	237,60	8,50-8,86	Törmelékes humusz	375,0
5. sz. Ny-K metszet	244,50-250,26	255,90	11,40-5,64	Törmelékes felhordott humusz	1.800,0

1. sz. táblázat: A várbeli támfalfeltárások eredményei (dr. Kralovánszky A. jelentése alapján)

Akció a Várhegy megmentésének anyagi forrásaiért

Az előző fejezetekben is jeleztem, hogy a Várnegyed megújításának anyagi feltételei kezdetektől fogva zaklatottak voltak. A kezdeti ad hoc munkákhoz, az épületfelszabadításhoz szükséges összegek, cserelakások biztosítása még valahogyan megoldható volt helyi–megyei összefogással, de az átfogó rekonstrukció horribilis anyagi szükségleteinek előteremtése több éven keresztül szinte lehetetlennek tűnt. A Várnegyed megmentésére irányuló forrás keresésében – emlékeimben élénken él – Maróti Rezső tanácselnök fáradhatatlan tevékenysége, a feladat megvalósításában való elkötelezettsége. Ebben elévülhetetlen érdemei vannak. A Vár megmentésének meghirdetése, számos országos fórumon történő segítség kérése, konferenciákon, sajtón, rádión és televízióon keresztül (Ráday Mihály városvédő beszédét is bekapcsolva az akcióba) az ügy országos kampánnyá terebélyesedett, lényegében azonban nem hozott sikert.

A legreménytelenebb időben aztán szerencsésen sikerült a Vár-programot az akkor induló, veszélyeztetett pince-és alagútkatasztrófák rekonstrukció országos programjába kapcsolni. (Az országos veszélyelhárító program olyan jelentős objektumokra terjedt ki, mint például az egri vár, a pécsi pincebeszakadások stb.) Egy szerencsés véletlen során találkoztam a program akkori kormány megbízottjával, dr. Balogh Gyulával, aki jelezte, lehetőség van – kellő indokolással – a programhoz csatlakozni. Egy, Maróti Rezsővel történő találkozást szerveztem, s ezen megállapodás született, amelynek további részletes programkészítő munkálatait Mészáros Pállal (MÉLYÉPTERV), tervezőtársak segítségével – hihetetlen gyorsasággal – végeztünk el. Ezen a helyen köszönettel kell megemlékezni dr. Balogh Gyuláról, majd a minisztériumi átszervezések után a Belügyminisztériumi témakoordinációt ellátó László László főosztályvezetőről, akik a program-megvalósítás további szakaszaiban is folyamatos, kiemelt figyelmet tanúsítottak vár-rekonstrukciós munkánkra.

Feladatnemek	Költségek összesítése és kimutatása éves bontásban (ezer Forintban)											Feladatnemek össz.
	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	
Támfalak, rézsűk, sziklafalak építése		8 600	16 700	43 300	54 500	55 700	45 400	34 000	18 600	28 800	13 400	319 000
FTV tervezési tevékenysége	1 400	1 850	2 800	3 400	3 800	3 700	3 200	2 800	2 150	900		26 000
Közművek kivitelezése		15 660	16 416	13 800	17 324	29 273	34 000	34 000	25 000	26 000	6 000	221 123
MÉLYÉPTERV tervezési	1 500	1 780	1 664	1 359	1 100	1 100	1 053	2 800	500	200		11 056
Összesen	2 900	27 890	37 580	61 859	76 724	89 773	83 653	75 250	46 250	55 900	19 400	577 179
Generáltervezői költség 6 %	174	218	268	285	294	288	255	216	159	66		2 223
Lebonyolítás 1,5 %	46	422	568	932	1 155	1 351	1 259	1 132	696	839	291	8 691
Teljes rek. költség régészett nélkül (millió Ft-ban)	3,120	2,530	38,416	63,076	78,173	91,412	85,167	76,598	47,105	5,805	19,691	588,093
Összehasonlító egyenértékű lakásköltséggel (db 2 szob.)	7,8	71,33	96,04	157,69	195,43	228,53	212,92	191,495	117,76	142,01	49,23	1 470,23

2. sz. táblázat: A Várnegyed rekonstrukció programjának költségelőirányzata és a felhasználás éves bontása (1970–1982 közti előmunkálatok nélkül)

Vár- és támfal megerősítési munkák kivitelezése

Veszprém esetében a mindennapi szóhasználat szerint támfalnak nevezett létesítmények – a műszaki definíciók figyelembevételével – gyakorlatilag alig találhatók. A XV–XVIII. század idején épített várfalak elsősorban nem teherviselő funkciót tölthettek be, hanem burkoló, vagy bélésfal jelleggel védelmi rendszert alkottak. Mivel azonban a történelmi városfejlődés folyamatában sok helyütt e szerkezetek mögé – a felszín kiegyenlítésére szolgáló, változó vastagságú – feltöltés került, ma már egyes esetekben, eredeti feladatuktól eltérően támfalként funkcionálnak, holott e terhelés felvételére statikailag alkalmatlanok. A talajmechanikai és állékonysági vizsgálatok alapján a vár területén és környezetében lévő, közel 3800 fm hosszal rendelkező természetes anyagú támfalak és támfalszerű falak állapota változó. A többnyire műszaki szemrevételezéssel végrehajtott vizsgálat a támfalakat a helyreállítás sürgősségének függvényében az alábbi csoportokra osztotta:

- azonnali helyreállítást igénylő szerkezetek, 700 fm – (3.216 m²) fal,
- feltétlen helyreállítást igénylő szerkezetek, 800 fm – (3.676 m²) fal,
- kisebb javításokat igénylő szerkezetek. 2.300 fm – (10.260 m²) fal.

Az első kettő között műszakilag különbség nincs, a tönkremenetel csak az időtényező függvénye. A falak állékonyságát és állapotát ugyancsak kedvezőtlenül befolyásolják a Várhegy környezetében az alapközet természetes kavernáit kihasználó – vagy vajt pincék.

A rekonstrukciós programban a sürgős és a feltétlen helyreállítandó falak megerősítése történt meg. A napjainkban is látszó falszakaszok tanúsága szerint a kisebb javítást igénylők elvégzése elmaradt. A vár- illetve támfal megerősítési munkák kivitelezését a Városgazdálkodási Üzem kivitelező szervezete végezte, (Gazdag Géza építészmérnök szervezésével és irányításával). Az előző mondatban hangsúlyozott „szervezés” külön figyelmet igényel. Ugyanis – az előző fejezetekben is részletezett okok miatt – azonos időben párhuzamosan folyt (volna) a falak régészeti- és állékonysági kutatása, a megerősítések terveinek elkészítése, s maga a kivitelezés. A gyakorlatban – a kivitelezés ütemes megvalósítása érdekében – a tervezés lényegében folyamatosan a kivitelező szervezet ad hoc akciójaként valósult meg, ezért a műveletek átlagon felüli műszaki szakmai teljesítménynek számítanak.

Az új közműrendszer kialakítása

Mint az előző fejezetekben részleteztem, a Várnegyed közműveinek elégtelensége miatt lényegében közművesítetlennek volt tekinthető, így egy teljesen új közműrendszer megtervezésének és kiépítésének feladata előtt álltunk. Az új közműrendszer kiválasztásánál három alapelethetőség két-két alternatíváját vizsgáltuk, ezek kivitelezési, üzemelési körülményeinek elemzése során a Vár utca (abban az időben Tolbuhin utca) vonalán vezetett kéregalagút megvalósítása mellett döntöttünk. A közműalagút tervezési munkáit a MÉLYÉPTERV, kivitelezési munkáit a DUVIÉP

Az épülő közműalagút

Vörösházi Endre (akkoriban városi tanács- és településfejlesztési bizottsági tag) vezette építésvezetőse végezte el. Maga a kivitelezési folyamat is felér egy technikai-szervezési szellemű hőskötemény izgalmaival és szépségével.

A hőskötemény már a tervezésnél kezdődött azzal, hogy olyan alternatívát választottunk, aminek az építésszervezési kérdései megoldatlanok voltak. Képzeljünk el egy mintegy 3x3 méteres keresztmetszetű betoncsövet, amint a Vár utca szűk keresztmetszetében kell megépíteni úgy, hogy közben a Vár utcai intézmények működőképesek maradjanak. A kivitelezési módot a kivitelezőre hagytuk, s ők ezt ragyogóan megoldották, mégpedig úgy, hogy egymásra fordított előre-gyártott „U” elemeket, kis szakaszonkénti munkagödrök sorába építették, s ezt vezették végig a Vár

utcán, így kis építési területeket vettek igénybe, csak néhány extrém keskeny szakaszon kellett munkaszüneti napokra ütemezni az építést, illetve egy-két helyen (például a Bíróságnál) kellett az ingatlanon belül gyalogosközlekedési provizóriumot kérni. A város lakossága az akadályoztatás során példászerűen lojálisnak bizonyult. Az alagút kivitelezésének teljes ideje alatt régész felügyelte a munkagödrök nyitását és temetését. Utólag végiggondolva, az egész rekonstrukciós munkálatok legrizikósabb eseménye volt ez.

Télikabátot a Várhegy szikláira!

Talán nem egészen igaz a rizikósságra való utalás. Mert egy másik feladat megoldása, vagyis a Várhegy sziklatömegének védelme érdekében alkalmazott módszer kiválasztása és megvalósítása legalább ennyire különleges, vitatható megoldást igényelt. Itt a rizikó másképpen – és személyemet közvetlenül érintve – jelentkezett. A feladat az volt, hogy a szabadon levő felszíni részekben a csapadékvizek sziklába jutását úgy kell megvalósítani, hogy egyúttal a már benn levő nedvesség kivezetését, vagyis a hegy kiszáraitását is biztosítsuk. Az első igény kielégítése viszonylag könnyen megoldhatóan bizonyult, a sziklafelületek tisztítása utáni víztaszító injekcióval.

A sziklatömbökben benn levő vizek kivezetése fogósabb feladatnak bizonyult. Ugyanis a kemény veszprémi klímakörülmények következtében a kinedvesedő szik-

Nagykabát csupaszon

Nagykabát felöltöztetve

lafelületek téli kifagyása során a sziklafelületek leválnak, kiperegnek, a sziklafelületek a rendszeres fagyás-felengedési folyamat során tönkremennek. Tehát egy olyan megoldásra volt szükség, ami kiengedi vizet, de nem engedi megfagyni a sziklafelületen (vagy a fagyási felületet elviszi a szikláról). A tervezőkkel végül egy olyan megoldásban egyeztünk meg, amely szerint az érintett sziklafelület elé egy földdel töltött máglyafalat emelünk (kabátot), amelybe a kiszivárgó vizek összegyűlnek és megfagynak, vagy vegetációs időben az oda telepített cserjeszerű növényzet saját biológiai életében hasznosul. A Várhegy Benedek-hegy felőli felületénél készítettünk egy kísérleti bemutató szakaszt, s meglehetősen népes szakmai közönséggel megtekintettük, minősítettük. Őszintén mondható, borzasztó látványt mutatott a csupasza, betonelemekből összeállított máglyafal. Nos, a személyes érintettség most jelentkezett, mert a műszaki megoldási javaslatot kivitelezésre alkalmassá, vagy elvetendőnek kellett minősíteni. A jelenlévő néma, hümmögő közönség a főépítészről várta a döntést, ami – más megoldás nem lévén – kényszerűségből, igenlőként szólt. Hosszú éveken át nem voltam képes felkeresni ezt a részt, csak múlt év kora őszén. A megépített máglyarakások növényzete uralja a területet, s bár a régi, érintetlen sziklafelületek erről a részről eltűntek, de a növényzet takarása a felületeket legalább elviselhetőbbé változtatta. Némiképp megnyugodtam.

V. Hátralevő, elmaradt és kiegészítő programok

1991-től más munkakörben és más településen tevékenykedve, a veszélyelhárítási program kifutásáról, befejezéséről csak közvetett ismeretekkel rendelkezem, illetve a Várhegy jelenlegi képét látva tudok némi információt adni.

Az összehangolt vár-rekonstrukciós munkálatokkal időben párhuzamosan, de önálló programként több részletfejlesztési munka is folyt. Ezek közül számomra emlékezetes az úgynevezett nagypréposti palota felújítása. Az önkormányzati tulajdonba került épület akkoriban már kiürítve várt egy új – talán plakátmúzeumkénti – funkció kialakítására. Műszaki-műemléki rekonstrukciójának pénzügyi és szakmai bonyolítását az Országos Műemléki Felügyelőség saját hatáskörébe vonta (valójában már az eredeti egyházi tulajdonba visszaadásának gondolatával). A konkrét felújítási munkálatokat a székesfehérvári építésvezetőségük végezte – nem túl dicső módon. A munkálatok kezdetén – a vele egybeépült Gizella Kápolnával együtt – tetőfedésétől megfosztották és két teljes télen át – számos sürgetésünk ellenére – hófedte csupaszon várt (állítólag arra, hogy közben művészettörténészek Isztambulban megtanulják a bizánci freskófestészet technikáját), s addig a lecsorgó víz a padozatból kioldott salétromot felhúzta a freskókig (mert itt – anno – törökök istállója volt).

Napjainkban láthatóvá vált a műemlékvédők téves megítélése az utcaburkolat (kockakő) ügyében is. Mert az utcaszint burkolásakor előírt bitumenes hézagztömítéssel „lefolytott” talajnedvesség most a szomszédos épületek lábazati falazatán vakolatleválással, levelesedve jelentkezik. Mindent végiggondolva, az országos műemléki szervezet magában a rekonstrukciós program megvalósításában – a koordinációs egyeztetéseken túl – érdemi feladattal nem vett részt.

Sokkal szerencsésebben – sikeresen – végződött a nagyon megromlott állagú Szentháromság-szobor felújítása a felajánlott Bottrop testvérváros anyagi és szakmai támogatása eredményeként. Néhány szoborelem újrafaragása mellett igen gondos javításokat, kiegészítéseket, injektálást végeztek.

A Várhegyet körüljárva azonnal feltűnik, hogy a szabadon levő, illetve csekély fedőréteggel rendelkező sziklafelületek védelmére előirányzott munkák elmaradtak, az alacsonynövécsű cserjetelepítésekre, csúszásgátló felszíni bordázatok elmaradtak. A fedőrétegek lassú lecsúszása ma is megfigyelhető. Ezen a felületek gondozatlan megjelenése városképrontó is.

A Várnegyed rekonstrukciós munkálataival egyidőben folyamatban levő általános városrendezési munkáink során tervpályázatot futtattunk a nyugati vároldal és Jókai utca összehangolt fejlesztésének előkészítéseként, a Várnegyed és a történelmi városmag (a hajdani Hosszú utca főutcaként élt) rehabilitálására. Elképzelésünk szerint ez a zóna idegenforgalmi szempontból is értékessé tehető lett volna, az épületsorok udvarainak összekapcsolásával kialakítható üzlet-bisztró passzázs-sorral, esetleg egy onnan indítható lift alkalmazásával, másodlagos és látványos vár-megközelítést is biztosítva. E passzázs-rendszer elsődleges célja azonban a városközpont és a vidámpark, állatkert térségének idegenforgalmi célú, látvány- és funkciógazdag

összekapcsolása, „turista-kalauzolása” lehetett volna. A programra nagyon szép pályaművek születtek.

A társadalmi-gazdasági korszakváltás hullámveréseiben ez a fejlesztési adottság ellehetetlenült, az oda települő, városfejlesztési szempontból alárendeltebb magán kezdeményezésű funkciók létesítésével. Kár... Nem csupán kár, de a város idegenforgalmi vonzerejét rontják is a Jókai utca vár felőli sorában ma is éktelenkedő épületszlömök, gondozatlan épületek és üres telkek, háttérükben a Várhegybe nyúló, kihasználatlan és nem túl szép, de gondozottá tehető pince- és támfalrendszerrel (legalább ideiglenes parkolónak használnák). Úgy gondolom, egy kultúrtörténeti múltjára oly büszke város ezt nem engedhetné meg magának.

FORRÁSOK, IRODALOM

BALOGH Gyula–NAGY János: Pincebeomlásokkal veszélyeztetett települések – GEOTESZT K. 1994 VT VB Veszprém: A Veszprémi Vár Közmű- Út és Támfal Helyreállítás Műszaki – Gazdasági Programja 1984.

KRALOVÁNSZKY Alán: Jelentés a Veszprémi Vár Tudományos Kutatásáról 1985. I. név – KT–ARCHÍV–VeML

KISS Tamás: Komplex Rekonstrukció a Veszprémi Várnegyed Megmentésére – MTA VEAB előadás Veszprém, 1986.

KISS Tamás: Komplex Rekonstrukció a Veszprémi Várnegyed Megmentésére = Városépítés, 1986/6.

KISS Tamás: Változások és aktualitások Veszprém városépítészetében = VÁTI, Településfejlesztés 1986/2

BALASSA L.–KRALOVÁNSZKY A.: Veszprém. Bp., Panoráma K.

SZIKLAY János: Veszprém az irodalomban és a művészetben – Veszprém, 1932

KÖZLEMÉNYEK

Veszprém emlékjelei 2006

BÁNDI LÁSZLÓ

Fotókat készítette: Bándi László és Zachár Zsolt

Emlékjel neve: Az év települése Veszprém 2005

Típusa: Egyéb

Helye: Veszprém, Óváros tér 9., Városháza előcsarnoka falán

Felirata: Díszoklevél a nézők szavazati alapján az év települése 2005 Veszprém Magyar Televízió Főtér Szerkesztősége

Felavatás dátuma: 2006

Avató: Dióssy László polgármester

* * *

Emlékjel neve: A Jutasi lakótelepet építő munkások emléke

Típusa: Emlékmű

Helye: Veszprém, Haszkovó u. 13., 17. és 21. sz. házak közötti kő (volt szökőkút)

Felirata: A lakótelepet építő munkások tiszteletére helyreállította 2006-ban a Lokálpatrióták Egyesülete

Anyaga: Bazalt, fekete márvány, vöröskő tartón

Felavatás dátuma: 2006. április 1.

Avató: Pál Béla országgyűlési képviselő

Megjegyzés: A táblát a Lokálpatrióták Egyesülete helyezte el. A több éve nem működő szökőkút köré rózsakertet alakítottak ki.

Történeti leírás: A lakótelep építése 1971-ben kezdődött.

* * *

Emlékjel neve: Lantos Magda

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Megyeház tér 5. Csermák Antal Zeneiskola előcsarnoka

Felavatás dátuma: 2006. április 4.

Megjegyzés: A XII. Megyei Lantos Magda Zeneiskolai Zongoraverseny alkalmából avatták fel az emléktáblát.

Történeti leírás: Lantos Magda megyei zongoraverseny-nyel állítottak emléket a legendás zongoratanárnőnek. Lantos Magda zongoraművész több évtizedes munkássága során zongoristák nemzedékeit nevelte fel. A város zenei életének kamaraművészként és szólistaként meghatározó személyisége volt. (Napló, 2008. 05. 19.)

* * *

Emlékjel neve: dr. Ranolder János-émléktábla

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Ranolder tér, Padányi Iskola északi falán

Felirata: Dr. Ranolder János 1806–1875 veszprémi püspök / Az Irgalmas Nővérek Intézetének alapítója iránti tisztelettel / Padányi Schola Catholica / Bencés Diákok Veszprém Megyei Egyesülete / Polgári Magyarországért Alapítvány / 2006

Anyaga: vörösréz

Felavatás dátuma: 2006. április 26.

Avató: Borián Tibor Sch. P. ny. tanár, megáldotta dr. Márfi Gyula veszprémi érsek

* * *

Emlékjel neve: Ranolder János-émléktábla

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Óváros tér 26. (a volt Fojt-ház)

Felirata: Az Irgalmas Nővérek Leánynevelő Intézete 1854–1872 /Az iskolaalapító Ranolder János püspök emlékére születésének 200. évfordulóján / 2006.

Anyaga: carrarai márvány, vésett betűk, két rozsdamentes csavarral rögzítve

Készítő: Stumpf János kőfaragómester

Készíttette: Molnár János, Molnár Jánosné, dr. Szigeti József ügyvéd

Felavatás dátuma: 2006. április 26.

Avató: dr. Takács Lajos apátplébános, Tab; az emléktáblát megáldotta dr. Márfi Gyula veszprémi érsek

* * *

Emlékjel neve: Szentmiklósszegi-templomrom

Típusa: Egyéb

Helye: Veszprém, Megyeház tér–Erzsébet sétány–Komakút tér közötti domb

Felavatás dátuma: 2006. május 5.

Avató: Dióssy László polgármester és felszentelte Borián Tibor, a Padányi Katolikus Gyakorlóiskola igazgatója

Köszöntőt mondott: Dióssy László polgármester, Pál Béla országgyűlési képviselő, S. dr. Perémi Ágota Megyei Múzeum osztályvezetője

Megjegyzés: A névadó Szent Miklós püspök a IV. században élt a kisázsiai Myrában. Nevéhez számtalan legenda fűződik. A VI. században, a bizánci egyházban terjedt el tisztelete. 1087-ben ereklyéi az itáliai Bari városába kerültek. Ezt követően a nyugati egyházban is gyorsan elterjedt a kultusza. Elsősorban az iparosok és kereskedők tartották nagy tiszteletben. A dombon 1747-ben felépített barokk kálvária 14 stációja megsemmisült az 1920-as évekre. Ekkor a keresztet, valamint a Jézust, Szűz Máriát, Mária Magdolnát és Szent Jánost ábrázoló főbb szobrokat a Szent László templom elé helyezték el. Ma a Várban lévő Gizella Királyné Múzeum épületének nyugati oldalán lévő kertben találhatóak.

Történeti leírás: Szent Miklós-plébániatemplom romja. A középkori Veszprém egyik püspöki városrészének, a Szentmiklósszegnek temploma volt. Első említése 1237-ből ismert, feltehetően a XIII. század első harmadában épült. A tört kőből épült, keletelt, eredetileg egyhajós, kezdetben egyenes szentélyzáródású épületet többször bővítették. Nyugati végéhez tornyot, északi oldalához sekrestyét és csont-

házat, déli oldalához előcsarnokot toldottak, majd hajóját két pillér közbeiktatásával kéthajósá alakították. Az egyenes záródású szentélyt idővel a nyolcszög három oldalával záruló, sarkain támpillérekkel erősített szentély váltotta fel. A körülötte lévő temetőt valószínűleg már a templom megépülte előtt is használhatták, mert sírjaiból XI–XII. századi uralkodóink – Salamon (1063–1074), I. László (1077–1095) és Kálmán (1096–1116) – pénzei előkerültek. A mintegy 350 esztendőn át folyamatosan használt templom és a mintegy 500 évig használt temető 1552-ben, Veszprém első török ostromakor pusztult el. A templom romjai fölé 1747-ben – azóta elpusztult – barokk kálváriát emeltek. Feltárására 1929–1930-ban Rhé Gyula, 1978-ban Kralovánszky Alán vezetésével került sor. A romterületet 2004-től 2006-ig rendezték.

Irodalom: Bándi László: A veszprémi Szentmiklósszeg (volt Kálvária-domb) feltárási és felújítási dokumentumai (Veszprém, 2006)

* * *

Emlékjel neve: Aranyfőkötős faszobor

Típusa: Szobor

Helye: Veszprém, Cholnoky–Almádi úti körforgalom parkjában

Anyaga: Vörös tölgy, a tetején az aranyfőkötő 24 karátos fűstarany, az obeliszk hátulja életfa.

Készítő: M. Nagy József faszobrász (Veszprém)

Felavatás dátuma: 2006. május 6.

Avató: Albert Zankl, Passau főpolgármestere, Dióssy László, Veszprém polgármestere; Asztalos István, Veszprém alpolgármestere

Köszöntőt mondott: Dr. Albert Vendel, a veszprémi Német Kisebbségi Önkormányzat vezetője, Dióssy László polgármester, Asztalos István alpolgármester, Albert Zankl, Passau főpolgármestere és Annamarie Schmöller, a Veszprém-Passau Egyesület elnöke

Történeti leírás: Az aranyfőkötőt viselő női alak köztéri alkotásként a Lokálpatrióták Egyesülete és a Német Kisebbségi Önkormányzat közös kezdeményezéseként valósult meg. A szobor a megyeszékhely testvérvárosának, Passaunak egyik

hagyományos viseletét ábrázolja. Az aranyfőkötő női polgári ünnepi viselet. E jellegzetes ruhadarabot generációk tagjai adták át egymásnak. Hagyománya a XVIII. században alakult ki Linzben. Az aranyfőkötős szobor a testvérvárosokban élő emberek barátságát és gyümölcsöző együttműködését jelképezi. A hagyományt ábrázoló alkotás összeköti a múltat a jellel. A szobor 1 millió forintból valósult meg, 3 méter magas, egy tonna súlyú. Az obeliszk hátoldala életfa, ami a női termékenységre utal. A szobrot a 2006. évi Gizella-napokon avatták fel.

* * *

Emlékjel neve: Méhes Társbirtokosság

Típusa: Emlékkő

Helye: Veszprém, Méhes u. 2.

Felirata: Itt helyezkedett el a Méhes Társbirtokosság vendéglője 1888-tól 1945-ig. Ez volt a cégérük.

Anyaga: Vöröskő, fehér márvány

Felavatás dátuma 2006. május 29.

Történeti leírás: Méhes Társbirtokosság 1888–1945. A veszprémi értelmiség egyik szórakozó és találkozási helyéül szolgált a Séd-völgyében, a pajtakerti domboldal alatt álló épület és kerthelyisége. 21 veszprémi értelmiségi polgár és néhány virilista által 1888-ban alapított vendéglő egészen az 1940-es évek végéig működött. A szigorúan zártkörű kör tagjainak számát emelni nem akarták. 1891-ben a három éves jubileum alkalmából kis kerti mulatságot rendeztek, ahol a tagokon kívül csaknem 300 vendég is meghívást kapott. A közgyűléseiket a Korona Szálló nagytermében, illetve a Latos vendéglőben tartották meg. 1894-ben kibővítették a kerthelyiséget és megnagyobbították a pincét is. 1895/96-ban Laczkó Dezső karvezetésével megalakult a Méhes-dalárda. 1903-ban kerítés készült, melyet özv. Csallónéval, a baloldali szomszédal kötött megállapodás szerint a Társbirtokosság kezelt és tartott fenn. 1904/5-ben könyvtárat létesítettek, ahol a tagok időközönként felolvasást tartottak. Többek között: Csukovics Sándor, Rhé Gyula, Vaszary Béla, Laczkó Dezső, dr. Perényi József, Takács Lajos, Szegelethy György és Zsigmond János felolvasói estéi arat-

tak sikereket. 1945-ben a nagy múltú, ekkor 57 éves Méhes-vendéglőt és a jól működő Méhes Társbirtokosságot a II. világháború elsodorta. Mint vendéglő az 1950-es évekig még működött, majd az épületeit lebontották.

(Adatközlő: Jákói Bernadett és Etlinger János.)

* * *

Emlékjel neve: Maxon Motor AG

Típusa: Emlékkő

Helye: Veszprém, Henger u. 2.

Felirata: 2006. július Besuch
Mitarbeitende CC-Rotorbaugruppen
Maxon Motor AG

Anyaga: Mész kő sziklán fekete márvány tábla

Felavatás dátuma: 2006. július

Megjegyzés: A svájci Sachselnben lévő anyavállalat rotorszerelő részlegének képviselői és dolgozói tettek ekkor látogatást a Maxon Motor AG 2002-ben alapított veszprémi gyárában. A látogatás emlékére helyezték el az emlékkövet.

* * *

Emlékjel neve: Kecskeméthy Margit

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Vár u., Veszprémi Panteon

Felirata: „Vészes napokban is nő maradt”

Kecskeméthy Margit 1871–1918 zenetanárnő a Veszprém Városi Zeneiskola alapítója, első igazgatója Emlékére állíttatta Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata 2006. augusztus 19.

Felavatás dátuma: 2006. augusztus 20.

Avató: Hajdu Imréné Pro Urbe-díjas

Megjegyzés: Síremléke az Alsóvárosi temetőben. A felújított sír avatása 2010. október 22-én volt.

Történeti leírás: Kecskeméthy Margit (Sümege, 1871. július 14. – Veszprém, 1918. január 14.) Az özvegyen maradt Kecskeméthy Albert 1848/49-es honvédkapitány második házasságából született Kecskeméthy Margit. Apja Zala vármegye (Sümege ekkor oda tartozott) főmérnöke volt két ciklusban, majd adóvégrehajtó. Az 1880-as évek közepén költözött a sokgyerekes család Veszprémbe, vélhetően a gyermekek iskoláztatása miatt. A fiúk (István, Viktor, Albert) a piarista főgimnáziumba jártak, a két legidősebb leány, Margit és Anna az Irgalmas Nővérek Intézetének belnövendé-

kei. Kecskeméthy Margit aztán a zenei pályát választotta, és a Nemzeti Zenedében zongorából és cimbalomból szerezte meg a tanításhoz szükséges képesítést. 1904 végén, a Zeneakadémián tette le az énektanári vizsgát. Veszprémbe visszatérve 1898. december elején hozta tudomására a „nagyérdemű közönségnek”, hogy két hangszeren tanítást vállal. Az egyre szaporodó növendékeinek zeneestélyeket rendezett, hogy a zenében elért haladásukat bemutassa a szülőknek és az érdeklődőknek. Az első zenevizsgát 1901. március 24-én rendezte meg a Korona Szálló emeleti nagytermében. Növendékei a hivatalos vizsgát csak Budapesten a zenekonzervatóriumban tehették le. 1905. november 5-én zenei önképzőkört alakított. A kör díszelnökének megnyerte Veszprém vármegye kiemelkedő mecénását, dr. Óvári Ferenc országgyűlési képviselőt. A zenei önképzőkör 1909

áprilisában mutatkozott be a közben felépült veszprémi Nemzeti Színházban. Ettől kezdve minden év tavaszán ott léptek fel. Az 1914/15-ös tanévben az egyéni oktatás helyett bevezette az „akadémiai rendszerű csoporttanítást”. Szülei halála után vette meg a Virág Benedek utca 6. számú házat. 1915 augusztusában már ott lakott. 1916. június 12-én nyújtotta be kérvényét a városi zeneiskola létesítésére. A városi közgyűlés 600 korona évi segélyt szavazott meg. A Veszprém Városi Zeneiskolában a vizsgakötelezettségnek eleget tett növendékek általános érvényű oklevelet, bizonyítványt kaptak. Az igazgatósággal Kecskeméthy Margitot bízták meg. A zeneiskolának dr. Óvári Ferenc biztosított helyet, ellátta a szükséges berendezésekkel és hangszerekkel. Szakmai segítséget Gobbi Alajos hegedűtanártól, a Nemzeti Zenede igazgatójától kapott. A tanerőkről az alapító gondoskodott anyagilag is. 1916. október elsején a Kossuth Lajos utca 1. számú ház földszintjén lévő volt rőfösüzletben és egy kiürített lakásban nyílt meg a zeneiskola. Az öt helyiségben zongorázott, hegedült, cimbalmozott vagy énekelt a beiratkozott 115, majd év végére 140-re bővült növendék. Tanultak még zeneelméletet, zenetörténetet, irodalom és költészet tananyagot is. A zeneiskola növendékei 1916. december 13-án adtak először hangversenyt. Március idusát is zenés matinéval köszöntötték. Az első tanév elméleti vizsgáját 1917. május 24-én tartották. 1918. január 14-én hunyt el. Az Alsóvárosi temetőben nyugszik. (Irodalom: Napló, 2006. október 2., Molnár Jánosné cikke)

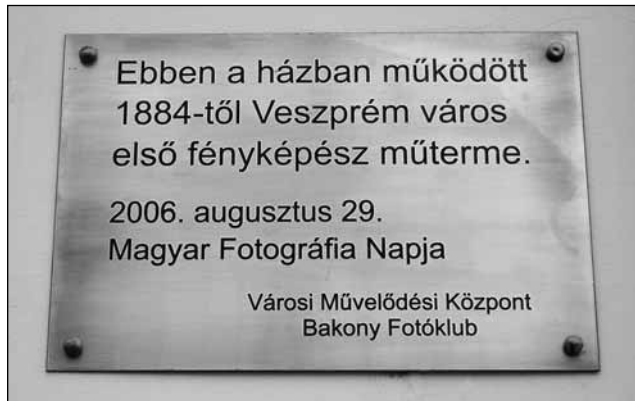
* * *

Emlékjel neve: Első fényképész műterem

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Szabadság tér 8. számú ház falán

Felirata: Ebben a házban működött 1884-től Veszprém város első fényképész műterme 2006. augusztus 29. Magyar Fotográfia Napja Városi Művelődési Központ Bakony Fotoklub

Anyaga: Sárgaréz (44,5 x 30 cm)

Felavatás dátuma: 2006. augusztus 29.

Avató: Sipos Zoltán, a Városi Művelődési Központ igazgatója és Mátyus Károly, a Bakony Fotoklub vezetője

Köszöntőt mondott: Molnár Jánosné helytörténész

Megjegyzés: Adatszolgáltató Láng Tibor, a Bakony Fotoklub művészeti vezetője. A Magyar Fotográfia Napján a Bakony Fotoklub megalakulása 45. évfordulója tiszteletére Útközben címmel fotókiállítást rendeztek a Városi Művelődési Központban.

Történeti leírás: Becske Adolf (1850–1929. május 24.) fényképész. 1837-ben alapított Budapesten fényképész céget. 1877-ben elismeréssel vett részt veszprémi fotókiállításon. 1880-ban ő készítette Veszprém-ben az első iskolai csoportképet. 1884-ben – az 1883-ban elhunyt apósa, a tapolcai Hoffmann Mór házában – nyitotta meg veszprémi műtermét. Veszprém-ben 1904-ben aranyéremmel tüntették ki cromo fotografiájáért. A műtermébe bevezetette az acetilén gázvilágítást, majd 1911-ben a villanyt. Több felvételét a Laczkó Dezső Múzeum őrzi.

* * *

Emlékjel neve: A könyv

Típusa: Szobor

Helye: Veszprém, Tartu u., Prospektus Nyomda főbejáratánál

Felirata: A KÖNYV

Lehet ő, s ég bezárva

Lehet ő, s égbe zárva

Lehet ős ég bezárva

Lehet ős égbe zárva

Lehetős ég bezárva
 Lehetős égbe zárva
 Lehetőségbe zárva
 Lehetőség bezárva

Anyaga: Bazalt, bronz
 Készítő: Raffay Béla szobrászművész
 (Salföld)

Felavató dátuma: 2006. szeptember
 Avató: Pál Béla országgyűlési képviselő és
 Dióssy László polgármester
 Megjegyzés: A Prospektus Nyomda épületé-
 nek felavatásakor avatták fel.

* * *

Emlékjel neve: Falikerámiák
 Típusa: Egyéb
 Helye: Veszprém, Budapest út 11.,
 Kossuth Lajos Általános Iskola
 Készítő: Csizmadia Zoltán szobrász és
 festőművész (Csopak)

Felavató dátuma: 2006. szeptember 1.
 Megjegyzés: A falikerámiák – a művész
 egyetértésével – a volt házasságkötő terem-
 ből (Dubniczay-palota) kerültek a Kossuth
 Lajos Általános Iskolába.

* * *

Emlékjel neve: Anya gyermekével
 Típusa: Szobor
 Helye: Veszprém, Jutasi út 89–91.
 számú társasházak közötti parkban
 Anyaga: Csiszolt bazaltkő
 Készítő: Raffay Béla szobrászművész
 (Salföld)

Felavató dátuma: 2006. szeptember 8.
 Avató: Dr. Praznovszky Mihály, az
 Eötvös Károly Megyei Könyvtár igazgatója
 Megjegyzés: A Lokálpatrióták Egye-
 sülete és Bene Sándor, a Jutasi út 89. és 91. számú társasházak közös képviselője
 kezdeményezésére helyezték el a 32 x 25 x 25 cm-es szobrot.

Történeti leírás: A szobor egy anyát ábrázol, aki karjaiban védelmezően öleli csecsemőjét. A szobrász a legnagyobb érzelmet, az anyaságot a legegyszerűbb formában fejezte ki. „...az itteni közösség akaratából került a térre az alkotás, amely a csend, a nyugalom, az állandóság jelképe, látványa megfényesíti az itt élők mindennapjait” – mondta Praznovszky Mihály.

* * *

Emlékjel neve: Kossuth Iskola felújítása

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Budapest út 11., Kossuth Lajos Általános Iskola főbejárati előcsarnokában

Felirata: Az 1898-ban felépült Polgári- és Felsőkereskedelmi Iskola, majd veszprémi 1. számú és Kossuth Lajos Általános Iskola felújításának

Tervezője: a PANNONTERV KFT., Kivitelezője: a VEMÉVSZER KFT. 2006. szeptember 25.

Anyaga: Fehér márvány

Készítő: Stumpf János és Stumpf Ferenc kőfaragómesterek (Veszprém)

Felavatás dátuma: 2006. szeptember 25.

Avató: Pál Béla országgyűlési képviselő, Dióssy László polgármester, Gyimesi Károly önkormányzati képviselő és Cz. Nagyné Bándi Klára igazgató

Köszöntőt mondott: Dióssy László polgármester és Cz. Nagyné Bándi Klára, a Kossuth Iskola igazgatója.

* * *

Emlékjel neve: Kossuth Iskola felújítási emlékfája

Típusa: Emlékfa

Helye: Veszprém, Budapest út 11., a Kossuth Lajos Általános Iskola előtti parkban.

Felirata: Ezt a fát a Kossuth Iskola volt diákjai ültették az épület felújításának emlékére Bérczi István tornász Egei Sándor artista Kovács Attila zeneszerző Nemere István író vitéz Serényi István távfutó Dr. Vonderviszt Ferenc fizikus Völler Adél énekművész 2006. szeptember 25.

jelentős oroszországi vonósnégyes alapító tagja. Híres kamarazenei estélyeken mutatta be a kortárs orosz zeneszerzők műveit. 1872–1908 között az Orosz Cári Balett szólóhegedűse. Az Orosz Zenei Társaság hangverseny igazgatója, majd zenekarának karmestere. Orosz állampolgárságot kapott, a cári udvar titkos belső tanácsosává léptették elő. Az 1890-es évek után, mint hegedűművész és karmester beutazta Európát. Drezdában élt, majd visszatért Szentpétervárra. 1918-ban New Yorkba költözött, ahol főként zenepedagógiával foglalkozott. 1927-ben, 82 éves korában még vezényelte a New Yorki Filharmonikusokat. Egyike volt korunk legnagyobb hegedűpedagógusainak. Tanítványai közül sok neves művész került ki. Kompozíciói közül a *My long life in Music* c. sorozat a legnevezetesebb. Veszprémben emléktáblája van a Veszprémi Panteon falán és a Csermák Antal Zeneiskola Auer-termében (Megyeház tér 5.). Műveiből: A hegedűjáték, ahogy én tanítom. – Hegedűművek és előadásuk. – Magyar rapszódia.

Irodalom: Auer Lipót. = A Zene, 1930. 16. sz. – RAKOS Miklós: Veszprémtől Szentpétervárig. – élete és művészete. Veszprém, 1981. – Auer Lipót. 1845–1930. = Vár ucca tizenhét. Negyedévkönyv. 1. sz. Veszprém, 1995.

* * *

Emlékjel neve: II. világháborús szovjet katonai temető

Típusa: Emlékhely

Helye: Veszprém, Vámosi úti temető, 22-es parcella

Felirata: A II. világháborúban elhunyt szovjet katonák emlékére állította Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézete és Múzeum és a Veszprémi Zsidó Hitközség (cirill betűkkel is) 2006

Anyaga: Műkő oszlopok, vörös terméskő alap, vörös márványlap

Készítő: Markó János kőfaragómester, Berhida

Felavatás dátuma: 2006. szeptember 28.

Avató: Dióssy László polgármester

Köszöntőt mondott: Dr. Holló József altábornagy, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatója és Dióssy László polgármester

Megjegyzés: A neveket cirill betűvel a műkö oszlopokra vésték.

Történeti leírás: Az Ady utcai és Mártírok útjai szovjet katonai temetők halottainak 22 millió forintba kerülő, 2006. évi exhumálása után – mely utóbbiban partner volt a zsidó hitközség – a Vámosi úti temetőben újratemetették az 523 hősi halott szovjet katona maradványait. A korábban már ide telepített német és magyar katonasírokkal egységes, nemzetközi katonai temetőt alakítottak ki a megyeszékhelyen. „A katonai temető felavatásával az utódállamok és a város kapcsolatában lezárult egy szakasz, de egyben elkezdődött egy új, mely a kulturális és a gazdasági életben kecsegtet nagy reményekkel. ...A városunk földjében nyugvó katonákat és a katonai temetőkben eltemetett polgári személyeket nemzeti hovatartozástól, hajdani történelmi helyzetüktől függetlenül olyan áldozatoknak tekintjük, akik megérdemlik az utódok tisztelő gondoskodását” – mondta Dióssy László polgármester. Dr. Holló József beszédében elmondta: „A háború akkor fejeződik be, ha minden halott katonát tisztességgel eltemetnek” – hivatkozott Churchillre. Ezzel még sokan adósok. Veszprém kitűnő vizsgát tett az újratemetéskor emberségből és tisztességből. A történelmi egyházak képviselői megáldották a sírokat.

* * *

Emlékjel neve: Eötvös Károly és felesége

Típusa: Síremlék

Helye: Veszprém, Alsóvárosi temető

Felirata: Ráskevi Eötvös Károly a hírneves szépíró és politikus Veszprém vármegye egykori tisztí ügyésze 1842. III. 12. – 1916. IV. 13. Eötvös Károlyné sz. Fromm Etelka 1847 – 1905

Anyaga: Szürke márvány, beton talapzat, vaskerítés

Készítő: Stumpf János és Stumpf Ferenc kőfaragómesterek (Veszprém)

Felavatás dátuma: 2006. október 20. (újraavatás)

Avató: Bándi László, a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület elnöke

Köszöntőt mondott: Bándi László, a Veszprém Megyei Honismereti Egyesület elnöke

Megjegyzés: A Ráskevi helyesen Ráckevi

Történeti leírás: 1944 végén vagy 1945 elején a veszprémi temetőre is több bomba hullott. Megsérült Eötvös Károly sírja is, ledőlt a síremléke. A háború után Zákonyi Ferenc erre járva látta a rongálást, majd a síremléket saját költségén rendbe hozatta. Amikor 2006. április 13-án megemlékeztünk Eötvös Károly halálának 90. évfordulójáról, akkor ismét szembesültünk a síremlék elhanyagolt állapotával. Akkor jött az új síremlék elhelyezésének a gondolata, mivel a szürke márványt nem lehetett javítani. Eötvös Károly 1842-ben Mezőszentgyörgyön, Veszprém megyei birtokos nemes családban született. Édesanyja balatonfüredi származású volt, ezért

gyakran tartózkodott rokonainál, barátainál Füreden. Kis birtoka is volt ott, amelynek helyén épült fel a Hajógyár. Tudományos érdeklődését a magyar kálvinisták pápai kollégiumában és jogakadémiáján nyerte el. 1863-ban lépett Veszprémben megyei szolgálatba Eötvös Károly. Ez év végén idézték Komáromba, s az Almássy-féle összeesküvésben való részvétele miatt fogságba is vetették. Eötvös mindössze néhány plakátot ragasztott ki Veszprémben és részt akart venni egy pesti összejövetelen. Eötvös apjának jó barátja közbenjárására a vizsgálatot vezető ügyész szabadon engedte. 23 évesen, 1865-ben már ő foglalta el a bölcsészeti tanszéket a pápai jogakadémián. 1866-ban Ramazetter nyomdász felkérésére „Veszprém” címmel indították el a város első hetilapját. Egy évvel később Veszprém vármegye tiszti ügyészének választotta. 1867-ben vette feleségül Fromm Etelkát. Egy gyermekük született, Bálint, aki ügyvéd lett. Eötvös Károlyt 1871 végén a veszprémi királyi törvényszék mellé közvádoló királyi ügyésznek nevezték ki. 1872-ben a veszprémi választókerület országgyűlési képviselővé választotta. Az országgyűlésen a többséghez, az akkori Deák-párthoz csatlakozott. Deák különös figyelmére és barátságára méltatta Eötvös Károlyt és ezért pártja központi lapjának, a Pesti Naplónak politikai vezetőjévé és vezércikkírójává tette. A miniszter meghívására négy hónapig Széll Kálmán pénzügyminisztériumában is dolgozott Eötvös Károly. Az Ausztriával való 1876/77-es gazdasági kiegyezéssel Eötvös nem tudott kibékülni, ezért a birtokán gazdálkodott. A következő évi országgyűlésen veszprémi képviselőként – Deák halála után – már a '48-as függetlenségi párt tagjaként, ellenzéki programot képviselt. Hírlapíróként a párt lapjánál, az Egyetértésnél lett első hírlapíró. 1881-ben húsz kerület jelölte képviselőnek, ő a nagykőrösi mandátumot fogadta el. Eötvös Károlyék 1877-ben költöztek a fővárosba és 1878-ban nyitott ügyvédi irodát. 1882-ben kezdődött egyik legnagyobb közéleti küzdelme, a tiszaezslári vérvád per. Az ártatlanul gyilkossággal vádolt zsidókat felmentették. Ezzel európai hírnévre tett szert Eötvös

Károly, mint ügyvéd, de az akkori antiszemita közvélemény elítélte, népszerűtlenné vált. A politikától néhány évig visszavonult, viszont ügyvédi irodája erősen föllendült. Néhány év múlva ismét szónoka volt sok népgyűlésnek. Élénk figyelemmel kísérte a veszprémi megyeház építését is. 1887-ben Nagykőrösön választották újra képviselőnek. A véderő vita során több beszédet tartott az önálló magyar hadseregért, majd később Kossuth Lajos magyar állampolgársága ügyében. 1893-ban járt Kossuth Lajosnál Turinban, látogatásáról részletes beszámolót írt. 1894-ben, Kossuth halálának évében a Kossuth Bizottság megbízásából megvásárolta Kossuth könyvtárát és azt a bizottság a Nemzeti Múzeumnak adományozta. 1905 karácsonyán súlyos veszteség érte Eötvös Károlyt: felesége, akivel 37 évig éltek boldog házasságban, meghalt. Eötvös 1899-től 1910-ig pártonkívüli liberális képviselőként vett részt az országgyűlésben. Élete utolsó évtizedét főként irodalmi munkássággal töltötte. 1900 őszétől tíz év alatt 24 kötete jelent meg. Veszprém megyeieknek a jubileumi sorozat nyitó műve, az „Utazás a Balaton körül” című az egyik legkedvesebb. Az 1875-ben történt Balaton körüli utazás leírása lett írói munkásságának egyik csúcsa. A későbbi „A nagy per” című könyvében is megcsillogtatta kitűnő emlékező és mesélő tehetségét. 1909-ben jelentette meg a „Bakony”, „A balatoni utazás vége”, valamint a „Harc az alkotmányért” című köteteit. 1916. április 13-án, betöltve 74. évét, meghalt Eötvös Károly. A Budapesti Ügyvédi Kamara dísztermében búcsúztak el tőle barátai és tisztelői. A gyászszertartás után kedves városába, Veszprémbé szállították, ahol április 16-án eltemették felesége mellé. „Mint Homér fölött a hét város, úgy vetélkedik ravatalodnál ügyvédi kar, politika, szépirodalom, zsurnalisztika, hogy melyik mondhasson magáénak” – mondta friss sírhantjánál Szathmári Mór. 1923 decemberében neveztek el róla Veszprémben utcát. 1957. június 1-jén avatták fel a balatonfüredi Gyógy-tér szomszédságában Zsákodi Csizsér János szobrászművész fehér márványból készített, Eötvös Károly mellszobrát. 1968-ban a veszprémi megyei könyvtár és az alsóörsi művelődési ház vette fel Eötvös Károly nevét. 1970-ben Veszprémben avatták fel Borsos Miklós szobrászművész bronz Eötvös mellszobrát, melyet a könyvtár teljes felújítása után, 1999-ben helyeztek át a Színházkertbe, a könyvtár főbejáratához.

* * *

Emlékjel neve: Kecskeméthy Margit

Típusa: Síremlék

Helye: Veszprém, Alsóvárosi temető

Felirata: Kecskeméthy Margit 1871–1918 zenetanárnő A Veszprém Városi Zeneiskola alapítója Állította: a Zeneiskola Alapítványa

Anyaga: Terméskő, műkö, fehér márvány

Készítő: Veszprémi Közüzemi Szolgáltató Zrt., Temetőgondnokság (Tóth János vezető)

Felavatás dátuma 2006. október 20. ill. felújítás után 2010. október 22.

Avató: Dr. Simon Attila, a Veszprém Polgárai a Városi Zenedéért Alapítvány kuratóriumi elnöke

Köszöntőt mondott: Molnár Jánosné helytörténeti kutató és dr. Simon Attila, a Veszprém Polgárai a Városi Zenedéért Alapítvány kuratóriumi elnöke

Megjegyzés: A síremléket készítették a Táncsics Mihály Szakközépiskolásai (Körmendi István igazgató, Varga Gyula tanműhelyvezető és Stéger Zoltán szakoktató). Támogatták: Herendi Porcelán Manufaktúra Zrt., Gy. Lovassy Klára múzeumigazgató, Molnár Jánosné helytörténeti kutató és Vándor András építőmérnök. Kecskeméthy Margitnak emléktáblája található a Veszprémi Panteonban.

* * *

Emlékjel neve: Brusznjai Árpád

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Vár u., Veszprémi Panteon

Felirata: 1956 Brusznjai Árpád

Anyaga: Bronz

Készítő: Dienes Attila szobrászművész

Felavatás dátuma: 2006. október 25.

Avató: Péterné Rózsa Mária önkormányzati képviselő és Egresi Károly

Köszöntőt mondott: Sebő József, a Padányi Katolikus Gyakorlóiskola tanára, Nagy Károly a Reguly Antal Alapítvány kuratóriumának tagja, Asztalos István, az MSZP városi vezetőségének tagja, Szarvas József, az Európai Szabadságharcos Szövetség soros elnöke

Történeti leírás: Sebő József elmondta: „Brusznjai az akasztófa alatt állva kijavította a személyi adatait felolvasó tisztviselőt: a születési helye nem Kerekegyháza, hanem Derekegyháza. Az Eötvös Kollégiumi éveket idézte jelmondata: „Szabadon

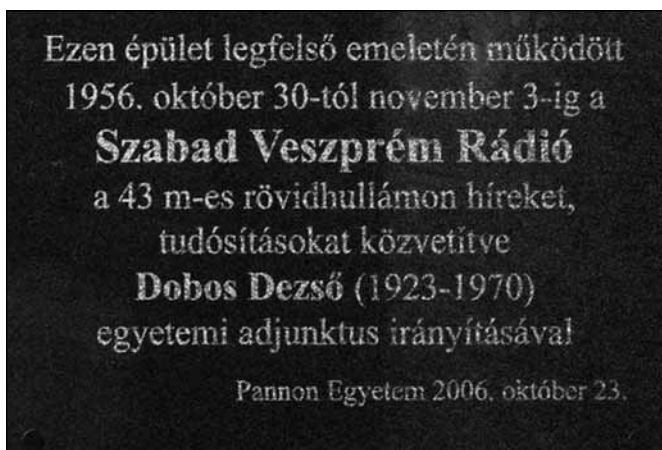
szolgál a szellem”. Mikor az oroszok körbefogták Veszprémet és felszólították a Megyei Forradalmi Tanács elnökeként dolgozó humanista tanárt, hogy meneküljön, ő annyit mondott: „A süllyedő hajót utoljára a hajóskapitány hagyja el”.

* * *

Emlékjel neve: Szabad Veszprém Rádió

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Pannon Egyetem, C épület előcsarnoka falán

Felirata: Ezen épület legfelső emeletén működött 1956. október 30-tól november 3-ig a Szabad Veszprém Rádió a 43 m-es rövidhullámon híreket, tudósításokat közvetítve Dobos Dezső (1923–1970) egyetemi adjunktus irányításával Pannon Egyetem 2006. október 23.

Felavatás dátuma: 2006. október 25.

* * *

Emlékjel neve: Horváth Géza

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Lovassy Gimnázium zsidongója

Felirata: Horváth Géza (1921–1997) A tudós történelemtanárnak hálás emlékül A Lovassy Gimnázium tanárai Öregdiákok Baráti Köre

Készítő: Stumpf Ferenc kőfaragómester (Veszprém)

Felavatás dátuma: 2006. október 27.

Avató: Katanics Sándor igazgató

Köszöntőt mondott: Katanics Sándor igazgató és Horváth Géza fia, dr. Horváth Géza

Történeti leírás: Katanics Sándor 1997-ben, a Farkasréti temetőben elhangzott beszédéből idézet: „Élete, értékrendje példaként szolgálhat mindenki számára. Nyílt és melegszívű volt, örült a tanítványai előrelépésének. Klasszikus műveltségű, nagy lexikális tudású pedagógus volt. A görög, latin, héber szövegeket eredetiből fordította, emellett számos más nyelvből is nagy tudással rendelkezett. 1954-től 36 éven keresztül tanított történelmet, földrajzot és művelődéstörténetet. Elsőként kapta meg a Bruszniai-emlékérmet és átvehette a város legrangosabb pedagógiai kitüntetését, a Ranolder-díjat. 2006-ban lenne 85 éves.” Fia, dr. Horváth Géza, az Öregdiákok Baráti Kör tagja mondta: „Az élet kegyetlenül bánt vele, sok megaláztatáson ment keresztül. Küzdelmes élete során elismerést nem kapott. A műemlékeket, melyekről tanított, nem volt módja megnézni. Aszketikus ember volt, aki alázattal nevelt és tanított egy életen keresztül.”

* * *

Emlékjel neve: 1956-os

Típusa: Emléktábla

Helye: Veszprém, Vár u., Várkapu jobb oldalán

Felirata: Hősi halált haltak Veszprém 1956. november 4–5-i ostromakor /Berta József hv. Bogár János hv. Bojtor Ferenc hv. Braun Károly hv. Csányi Ferenc hv. Dankó István fhdgy. Francics József őrv. Gutassy György hv. Haeffner Erik hdgy. Hajdú Lajos fhgy Horváth Antal fhgy Koszna János hv Kovács Ernő hv Ludmann Sándor hv Németh József hv Polák István hv Rotter Károly hv Sáhó János hv Schermann Elek őrv Szentgáli József hv Urbán László hv / Készült a Honvédelmi Minisztérium, a MATASZ Veszprémi Szervezete és a Hét Domb Egyesület Veszprém támogatásával / 2006

Anyaga: Fehér gránit

Felavatás dátuma: 2006. november 4.

Avató: Porga Gyula alpolgármester

Köszöntőt mondott: Kovács László ny. alezredes, a Matasz megyei elnöke és Déri Lajos őrnagy, a HM 54. Veszprém Légtérelenőrző Ezred logisztikai zászlóaljának törzsfőnöke.

Megjegyzés: Az emléktáblát a Magyar Tartalékosok Szövetsége (Matasz) és a Hét Domb Hagyományőrző és Kulturális Egyesület állíttatta.

Történeti leírás: 1956. november 4–5-én szovjet légideszantos egység érkezett Veszprémbe. A katonák úgy tudták, hogy a Szezei-csatornához vezényelték őket. A

deszantosok azt a parancsot kapták a Forgószél hadműveletben, hogy minden egyenruhást agyon kell löniük. A 21 veszprémi áldozat egyike sem szemtől szemben, harcban, hanem tehetetlen áldozatként halt meg. A mentőautóból fehér zászlóval kiszálló felcsert is helyben agyonlőtték.

* * *

Emlékjel neve: A szabadság rózsája 1956-os örökmécses

Típusa: Egyéb

Helye: Veszprém, Pannon Egyetem, B. épület főbejáratától jobbra

Felirata: 1956 2006

Anyaga: Bronz, tűzzománc, gránit tábla

Készítő: Raffay Béla szobrászművész (Salföld)

Felavató dátuma: 2006. november 27.

Avató: Sebő József, a Padányi Katolikus Gyakorlóiskola tanára

Köszöntőt mondott Sebő József, a Padányi Katolikus Gyakorlóiskola tanára

Megjegyzés: Az 1956-os forradalom és szabadságharc emlékére helyezték el az örökmécses.

Történeti leírás: Sebő József beszédéből:

„A veszprémi egyetem diákjainak és oktatóinak óriási szerepük volt abban, hogy a szabadságharc idején a városban nem került sor fegyveres összecsapásokra, és így a vérontást is sikerült megakadályozni.”

* * *

Emlékkjel neve: Nőtüntetés 1956. december 6.

Típusa: Emlékkő

Helye: Veszprém, Veszprémi Panteon

Felirata: 1956. december 6. /Őrizze a kő a néma nőtüntetés emlékét / Veszprémi Nők Kerekasztala Egyesület/ 2006. december 6.

Anyaga: Bazaltkő

Készítő: Lugossy Mária szobrászművész

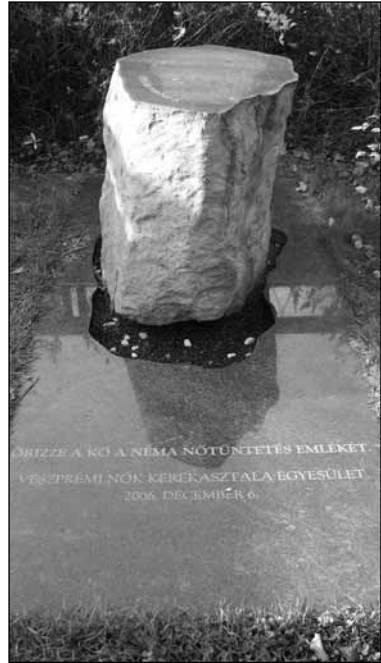
Felavatás dátuma: 2006. december 6.

Avató: Szili Katalin, az Országgyűlés elnöke

Köszöntőt mondott: Huszár Józsefné, a Veszprémi Nők Kerekasztala Egyesület elnöke és Szili Katalin, az Országgyűlés elnöke

Megjegyzés: A Veszprémi Nők Kerekasztala Egyesület állította az 1956-os veszprémi nőtüntetés résztvevőinek emlékére.

Történeti leírás: 1956. december 6-án – az 1956. december 4-ei budapesti tüntetés utáni első vidéki megmozdulásként – a veszprémi asszonyok némán, virággal a kezükben vonultak végig Veszprém utcáin, hogy kegyeletüket fejezzék ki a szabadságharc elesett hősei iránt. A megemlékezést a Kossuth utcai 1848-as emlékműnél tartották. Emiatt többeket elbocsátottak a munkahelyükről, két szervezőt börtönbüntetésre ítélték.

Veszprémi Keresztény Építőmunkások Egyesület

TÓTH DEZSŐ

A CÍMBEN MEGJELÖLT TÉMA TÁRGYALÁSA ELŐTT UTALNI KELL a magyarországi egyesületi mozgalom kezdeteire. Ismeretes, hogy az egyesületi mozgalom Széchenyi István nevéhez kötődik, kialakítása, szervezése, a reformkor egyik érdeme. Az ő szava, lelkesedése adott indítást a mozgalomnak, mely röviden így hangzott: „...*fel, fel magyarjaim! Egyesüljünk, s haladjunk*”¹

A reformkor alatt alakultak meg az országos tudományos intézmények, művelődési, művészeti társaságok. Csak néhányat említve: a Magyar Tudományos Akadémia (1830), a Kisfaludy Társaság (1837), a Nemzeti Színház, majd később a Természettudományi Társulat, a Magyar Iparegyesülés, a Végegylet. Megyénkben, pl. ebben a korban jött létre a Balatonfüredi Színház, ez a mozgalom eredményezte a különböző vidéki casinókat, társaságokat. Először Pozsonyban, majd 1827-ben Pesten is megalakult a Nemzeti Casinó. A főúri, főnemesi társaságok példájára kiterjedt az ún. polgári rétegekre is.

Az 1872. évi ipartörvény tette lehetővé, hogy a megszűnt céhek helyett, hogy „*az ugyanazon vagy különböző ipart egy-vagy több községben önállóan gyakorló iparosok közös érdekeik előmozdítása érdekében ipartársulatokká egyesüljenek*”.²

A mozgalom számszerű összesítése 1878-ban történt meg, amikor az Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal felvételt készített a bejegyzett egyesületekről.³ Ebből az összesítésből tudjuk, hogy Veszprém városában 28 egyesület, társulat, társaskör, segélyegylet működött. Itt jegyezzük meg, hogy a Veszprémi Iparoskör 1934. június 3-án ünnepelte működésének 60 éves jubileumát.⁴

A század elején – 1905-ben is alakult egy szervezet, mely „A veszprémi Keresztény Munkásegysület” nevet viselte.⁵ Ez az egyesület még együtt kezelte az ún. teljes munkásréteget, ugyanis idetartoztak a 2.§ szerint „*A veszprémi keresztény munkásegysület célja a keresztény kisemberek (iparosok, kereskedők, kishivatalnokok, gazdák, ipari és mezőgazdasági, háztartási alkalmazottak) szóval a keresztény munkásosztály szellemi dolgozói*”.

Ez az egyesület fogta össze az említett munkásrétegeket, addig míg a városban megalakult a Gazdakör. A történethez hozzátartozik, hogy ezután már rivalizálás kezdődött a két szervezet között, igaz ugyan hogy több eset is volt amikor egyes személyek részt vettek mindkét egyesület színjátszó csoportjaiban, pl. a gazdakörben több lány is részt vett, akiknek a szülei a munkások közé tartoztak.

Az első világháborút követő „forradalomban” a munkások egy része személyesen is részt vett a bolsevikok oldalán, ezért a Horthy kormányzás kezdete után több más szervezettel együtt betiltották az egyesületek működését. Ezek után több éves szünet következett az egyesületek működésében, míg a katolikus egyház új alapokon megkezdte a különböző szervezetek szervezését, működését. Így jött létre 1929-ban a címben közölt Veszprémi Keresztény Építőmunkások Egyesület.

Az egyesület megalakulása

Az egyesület 1929. március 25-én alakult, alapszabályát 1929. november 28-án hagyta jóvá a Magyar Királyi Belügyminiszter.⁶

Az Alapszabály III fejezetből áll.

I. Az egyesület neve, címe, székhelye, működési területe, hivatalos pecsétje, hivatalos nyelve és jelvényei. Ide sorolták az egyesület célja meghatározást is.

II. fejezet a tagokról és a tagok osztályozásáról szóló rendeleteket tartalmazza. Ez a legbővebb fejezet, mely magába foglalja azokat a szabályokat, melyek a *rendes, alapító, dísztag, tiszteletbeli és pártoló tagokról* szólnak. Legbővebben a *felvétel módzatainak* megjelölését tárgyalják.

A III. fejezetben van szó *Az egyesület szerveire vonatkozó rendelkezésekről*. Itt sorolják fel az egyes vezetőkre vonatkozó szabályokat. Ebből a részből ki kell emelni a következőket a Tisztikar meghatározásból: *„Az egyesület élén áll a mindenkori városi plébános, mind díszelnök, egy egyházi és egy világi elnök, két világi alelnök, egy titkár, egy jegyző, egy háznagy, egy pénztáros, két ellenőr, egy könyvtáros és egy másodkönyvtáros, valamint a választmány.*

Az alapszabályban megtaláljuk az aláíró ifj. Plank Mihály mint jegyző és Homoray Béla elnök nevét. A szervezet életében – közel 20 éven át – meghatározó szerepet játszott Plank Mihály, aki 1934 után mint elnök szerepelt.

Az akkori elnök neve Homoray Béla, a családnév Veszprémben az őslakosok között nem található. Az eredeti foglalkozására nézve oltárépítő mester, Szombathelyről került Veszprémbe és a feltárt dokumentumok alapján megállapítható, hogy a Dunántúlon több településen is épített a templomokban oltárt. Homoray Béla a veszprémi közeletben több funkciót is betöltött, pl. vezetője volt a Szent Vince egyesületnek is.

Az egyházi elnök Strausz Antal, a díszelnök Serák József plébános lett (személyükről bővebb információt is közlünk egy hosszabb tanulmányban.). A megalakulást követő évben szentelték fel az egyesület zászlóját, nagy ünnepség keretében.

Szükségesnek tartjuk, hogy közöljük a megalakulást követő év vezetőségének névsorát, hiszen az akkori személyek leszármazottai ma is élnek a városban.

Az egyesület vezetősége

Az 1930. március 16-án megtartott közgyűlésen a következő személyeket választotta meg a közgyűlés a vezetőség tagjainak:

Titkár: vitéz Radnai János

Jegyző: Plank Mihály

Alelnök: Bujdosó István

Pénztáros: Szücs József

Dísztag: dr. Wéber Pál kanonok

Választmányi elnök: Szöllősy Antal

Választmányi tagok: ifj. Takács János mérnök, Bognár Kálmán építész, Próder Károly ács, Brazsil Gyula építőmester, Rózsa Imre építési vállalkozó, Takács Károly, Vingelman Pál, Nyíró József, Erdélyi István, Tóth Mihály, Piray József, Heizler Pál, Föczén János, Szöllősy Mihály, Franperger József, Simon Lőrinc, Varga József, Hornung Bálint, Tisztartó József, Brenner Mihály, Bujdosó Károly

Póttagok: ifj. Angermann József, Bujdosó István, Török József, Regenye István

Számadó igazgató: Plank Ferenc, Steigler Mihály

Könyvtáros: Kuty Lajos

Az egyesület székhelye

A székhely a mostani Csatár u. 3. szám alatti épület, mely az időközben történt átszámozások miatt volt 2-es és 4-es szám is. A korabeli hírlapi információk szerint az épületet az egyesület tagjai *újjáépítették* a megnyitásra, ahol különböző játékokra is lehetőség nyílt. Információk szerint az épületet 1905 után a Keresztény Munkás Egyesület részére a káptalan segítségével építették. A Gazdakör szépen összetartotta a temetőhegyi gazdákat, de 1919 után az építőmunkásokat kizárták az

egyesületből, majd a vagyont is széthordták. 1923-ban az egyesületet a belügyminisztérium feloszlatta. A már említett építómunkás egyesület után az épület az egyesületé lett. 1948. december 10-én az államosítás következtében a Szakszervezetek Országos Tanácsa (Budapest, Dózsa Gy. u. 84/B) lett a tulajdonos. 1974-ben a Veszprém Városi Tanács Művelődésügyi Osztály kezelésébe került. Az épületet átalakították, felújították és könyvtár létesült benne. Jelenleg a Dózsavárosi Polgárőr Egyesület használja.

Az épületben kezdetektől korlátok között volt italmérés, különösen a nagyobb kulturális rendezvények alkalmával. Volt biliárd, sakk, dominó, kuglipálya stb. játékokra lehetőség és működött könyvtár is.

Az alkalom szerint megrendezett kulturális esteken túl az alakulás utáni években, még a II. világháború alatt, sőt 1945 után is működött a színjátszó csoport, melyről sok fényképfelvétel maradt az utókorra. (Ezekről a csoportokról közlünk néhányat a cikk keretében).

Az építómunkás egyesület tevékenysége

Az Alapszabályt a hosszabb tanulmányban a mellékletben teljes terjedelmében közöljük, most csak kiragadott eseményeket említünk meg. A célját így határozták meg „...az építkezésekhez vágó szakma munkásai szellemi és anyagi érdekének előmozdítása, igazainak védelme, méltányos jogainak kivívása, valláserkölcsi és hazafias érzületének ápolása”.

Az évenként megtartott közgyűlésen beszámoltak a végzett munkáról és meghatározták a következő év elvégzendő feladatait. A kulturális tevékenységhez tartozott

a *színjászó* csoport működése, voltak szakmai előadások, alapismereti tanfolyamok a 6 osztályt nem végzetek részére, a keresztény ünnepek – karácsony, húsvét stb.– alkalmával rendezett műsoros estek, kirándulások szervezése, de sor került a szakma dolgozóinak védelmére, pl. a repülőtér építése során történt jogvédelemre. Meg kell említeni, hogy a Szent István Iskola építésében kizárólag az egyesület tagjai vettek részt.

Az egyesület a háború alatt többször rendezett jótékonyági estet, s gyűjtést a fronton harcoló katonák részére. Az 1948-ban megszüntetett országos rendeletig működött az egyesület, és 1948-ban tartották az utolsó színjászó előadást.

Az egyesületben működő tagok utódai, gyermekei, unokái még most is lelkesen beszélnek a megtartott rendezvényekről, s őrzik a fényképeket a színjászó előadásokról.

JEGYZETEK

¹ Korszerű Szózat a szent-mártoni olvasó társasághoz. Egy vidéki helytagtól. Győr, 1842.

² Az 1872. VII. törvénycikk IV. fejezet

³ Magyarország egyletei és társulásai 1878-ban. Bp., Országos Magyar Királyi Statisztikai Hivatal 1880.

⁴ Veszprémi Hírlap, 1934. május 27.

⁵ A Veszprémi Keresztény Munkásegylet Alapszabálya. (Laczkó Dezső Múzeum Történeti Dokumentumtár)

⁶ A Veszprémi Keresztény Építőmunkások Egyesület Alapszabályai. 200, 794/1929. szám. (Plank János tulajdona).

FORRÁSKÖZLÉS

**A Veszprém-jutasi katonai repülőtéren
összpontosított
m. kir. 101/3 honi vadászrepülő-század
bevetési-könyve**

(1944. május 10–1945. május 16.)

III. befejező rész

VERESS D. CSABA

1945. január 19., péntek

Veszprém

Idő: reggel köd; 11 órától derült; délután 500 m-es felhőalap; 16 órától hó.

Bevetés: 12.14–13.20 óra között: szabadvadászat a HS-77-es körzetben (Dániel hadnagy, Orosz hadnagy, Szücs szakaszvezető).

14.30–15.40 óra között: szabadvadászat az IR-IS körzetben (Halasi főhadnagy, Gáspárfalvy hadnagy).

Gépállomány: KILENC Me-109-es, plusz egy „Levente”. (Egymotoros futárgép).

Bevethető gép: három Me-109-es.

Bevethető hajózó személyzet: hat fő.

1945. január 20., szombat

Veszprém

Idő: egész nap derült; délelőtt hóvihár.

Bevetés: nincs.

Bevethető gép: hat darab Me-109-es (műhelyben: W-106, W-183, W-138).

Bevethető hajózó: nyolc fő.

1945. január 21., vasárnap

Veszprém

Idő: általában derült, majd hirtelen havazás.

Bevetés: 09.45 óra – 10.35 óra: szabadvadászat Kápolnásnyék, Adony, Pusztaszabolcs légtérben (Dániel hadnagy, Orosz hadnagy, Domján őrmester, Szücs szakaszvezető).

Bevethető hajózó: hét fő.

1945. január 22., hétfő

Veszprém

Idő: derült, szeles.

Bevetés: 10.30–11.40 óra: szabadvadászat Budapest légterében; légi harc [szovjet – Sz.] Jak–9-el [vadászrepülőgép – Sz.], lelövés nincs. Az Országház és Buda égett (Dániel hadnagy, Orosz hadnagy, Domján őrmester, Szücs szakaszvezető).

13.30–14.45 óra: ELŐZŐ FELADAT; légi harc [szovjet – Sz.] Jak–11-es [vadászgéppel – Sz.] Lelövés nincs (Halasi főhadnagy, Boldizsár szakaszvezető, Szóts hadnagy, Pozsonyi szakaszvezető).

15.50–16.30 óra: szabadvadászat Kápolnásnyék, Székesfehérvár légterében (Dániel hadnagy, Orosz hadnagy, Domján őrmester, Szücs szakaszvezető).

Gépállomány: kilenc darab Me–109-es, plusz egy „Levente”.

Bevethető: hat darab Me–109-es.

Bevethető hajózó: kilenc fő.

1945. január 23., kedd

Veszprém

Idő: derült.

Bevetés: 09.20–10.30 óra: szabadvadászat Ercsinél (Halasi főhadnagy, Pozsonyi szakaszvezető, Boldizsár szakaszvezető, Gáspárfalvy hadnagy)

12.35–13.35 óra: szabadvadászat Lovasberény légterében (Dániel hadnagy, Gersy főhadnagy, Szücs szakaszvezető, Hemmert hadnagy).

14.17–15.45 óra: szabadvadászat Budapest légterében 3000 méteren (Domján őrmester, Orosz hadnagy). Domján őrmester a W–129-es [Me–109-es géppel – Sz.] a bevetésből nem tért vissza.

15.00–16.00 óra: szabadvadászat (Gáspárfalvy plusz „Puma–3”).

Gépállomány: nyolc darab Me–109-es és egy „Levente”.

Bevethető: négy darab Me–109-es.

Bevethető hajózó: nyolc fő.

1945. január 24., szerda

Veszprém

Idő: havazás.

Bevetés: nincs.

Gépállomány: nyolc darab Me–109-es és egy „Levente”.

Bevethető: öt darab Me–109-es és hét fő hajózó.

1945. január 25., csütörtök

Veszprém

Idő: havazás.

Bevetés: nincs.

Délelőtt folyamán Szirmay Sándor vezérőrnagy, a m. kir. 102. repülődandár parancsnoka, majd később Beregffy Károly vezérezredes honvédelmi miniszter megszemléltette a m. kir. 101./I. honvéd vadászrepülő-osztályt, és kitüntetésekkel adta át: Halasy Sándor főhadnagy a Magyar Koronás Bronz Érdemérem a hadiszalagon kardokkal kapta. A m. kir. 101. vadászrepülő-ezredet, illetve a 101./I. vadászrepülő-osztályt a m. kir. 102. honvéd vadászrepülő-dandár alárendeltségébe rendelték. (12. sz. Ezredparancs, 1945. 01. 22.)

1945. január 26., péntek

Veszprém

Idő: repülésre alkalmatlan.

1945. január 27., szombat Veszprém
 Idő: hófúvás; 100 km/órás szél.
 Bevetés: 15.30–16.45 óra: szabadvadászat Baracskánál (Dániel hadnagy, Orosz hadnagy, Gáspárfalvy hadnagy, Szücs szakaszvezető, Boldizsár szakaszvezető). Dániel hadnagy kivételével minden gép visszatért, mert a lerakodott jéggréteg miatt erős rázást éreztek.
1945. január 28., vasárnap Veszprém
 Idő: derült.
 Bevetés: 10.40–11.40 óráig: bombázó kíséret IS–9 körzet, Dunaföldvár (Dániel hadnagy, Orosz hadnagy, Boldizsár szakaszvezető, Szücs szakaszvezető).
 14.45–15.35 óra: SZAVADVADÁSZAT Kápolnásnyék–Ercsi felett (Szóts hadnagy, Gáspárfalvy hadnagy, Pozsonyi szakaszvezető, Boldizsár szakaszvezető).
1945. január 29., hétfő Veszprém
 Idő: repülésre alkalmatlan.
 Géppállomány: kilenc darab Me–109-es.
 Bevethető: öt darab Me–109.
 Bevethető hajózó: nyolc fő.
 A század részére kiutalva: W–200 [jelű M–10-es gép. Sz.]
1945. január 30., kedd Veszprém
 Idő: derült.
 Bevetés: 11.10–12.25 óra: szabadvadászat Budapest légtérben (Dániel hadnagy, Szücs szakaszvezető).
 13.45–15.15 óra: szabadvadászat Budapest légtérben (Szóts hadnagy, Gáspárfalvy hadnagy).
 15.00–16.20 óra: ugyanott (Huszár zászlós, Pozsonyi szakaszvezető). Pozsonyi szakaszvezető Sáros légtérben lelőtt egy LA–5-öst [szovjet vadászrepülő – Sz.]. Tanú: Huszár zászlós és a lelőtt [szovjet – Sz.] gép pilótája.
1945. január 31., szerda Veszprém
 Idő: borús, havazás.
 Bevetés: nincs.
1945. február 1., csütörtök Veszprém
 Idő: köd, havazás.
 Bevetés: nincs.
1945. február 2., péntek Veszprém
 Idő: derült.
 Bevetés: nincs.
1945. február 3., szombat Veszprém
 Idő: köd.
 Bevetés: nincs.

Gépállomány: kilenc darab Me–109.

Bevethető: hét darab Me–109.

Bevethető hajózó: hét fő.

1945. február 4., vasárnap

Veszprém

Idő: derült.

Bevetés: 10.40–11.40 óra: szabadvadászat Budapest légtérben (Dániel hadnagy, Szóts hadnagy, Gáspárfalvy hadnagy, Pozsonyi szakaszvezető).

11.15–11.40 óra: szabadvadászat (Huszár zászlós, Orosz hadnagy). Huszár zászlós a start után W–106-ossal dugattyúégés miatt visszatért. Orosz hadnagy az osztályköteléket nem találta meg és visszatért.

13.50–15.00 óra: szabadvadászat Székesfehérvár, Magyaralmás (GR–8) légtérben. (Szóts hadnagy, Pintér hadnagy, Orosz hadnagy, Szücs szakaszvezető).

16.10–17.15 óra: szabadvadászat Budapest légtérben (Dániel hadnagy, Pintér Gyula hadnagy, Szücs szakaszvezető).

Kiutalva a század részére: W–202, W–203, W–204, W–218 [jelű Me–109 típusú vadászipülőgépek – Sz.] Átvéve még: W–200, W–203 és W–204 [jelű Me–109-es gépek – Sz.].

1945. február 5., hétfő

Veszprém

Idő: borulat.

Bevetés: nincs.

Gépállomány: tizenhárom darab Me–109.

Bevethető hajózó: hét fő.

Kiutalva a századnak a W–175. [jelű gép – Sz.]

17 órától bajtársi vacsora a század tisztjei és legénységi állománya részére.

1945. február 6., kedd

Veszprém

Idő: esőzés. Bevetés nincs.

Gépállomány: tizennégy Me–109. és egy „Levente”.

Bevethető: hat Me–109.

Bevethető hajózó: kilenc fő.

Átvéve a W–218.

1945. február 7., szerda

Veszprém

Idő: derült.

Bevetés: nincs.

Frankó Endre hadnagy a századhoz bevonult.

1945. február 8., csütörtök

Veszprém

Idő: borulat, havazás; bevetés: nincs.

1945. február 9., péntek

Veszprém

Idő: borulat, ködös.

Bevetés: nincs.

1945. február 10., szombat Veszprém
Idő: derült.
Bevetés: 14.20–15.30 óra: riadóstart ellenséges [feltehetően szovjet – Sz.] ellen. (Szóts hadnagy, Pintér hadnagy, Dániel hadnagy), ellenséget nem láttak.
Gépállomány: tizennégy Me–109., plusz egy „Levente”.
Bevethető: tíz Me–109.
Bevethető hajózó: tíz fő.
A századnak átadva a W–220 jelű Me–109. (A 29. sz. Ezredparancs szerint Messerschmitt Me–109. G–10. U/4. típus. 1945. február 9.).

1945. február 11., vasárnap Veszprém
Idő: borult, köd.
Bevetés: nincs.
Gépállomány: tizenöt Me–109-es és egy „Levente”.
Bevethető: tizenegy Me–109.
Bevethető hajózó: 10 fő.

1945. február 12., hétfő Veszprém
Idő: köd; 6–700 méteres felhőalap; délután derült.
Bevetés: 14.10–15.15 óra: szabadvadászat Budapest légtérben. (Halasi főhadnagy, Boldizsár szakaszvezető, Huszár zászlós, Pozsonyi szakaszvezető, Dániel főhadnagy, Szücs szakaszvezető, Orosz hadnagy, Frankó hadnagy). Orosz hadnagy a start után műszaki hiba miatt visszatért. Dániel hadnagy, a 2. raj parancsnoka Budapest légtérében rosszul lett, öntudatlanul D-i irányba fordult, kísérői követték, majd félig eszméletlenül ÉNy-i irányba repült. Bicskénél tért magához, üzemanyaghiány miatt Győrben szállt le. Frankó hadnagy üzemanyaghiány miatt [ugyancsak a győri – Sz.] repülőtérről D-re 5–800 méterre hasra szállt (Győr D-re a W-180-assal 1 km-re!).
16.00–17.10 óra: szabadvadászat Budapest légterében. (Szóts hadnagy, Gáspárfalvy hadnagy, Pozsonyi szakaszvezető, Pintér hadnagy), Pilisvörösvár és Bicske között erős ellenséges légvédelmi [tüzérségi – Sz.] tűz.

1945. február 13., kedd Veszprém
Idő: borús, párás.
Bevetés: nincs.
Gépállomány: tizenöt darab Me–109 és egy „Levente”.
Bevethető: tizenegy darab Me–109.
Bevethető hajózó: 10 fő.

1945. február 14., szerda Veszprém
Idő: borús; felhőmagasság 3000 méter.
Bevetés: 10.45–11.50 óra: szabadvadászat Balatonfőkajár légtérben. (Halasi főhadnagy, Boldizsár szakaszvezető, Huszár zászlós, Pozsonyi szakaszvezető, Dániel hadnagy, Szücs szakaszvezető, Pintér hadnagy, Frankó hadnagy).

1945. február 15., csütörtök
Idő: derült.
Bevetés: nincs. Veszprém
1945. február 16., péntek
Idő: derült.
Bevetés: nincs.
Gépállomány: tizenöt darab Me-109 és egy „Levente”.
Bevethető: tizenkét Me-109.
Bevethető hajózó: tíz fő.
A W-220 gép motorpróba közben kigyulladt és elégett. Veszprém
1945. február 17., szombat
Idő: derült.
Bevetés: 13.15–14.00 óra: ellenséges [szovjet] felderítőgép ellen [bevetve – Sz.] Dániel hadnagy. Veszprém
1945. február 18., vasárnap
Idő: felhős, párás.
Bevetés: 15.30–15.45 óra: riadóstarttal [bevetve – Sz.] Halasi főhadnagy, Boldizsár szakaszvezető, Huszár zászlós, Pozsonyi szakaszvezető. Veszprém
1945. február 19., hétfő
Idő: derült.
Bevetés: nem volt.
Gépállomány: tizennégy Me-109 és egy „Levente”.
Bevethető: tizenkét darab Me-109.
Bevethető hajózó: nyolc fő. Veszprém
1945. február 20., kedd
Idő: derős, párás.
Bevetés: 11.35–12.30 óra: szabadvadászat Esztergomtól É-ra. (Halasi főhadnagy, Boldizsár szakaszvezető, Huszár zászlós, Pozsonyi szakaszvezető, Dániel hadnagy, Gáspárfalvy hadnagy, Pintér hadnagy, Frankó hadnagy). Gáspárfalvy hadnagy motorhiba miatt Győrben maradt. Veszprém
1945. február 21., szerda
Idő: derült.
Bevetés: 10.30–11.45 óra: FW-190-esek [Focke Wulf FW-190. vadászrepülőgépek – Sz.] biztosítása Esztergomtól É-ra. (Huszár zászlós, Szóts hadnagy, Pozsonyi szakaszvezető, Boldizsár szakaszvezető). Boldizsár szakaszvezető Banánál hasra szállt W-190. gépével.
10.40–11.50 óra: FW-190-esek biztosítása (Dániel hadnagy, Pintér hadnagy, Frankó hadnagy, Orosz hadnagy). Frankó hadnagy kabinteteje a start után beszakadt, Orosz Veszprém

hadnagy hűtővize felforr 11 órakor, visszatértek. [ti. a Veszprém–jutasi repülőtérre – Sz.]

13.50–14.10 óra: riadóstart ellenséges [szovjet – Sz.] bombázók ellen. (Halasi hadnagy, Dániel hadnagy, Pozsonyi szakaszvezető).

Gépállomány: tizennégy Me–109-es és egy „Levente”.

Bevethető: tizenegy Me–109.

Bevethető hajózó: nyolc fő.

1945. február 22., csütörtök

Veszprém

Idő: felhős.

Bevetések: 14.30–15.40 óra: szabadvadászat Esztergom É (Halasi főhadnagy, Szóts hadnagy, Huszár zászlós, Pozsonyi szakaszvezető, Dániel hadnagy, Frankó hadnagy, Szücs szakaszvezető).

Gépállomány: tizenhárom Me–109-es.

Bevethető: kilenc Me–109-es.

Bevethető hajózó: kilenc fő.

1945. február 23., péntek

Veszprém

Idő: borús.

Bevetés: nincs.

1945. február 24., szombat

Veszprém

Idő: borús.

Bevetés: nincs.

1945. február 25., vasárnap

Veszprém

Idő: derült.

Bevetés: nincs.

1945. február 26., hétfő

Veszprém

Idő: borult.

Bevetés: nincs.

1945. február 27., kedd

Veszprém

Idő: borult erős szél.

Bevetés: nincs.

1945. február 28., szerda

Veszprém

Idő: borult.

Bevetés: nincs.

1945. március 1., csütörtök

Veszprém

Idő: derült.

Bevetés: nincs.

1945. március 2., péntek Veszprém
 Idő: derült, szeles.
 Bevetés: nincs.
1945. március 3., szombat Veszprém
 Idő: borult, szeles; délután hóvihár.
 Űlőkészültség 15 óráig.
 Gépállomány: tizenhárom darab Me-109-es és egy „Levente”.
 Bevethető: tizenegy Me-109-es. Műhelyben: W-183, W-138.
 Bevethető hajózó: tizenegy fő.
 A mai naptól a 101/III. vadászrepülő-osztályt a 101/I. vadászrepülő-osztálynak rendelték alá. Így, a 101/3. vadászrepülő-századhoz került beosztásra a 101/9. vadászrepülő-század nyolc darab Me-109-ese, nyolc fő hajózóval és nyolc fő gép-szerelővel.
 08 órakor egy kétmotoros orosz bombázó – két vadászgép kíséretében alacsonytámadással a [Veszprém-jutasi – Sz.] repülőtér felett. Kár nem volt
 Gáspárfalvy, Frankó, Orosz hadnagyok, Boldizsár szakaszvezető a W-125, W-142. sz. gépekkel egyelőre Kenyeribe [az ottani repülőtérre – sz.] repültek. Gáspárfalvy a W-189-essel nekigurult a villanyoszlopnak. (Szárnycsere kell!)
1945. március 4., vasárnap Veszprém
 Idő: derült, szeles, majd havazás.
 Bevetés: nem volt.
 Gépállomány: tizenhárom Me-109-es.
 Bevethető: 101/3. vadászrepülő-század: nyolc darab Me-109-es, 101/9. vadászrepülő-század: nyolc darab Me-109-es gép. (Két gép a műhelyben, három gép Kenyeriben.)
1945. március 5., hétfő Veszprém
 Idő: havazás, derült, majd szeles.
 Bevetés: nem volt.
1945. március 6., kedd Veszprém
 Idő: reggel havazás, majd erős szél.
 Bevetés: nincs.
1945. március 7., szerda Veszprém
 Idő: reggel havazás, majd derült, szeles idő.
 Bevetés: nincs.
 A gépek orrát és az oldalkormányt sárgára kell befesteni. A régi jelzés a szárnyról és a törzsről lefestve.
 A megindított támadás [ti. a március 6-án megindított német–magyar „Frühlingerwachen – Tavaszí Ébredés fedőnevű – Sz.] támadás csak lassan nyert ért. [a Velencei-tó és a Balatonvilágos közti ívben – Sz.]

1945. március 8., csütörtök

Veszprém

Idő: reggel havazás, majd derült; 100 km/órás szél.

Bevetés: 12.50–13.55 óra: szabadvadászat Székesfehérvár DK-re az 1. rajnak (Halasi főhadnagy, Szóts hadnagy, Huszár zászlós, Pozsonyi őrmester). Légiharc kb. hat-nyolc Jak-9-es [szovjet vadászrepülő-géppel – Sz.] Meglepték a rajt, majd forduloharc keletkezett, ahol a Me-109. G-10-esek fordulókonnyabbnak mutatkoztak. Lelövés nem volt.

13.25–14.30 óra: szabadvadászat ugyanott a magyar 101/9. vadászrepülő-század 1. rajával (Békássy százados, Holéczy hadnagy, Luzsénszky hadnagy, Benárd hadnagy). Benárd hadnagy a start után leszállt, mert a légszűrő-állító tönkrement. Holéczy hadnagy lelőtt egy [szovjet – Sz.] léggömböt.

Gépállomány: tizenhárom Me-109-s gép és egy „Levente”.

Bevethető a két századnál: nyolc plusz hét Me-109-es gép.

Bevethető hajózők: tizenhat fő.

1945. március 9., péntek

Veszprém

Idő: reggel havazás, majd derült, szeles.

Bevetés: 11.50–12.50 óra: szabadvadászat a HR-4 és HS-4 körzetben (Berhida–Seregélyes), (Dániel hadnagy, Pintér hadnagy, Tobak hadnagy, Szücs szakaszvezető, valamint Szénássy főhadnagy, Polányi hadnagy, Benárd hadnagy, Rétfalvy szakaszvezető a 9. századtól). A 2. raj nem zárkozott fel. Az 1. raj egy [szovjet – Sz.] „Boston” köteléket [kétmotoros USA gyártmányú bombázót – Sz.] és vadászkiésérét pillantotta meg Berhida D-en. Emelkedtek [ti. a magyar vadászrepülőgépek – Sz.], s Siófoknál elérték az ellenség [a szovjet bombázó- és vadászgépek – Sz.] magasságát. Az ellenséges [szovjet – Sz.] kötelék D-re fordult, s így kb. Igal fölött támadtak [a magyar vadászrepülőgépek – Sz.] Dániel hadnagy és Szücs szakaszvezető egy-egy [szovjet – Sz.] Jak-9-est, Pintér hadnagy egy „Boston”-t lőtt le. A 2. raj [magyar – Sz.] nem találkozott [szovjet – Sz.] ellenséggel.

14.50–16.20 óra: szabadvadászat Berhida–Székesfehérvár D–ÉK–DK légtérben (Halasy főhadnagy, Huszár zászlós, Szóts hadnagy, Pozsonyi őrmester). Szóts futója nem jött be [felszálláskor – Sz.] és ezért visszatért [a Veszprém–jutasi repülőtérré – Sz.]. A 9. századtól [bevetve – Sz.] Békássy százados, Holéczy hadnagy, Benárd hadnagy.

Halasy főhadnagy raja – az „Erdő” [a repülőirányító központ – Sz.] irányításával elkapott egy [szovjet – Sz.] IL-2-est [egymotoros csatarepülőgépet – Sz.] és két LA-5-ös [vadászrepülőgépet – Sz.] a Velencei-tó É-ra. De a benzin olyan kevés volt [ti. a magyar gépekben – Sz.], hogy félni lehetett a hasraszállástól [kényszerleszállástól – Sz.]. Egy – sikertelen – rácsapás után a magyar raj hazatért [a Veszprém–jutasi repülőtérré – Sz.]

1945. március 10., szombat

Veszprém

Idő: Bevetésre nem volt alkalmas.

1945. március 11., vasárnap

Veszprém

Idő: reggel párák, majd derült.

Bevetés: 10.50–11.55 óra: szabadvadászat Simontornya–Sárosd légtérben (Dániel hadnagy, Szücs szakaszvezető, Pintér hadnagy, Huszár zászlós, plusz a 9. századtól: Szénássy főhadnagy, Benárd hadnagy, Luzsénszky hadnagy). Dániel hadnagy és Huszár zászlós SÁROSD LÉGTÉRBEEN egy-egy IL-es [szovjet csatarepülőgépet – Sz.] lelőttek.

15.10–16.30 óra: SZABADVADÁSZAT Simontornya–Velencei-tó légtérben (Halasy főhadnagy, Szóts hadnagy, Pozsonyi őrmester). Leszálláskor Szóts hadnagy félfutóra szállt. Kisebb kár.

1945. március 12., hétfő

Veszprém

Idő: ködös.

Bevetés: nincs.

1945. március 13., kedd

Veszprém

Idő: párás, alacsony felhőzet.

Bevetés: 12.05–13.00 óra: szabadvadászat Balatonkiliti, Mezőkomárom, Simontornya légtérben. (a 9. századtól Békássy százados, Luzsénszky hadnagy, Holéczy hadnagy, Szénássy főhadnagy)

12.15–13.15 óra: szabadvadászat Gárdony, Dinnyés légtérben (Dániel főhadnagy, Szücs szakaszvezető, Pintér hadnagy, Tobak hadnagy).

14.50–16.00 óra: szabadvadászat Sárosd–Simontornya légtérben (a 9. századtól Szénássy főhadnagy, Szilágyi szakaszvezető, Benárd hadnagy, Rétfalvy szakaszvezető).

16.10–17.10 óra: szabadvadászat Simontornya légtérben (Huszár zászlós, Pozsonyi őrmester, Tobak hadnagy, Szóts hadnagy).

16.30–17.30 óra: SZABADVADÁSZAT Simontornya–Sáros légtérben (a 9. századtól Békássy százados, Luzsénszky hadnagy, Holéczy hadnagy, Benárd hadnagy). Holéczy hadnagy gépe légvédelmi tüzérségi találatot kapott. A gép leírva.

Gépállomány: tizenhárom plusz kilenc Me-109-es és egy „Levente” a 3. és 9. századoknál.

Bevethető gépek: nyolc plusz hét gép.

Bevethető pilóta: nyolc plusz nyolc.

1945. március 14., szerda

Veszprém

Idő: párás, felhős.

Bevetés: 11.20–12.40 óra: szabadvadászat: Simontornya–Cece légtérben. (Tobak hadnagy, Dániel főhadnagy, Szücs szakaszvezető, Pintér hadnagy, Benárd hadnagy, Szilágyi szakaszvezető, Szénássy főhadnagy, Rétfalvy szakaszvezető). Szilágyi és Rétfalvi idő előtt visszatért [a Veszprém-jutasi repülőtérre – Sz.].

14.16–15.20 óra: szabadvadászat Simontornya légtérben (Halasy főhadnagy, Huszár zászlós, Békássy százados, Luzsénszky hadnagy, Holéczy hadnagy, Szénássy főhadnagy).

16.45–17.46 óra: riadóstart [szovjet – Sz.] „Boston” kötelékre [kétmotoros bombázók – Sz.] Székesfehérvár légtérben. (Dániel hadnagy, Tobak hadnagy, Szücs sza-

kaszvezető, Pintér hadnagy, a 9. századtól: Szénássy főhadnagy, Szilágyi szakaszvezető, Rétfalvy szakaszvezető, Benárd hadnagy). Rétfalvy idő előtt hazatért.

1945. március 15., csütörtök

Veszprém

Idő: párák, alacsony felhőzet.

Bevetés: 13.20–14.30 óra: zárórepülés Mezőkomárom–Simontornya között (Halasi főhadnagy, Szóts hadnagy, Huszár zászlós, Pozsonyi őrmester). Halasi főhadnagy gépe két találatot kapott.

1945. március 16., péntek

Veszprém

Idő: reggel köd, majd párák, felhős.

Bevetés: 14.00–14.23 óra: szabadvadászat Kálóz–Mezőkomárom légtérben. (9. századtól: Békássy százados, Luzsénszky hadnagy, Bénard hadnagy, Rétfalvy szakaszvezető).

15.00–16.10 óra: szabadvadászat HR–3 (Székesfehérvár É) légtérben (Dániel hadnagy, Pintér hadnagy, Tobak hadnagy, Szücs szakaszvezető). Dániel, Tobak és Pintér hadnagyok egy-egy IL–2-es [szovjet csatarepülőgépet – Sz.] lőttek le Pátka D-i légtérben.

16.00–17.15 óra: szabadvadászat ugyanott. (9. századtól: Szénássy főhadnagy, Polányi hadnagy, Benárd hadnagy, Luzsinszky hadnagy). Szénássy főhadnagy egy Jak–9-es [szovjet vadászpülőgépet – Sz.] lelőtt Székesfehérvár D-en. (Tanú: Luzsénszky).

16.35–17.25 óra: szabadvadászat Székesfehérvár–Zámoly légtérben (9. századtól Békássy százados, Szilágyi szakaszvezető, Szóts hadnagy, Pozsonyi őrmester). Az oroszok a várost (Veszprémet) és környékét minden este bombázzák.

1945. március 17., szombat

Veszprém

Idő: derült; erős É-i szél.

Bevetés: 11.15–11.45 óra: start „Boston” (szovjet kétmotoros bombázó) kötelékre; a köteléket nem találták. (Halasi főhadnagy, Huszár zászlós, Tobak hadnagy, Szóts hadnagy, Szénássy főhadnagy, Benárd hadnagy, Rétfalvi szakaszvezető, Polányi hadnagy).

16.10–17.00 óra: szabadvadászat Székesfehérvár–Mór légtérben (Békássy százados, Holéczy hadnagy, Kiss szakaszvezető, Luzsénkszky hadnagy).

1945. március 18., vasárnap

Veszprém

Idő: borús, majd erős É-i szél.

Bevetés: 08.15–09.20 óra: szabadvadászat Székesfehérvár légtér. (Halasi főhadnagy, Pintér hadnagy, Pozsonyi őrmester, Szücs szakaszvezető).

09.55–10.55 óra: SZABADVADÁSZAT Székesfehérvár–Mór felett orosz zárógép ellen. (Halasi főhadnagy, Pozsonyi őrmester, Tobak hadnagy, Szóts hadnagy, Szénássy főhadnagy, Polányi hadnagy, Benárd hadnagy, Rétfalvi szakaszvezető). Felszállásnál Tobak hadnagy motorja nem indult; Polányi hadnagy visszatért (lemezszakadás), Rétfalvi szakaszvezető a „Sárga–13-as” géppel nem tért vissza Simontornya légtérből.

12.00–13.15 óra: szabadvadászat Mór légterében 2000 m-en. (Békássy százados, Holéczy hadnagy, Luzsénszky hadnagy, D. Kiss szakaszvezető). Idő előtt visszatért [ti. a Veszprém-jutasi repülőtérre – Sz.] Holéczy és D. Kiss.

12.45–13.55 óra: riadóstart a VÁRPALOTA irányából közeledő „Boston” [szovjet bombázórepülőgép – Sz.] kötelékre. (Tobak és Pintér hadnagyok, Pozsonyi őrmester, Szücs szakaszvezető). Szücs rosszullét miatt idő előtt visszatért [a Veszprém-jutasi repülőtérre – Sz.]

15,52–16.55 óra: szabadvadászat Székesfehérvár–Mór felett. (Halasi főhadnagy, Szóts hadnagy, Pintér hadnagy, Tobak hadnagy, Szénássy főhadnagy, Benárd hadnagy, Polányi hadnagy). Szénássy és Polányi idő előtt tért vissza [ti. a Veszprém-jutasi repülőtérre – Sz.]

Bevethető gép: nyolc plusz hat Me–109-es. [A 3. és a 9. századnak – Sz.]

Bevethető pilóta: hat plusz nyolc [a két fenti századnak – Sz.]

1945. március 19., hétfő

Veszprém

Idő: borús, szeles.

Bevetés: 08.30–09.30 óra: szabadvadászat Várpalota–Csór légtéren. (Békássy százados, D. Kis szakaszvezető, Luzsénszky hadnagy, Holéczy hadnagy).

11.24–12.30 óra: szabadvadászat Csór felett IL–2-es [szovjet csatarepülőgépek ellen – Sz.] Tobak, Pintér és Szóts hadnagyok, Pozsonyi őrmester.

15.45–16.55 óra: riadóstart „Boston” (szovjet bombázórepülőgép) körtelék ellen. (Szénássy főhadnagy, Benárd hadnagy, Holéczy hadnagy, Polányi hadnagy). Polányi elvesztette a köteléket és idő előtt visszatért [a Veszprém-jutasi repülőtérre – Sz.]

Bevethető gép: öt plusz négy. [a 3. és a 9. század – Sz.]

Bevethető pilóta: öt plusz hét fő. [A fenti két század – Sz.]

1945. március 20., kedd

Veszprém

Idő: borús, szeles.

Bevetés: 12.45–14.00 óra: szabadvadászat Komárom D-en. (Halasi főhadnagy, Pozsonyi őrmester, Tobak, Szóts hadnagyok, Békássy százados, Holéczy és Luzsénszky hadnagyok, Szilágyi szakaszvezető). Tobak hadnagy motorhiba miatt hamarabb visszatért [ti. a Veszprém-jutasi repülőtérre – Sz.] Szóts hadnagy [még – Sz.] a „Kék–13”-as géppel a startnál bepördült.

15.32–16.05 óra: szabadvadászat „Boston” [kétmotoros szovjet bombázórepülőgép – Sz.] kötelékre, Várpalota légterében. (Dániel hadnagy, Szücs szakaszvezető, Szóts és Pintér hadnagyok). Szóts hadnagy hamarabb visszatért [ti. a Veszprém-jutasi repülőtérre – Sz.] mert a kabintető kinyílt. Dániel hadnagy egy Jak–3-as [szovjet vadászipülőgépet – Sz.] Bakonycsérnye légterében lelőtt. Tanúk: Szücs szakaszvezető és Pintér hadnagy.)

1945. március 21., szerda

Veszprém

Idő: derült.

Bevetés: 07.20–08.05 óra: szabadvadászat Várpalotánál. (Dániel hadnagy, Tobak, Pintér, Holéczy, Polányi és Benárd hadnagyok, Szücs és Szilágyi szakaszvezetők).

Dániel, Tobak és Szücs egy-egy Jak-3-as [szovjet vadászrepülőgépet – Sz.] lelőtt. Tanúk: a fentiek.

11.53–12.50 óra: szabadvadászat IR-1.-ben [szovjet – Sz.] bombázórepülőgép kötelékre. (Békássy százados, Holéczy, Benárd, Luzsénszky hadnagyok, Szücs szakaszvezető, Polányi hadnagy, Pozsonyi őrmester, Szilágyi szakaszvezető). Az ellenséges [szovjet – Sz.] köteléket – tizenhét „Boston” bombázót és kb. huszonöt vadászt – megtámadták, de csak a vadászokkal került sor légiharcra, melyben Szóts hadnagy egy Jak-3-as [szovjet vadászrepülőgépet – Sz.] lelőtt. Tanú: Pozsonyi őrmester. Szilágyi szakaszvezető a légiharcban a „Sárga-9”-es géppel eltűnt.

Parancs az osztály [ti. a m. kir. 101/I. vadászrepülő-osztály – Sz.] Kenyeribe való áttelepülésre [ugyanis ezekben az órákban a szovjet hadsereg elfoglalta Várpalotát! – Sz.] tizenegy darab Me-109-es és egy darab „Levente” áttelepült; március 21-én 17.15 órakor [még – Sz.] hét darab Me-109-es is, a többivel.

1945. március 22., csütörtök

Veszprém

Az anyag átszállítva [ti. a Kenyeriben lévő repülőterre – Sz.]; nehézséget okoz, hogy a századoknak nincs elég gépkocsijuk!

Március 22-én [az áttelepülésben résztvevő – Sz.] Szóts hadnagyot a „Levente” [egymotoros futárrepülőgéppel – Sz.] az IL-2-es [szovjet csatarepülőgépek – Sz.] megtámadták, s a jobb szárny felét lelőtték. [A „Levente-II.” típusú repülőgép – súlyos sérülése ellenére elérte Kenyeri repülőteret – Sz.]

1945. március 23–24., péntek–szombat

ÁTTELEPÜLÉS [Március 23-án a szovjet 9. gárdahadsereg és a 6. gárda harcoksihadsereg részei elfoglalták a Veszprém–jutasi repülőteret, valamint Veszprém városát – Sz.]

1945. március 25., vasárnap

Kenyeri

Idő: derült.

Bevetés: nincs.

Gépállomány: tizenegy darab Me-109-es és egy darab „Levente”.

Hajózó pilóta: tizenhárom fő.

Az I. osztályból – a m. kir. 101/I. vadászrepülő-osztályból – az alárendelt III. osztály – a m. kir. 101/III. vadászrepülő-osztály – kivált, így a 3. századból is kivált a 9. század.

Reggel 07.40 órától az anyag és a tartalék repülőgépek Szombathelyre átrepültek. Az áttelepülésnél Frankó hadnagy a „Kék-3”-as Me-109-s géppel Kenyeriben a startnál berázódott. (Leírva.) Szombathelyen a leszállásnál Halasi főhadnagy a „Kék-8”-assal szintén berázódott; Huszár zászlós pedig a „Kék-10”-essel rázódott be. (Mindkét gép leírva.) A szombathelyi törések oka: az egész [vadászrepülő – Sz.] ezred egyszerre települt át és sötét volt. A repülőter kicsiny és bombatölcséres volt. Előttünk többen átvágtak, s több gép a repülőtéren bepördült. A sötét és az üzemanyaghiány miatt le kellett szállni; a repülőtéren lévő gépekkel való összeütközések elkerülésére kénytelenek voltak beperdülni.

Az áttelepülésekkor Kemenesmagasiban lemaradt Vasadi József őrmester, Antal István őrvezető, Ferencz József honvéd és huszonhárom repülőkatona. Mindegyiknél a szökés valószínűsége áll fenn. A veszprémi kórházban maradt egy fő; a körmendi kórházban egy fő, a szentgotthárdiban ugyancsak egy fő.

A Veszprémből Kemenesmagasiba való áttelepüléskor Márkónál torlódás, orosz alacsonyítmadás (volt). Saját légelhárítás nem volt.

1945. március 26., hétfő

Idő: borús, szeles.

Bevetés: nincs.

Gépállomány: nyolc darab Me-109-es és egy „Levente”.

Hajózó: tizenhárom fő.

Szombathelyen sem szállásról, sem étellemezésről nem gondoskodtak. Éjjel-nappal angolszász és orosz légitámadások.

1945. március 27., kedd

Szállás, étellemezés nincs. Bevetés nincs. Előkészületek újabb áttelepülésre.

15.00 óra: a légirészek át Grosspetersdorf-ba. [Német Birodalom volt ausztriai részében – Sz.] Itt sincs szállás és étellemezés. A földi részek állandóan lemaradnak. Benárd László lt. hadnagy – sérüléseibe – március 27-én Körmenden meghalt.

1945. március 28., szerda

Idő: derült, szeles.

Zűrzavar: az anyag nagy részét le kell hagyni, az emberek elmaradoznak, étellemezés nincs. Halasi főhadnagy a szombathelyi repülőtéren kiürítésénél szerzett a századnak ötvennégy rend új zsávolyruhát, huszonöt pár csizmát, stb. a cserhát-majorban lévő földi részeket Halasi főhadnagy az utolsó pillanatban indította tovább, senki nem törődött velük. Alig, hogy elindultak, orosz páncélosok tűntek fel. A parancsnoki oszlop aknátűzet kapott; egy tartálykocsit fel kellett robbantani.

1945. március 29., csütörtök

Idő: felhős.

Bevetés: nincs.

A gépek előkészítése áttelepítésre Bécsújhelyre. A század a délelőtti folyamán áttelepült.

Gépállomány: nyolc darab Me-109-es és egy „Levente”, egy Focke Wulf FW-58., egy „Nebuló”. A két utóbbit Szóts hadnagy és társai hozták el Szombathelyről a felrobbantás elől. Az áttelepülés az EW-58-assal már könnyebb. A németek az áttelepülő földi részekkel durván és nem harcoló szövetségeseikhez méltóan bánnak. Gép-kocsikat, fegyverzetet elszedik és disznóknak mondják őket! Nagy az elkeseredettség és a hangulat a legénység körében. Wienerneustadtban a szállás, étellemezés elintézve. Az anyag és az emberek nagy részét az FW-58-assal szállították át; egy rész gyalogmenetben.

1945. március 30., péntek

Idő: derült.

Wienerneustadtban körletrendezés; nincs benzin, a gépeket a magyar Me-210-es éjszakai vadászokból töltik fel. A nap folyamán tovább települt a század Tullnba. a startnál Boldizsár szakaszvezető a „Kék-4”-es [Me-109-es gépet – Sz.] összetörte anyagátszállítás repülőgépen és teherautón, az emberek gyalogmenetben. A németek megint gépkocsikat és fegyverzetet szednek el az emberektől.

1945. március 31., szombat

Áttelepülés. Tullnban óriási zsúfoltság, szinte az egész magyar légielő itt van!

1945. április 1., vasárnap

Áttelepülés

1945. április 2., hétfő

Áttelepülés

Gépállomány: hét Me-109-es gép, plusz három tehergépkocsi.

Bevethető gép: hat darab Me-109-es.

1945. április 3., kedd

Bevetés: 16.50–17.30 óra: alacsonytámadás Moosbrunn, Pottendorf, Solenau, Ebenfurt, Neufeld tengelyében (Dániel, Gáspálfalvy, Tobak, Pintér hadnagyok). Több ellenséges [szovjet – Sz.] gépkocsi és szekér kilőve. Gáspálfalvy hadnagy a „Kék-7”-es Me-109-cel ellenséges [azaz szovjet megszállta – Sz.] területen hasraszállt (eltűnt!).

Gépállomány: hat darab Me-109-es és három teherautó.

Bevethető: öt Me-109-es gép.

Bevethető hajózó: tizenkét fő.

1945. április 4., szerda

Idő: derült.

Bevetés: 10.35–11.20 óra: alacsonytámadás Bösing–Perneck közti útvonalon, ahol a „Retek” [ez volt a m. kir. 101/2. vadászrepülőszázad fedőneve – Sz.] három Me-109. gépe biztosított. (Huszár zászlós, Frankó hadnagy, Szóts hadnagy, Pozsonyi őrmester, Graffi hadnagy).

Több gépkocsi és szekér kilőve.

17.30–18.30 óra: alacsonytámadás a fenti útvonalon (Halasi főhadnagy, Szóts hadnagy, Huszár zászlós, Dinka (?) zászlós). Öt tehergépkocsi felgyújtva.

1945. április 5., csütörtök

Idő: felhős.

Bevetés: 14.55–15.30 óra: felderítés Tullnerbach – Ackenbruck – Purkenstadt körzetében ellenséges [szovjet – Sz.] páncélosok. (Huszár zászlós és Pintér hadnagy).

15.30 óra: áttelepülési parancs Raffeldingbe. A 3. századtól négy darab Me-109-es és három darab futárgép áttelepült. Előtte a fenti útvonalon újra alacsonytámadás.

(Huszár zászlós, Pintér és Tobak hadnagyok, Boldizsár szakaszvezető) Szöts hadnagy a „Két-9”-es géppel magasfeszültségnek ment neki: motor és sárkány súlyosan megsérült. (Leírva.)

Gépállomány: öt darab Me-109-es gép és három futárgép.

Hajózó: tizenkettő.

1945. április 6., péntek

Idő: erősen felhős.

Áttelepülés: Halasi főhadnagy, stb. hat darab új Me-109-est és „Kék-5”-öst repülük át Tullnba. Az anyag és az emberek áttelepítése repülőgépen történik. A németek megint vesznek el gépkocsikat, ami az áttelepülést majdnem lehetetlenné teszi. Nem sok becsülete van a harcoló magyaroknak sem. Vendégszeretet itt nincs, csak önzés és német kapzsiság.

1945. április 7., szombat

Áttelepülés

1945. április 8., vasárnap

Berendezkedés; az osztályok egy-egy századdá alakulnak; a felesleg elindult Pockingba. A futárgépeket fel kellett robbantani. Csak az FW-58-as maradt az 1. századnál.

1945. április 9.,

Idő: derült.

Bevetés: szabadvadászat Bécs felett, utána alacsony támadás (Halasi főhadnagy, Szöts, Tobak hadnagyok, Pozsonyi őrmester). ellenséges [szovjet – Sz.] légvédelmi tevékenység nem volt.

1945. április 10., kedd

Idő: derült.

Bevetés: nincs.

Megalakult a visszamaradó bevetési kötelék. Parancsnok: Scholz Miklós százados. 1. század bevetési egység: tizenhét darab Me-109-es és három futárgép, tizenkilenc pilóta.

A 101/3. vadászrepülő-századból itt maradtak: Halasi Sándor főhadnagy, Huszár András zászlós, Tobak Tibor hadnagy, Pozsonyi Nándor őrmester, Szöts Lajos hadnagy, plusz huszonegy földi személyzet. Pockingba mentek. Makra Pál hadnagy, Dániel László hadnagy, Frankó Endre hadnagy, Orosz Attila hadnagy, Pintér Gyula hadnagy, Graffi György hadnagy, Boldizsár László szakaszvezető, Szücs Ferenc szakaszvezető, Pálosy Ferenc szakaszvezető, összesen negyvennyolc fő.

1945. április 11., szerda

Idő: derült.

Bevetés: nincs.

1945. április 12., csütörtök

Idő: derült, szeles.

Bevetés: nincs.

1945. április 13., péntek

Idő: párás.

1945. április 14., szombat

Idő: borulat.

Bevetés: 16.15–17.25 óra: szabadvadászat St. Pölten légterében: hatvan darab IL–2-es [szovjet csatarepülőgépre – Sz.] riasztottak, de a gépeket nem találták. (Halasi főhadnagy, Szóts, Tobak hadnagyok, Huszár zászlós).

Gépállomány: 3. század: négy darab Me–109-es. („Fehér–6–7–8–14.”)

Hajózó: négy fő.

1945. április 15., vasárnap

Idő: derült.

Bevetés: 10.35–? óra: felderítés, szabadvadászat St. Pölten és Bécs légterében. (Huszár zászlós és Tobak hadnagy).

16.45–17.55 óra: szabadvadászt St. Pöltennél a „Retektől” és a „Drótkéfétől” – 101/1. és a 101/3. vadászrepülő-századoktól – egy-egy raj. (Halasi főhadnagy, Szóts hadnagy, Tobak hadnagy, Huszár zászlós). Légiharc 16 óráig kb. tizenhat darab LA–7-es [szovjet vadászrepülőgéppel – Sz.]. Ők leptek meg minket. Lelövés és veszteség nem volt.

1945. április 16., hétfő

Idő: derült.

Bevetés: 14.05–14.30 óra: szabadvadászat a III. osztály [m. kir. 101/III. vadászrepülő-osztály. – Sz.] egyik rajával. (Halasi főhadnagy, Szóts és Tobak hadnagyok, Huszár zászlós). Emelkedés közben – Linz felett 2000 méteren – hús „Mustang” [USA vadászrepülőgép – Sz.] támadott. Tobak hadnagyot a „Fehér–6”-os Me–109-sel lelőtték; Tobak hadnagy kiugrott és égési sebekkel a linzi kórházba [szállították – Sz.]

15,00–17.00 óra: a repülőteret [USA AF – Sz.] „Mustang” alacsony támadás érte. Több gépet felgyújtottak, Málík (József) hadnagy fejlövés során meghalt.

Gépállomány: 3. század (három Me–109-es gép).

Hajózó: három fő (plusz egy fő sebesült.)

1945. április 17., kedd

Idő: derült.

Bevetés: 17.45–19.30 óra: szabadvadászat Brünn légterében; erős ellenséges [szovjet – Sz.] légvédelmi tűz.

15 óra után a repülőteret két darab [USA AF – Sz.] „Mustang” alacsony támadás érte. [A repülőtéren veszteglő – Sz.] gép nem gyulladt ki.

1945. április 18., szerda

Idő: felhős, erős szél.

Bevetés: mind Brünn DK légtérben 11.40–11.55 óráig. (Huszár zászlós és Szóts hadnagy)

15.00–16.45 óra: szabadvadászat (Halasi főhadnagy, Huszár zászlós, Szóts hadnagy, Pozsonyi őrmester).

18.50–20.10 óra: szabadvadászat (Halasi főhadnagy, Huszár zászlós, Szóts hadnagy, Tarr szakaszvezető). Ellenséget nem láttak.

1945. április 19., csütörtök

Idő: borús.

Bevetés: 16.30–18.05 óra: SZABADVADÁSZAT, és Henschel–129-esek [német csatarepülőgépek – Sz.] biztosítása Aspern [Bécs É-i. – Sz.] légtérben. (Halasi főhadnagy, Pintér hadnagy, Fábián őrmester, Tass szakaszvezető). A légtérben ellenséges vadászok [szovjetek? – Sz.] voltak létszám és magassági fölényben. Saját kötelék a harcot nem vette fel.

1945. április 20., péntek

Idő: derült.

Bevetés: üzemanyagihiány miatt nem volt.

1945. április 21-22-23-24.

Bevetés a rossz idő miatt nem volt.

1945. április 24/25-én éjszaka

„Moskító”-k [De Havilland DH 98 Mosquito, angol vadász-, vadászbombázó-, csatarepülőgépek – Sz.] alacsony támadása a repülőtér ellen.

1945. április 25., szerda

Idő: derült.

Bevetés: nincs.

A repülőtér ellen éjjel-nappal ellenséges [USA, brit, szovjet – Sz.] bombázás. Délelőtt kb. háromszáz „Liberator” és „Boeing” [USA négymotoros bombázórepülőgépek – Sz.] bombázták Linzet. Délután 16 órakor kilenc [USA – Sz.] „Mustang” alacsony támadta a repülőtér: hat darab Me–109-es és két FW–58-as kigyulladt és elégett. Este 19.00–19.30 óra között USA vadászbombázó támadás a repülőtér ellen. Április 25/26-ra forduló éjszaka: „Mosquito” támadás a Horschinger repülőtér ellen.

1945. április 26-30. között

Idő: borús.

Bevetés: nem volt az ellenséges [USA és brit – Sz.] légifölény miatt.

Gépállomány: 3. századnál három darab Me–109-es.

Hajózó: négy fő.

1945. május 1.,

Idő: borús.

Bevetés: nincs. az USA csapatok 40 km-re vannak. Áttelepülési parancs: végrehajtás nincs.

1945. május 2.

Idő: borús.

Bevetés: nincs.

A németek nyugatnak megszüntették az ellenállást, és teljes erővel keletre mennek. A [m. kir. 101. honvéd vadászrepülő – Sz.] ezrednek megköszönték az eddigi működést, és a gépek, fegyverek és gépkocsik leszedése után bántatlanság ígérete mellett sorsára engedtek [mindenkit – Sz.].

1945. május 3.

Idő: borús, esős.

a 3. századot – [ti. a m. kir. 101/3. honvéd vadászrepülő-századot – Sz.] – a németek eltávolították a barakkokból, a repülőtérről D-re lévő tanyára vonultak. Éjjel erős lövöldözés a Duna É-i oldalán.

1945. május 4.

Idő: reggel köd, majd derült.

Reggel erős ellenséges [USA, brit – Sz.] légi tevékenység. Az angol és USA csapatok Efferding Ny és Linz ÉNy vonalon vannak. A 3. század cserkész-életet él; a repülőtéren a repülőgépeket robbantják.

1945. május 5.

Idő: borús, majd derült.

Erős ellenséges [USA, brit – Sz.] légi felderítő tevékenység. Az USA csapatok elfoglalták Efferdinget. Éjszaka erős aknavető tevékenység. Dél előtt ellenséges [USA – Sz.] felderítők. Déli 12 órakor az USA csapatok Raffeldingen át Linz felé áthaladtak. Efferdinget a németek feladták. Ellenállás nincs. Hepes [vitéz belényesi Heppes Aladár repülőalezredes, a m. kir. 101. honvéd vadászrepülő-ezred parancsnoka – Sz.] megkezdte a tárgyalásokat az amerikaiakkal. A körletet elhagyni nem lehetett. Minden katonai vonatkozású anyagot és fegyvert le kellett adni. Az ezred Háp-ján [harcálláspontján – Sz.] amerikai őrség.

1945. május 6.

Idő: derús.

Ellenséges [USA, brit – Sz.] légi felderítés; az egész vidék harc nélkül esett el. Hepes tárgyal [ti. az amerikaiakkal – Sz.]. Tolmács: Huszár zászlós.

1945. május 7.

Az ezred [a m. kir. 101. honvéd vadászrepülő-ezred – Sz.] reggel 07.30-ra menetkészen állott; USA kísérettel – nem Linzbe, hanem Ried-be. Éjszaka 24 órakor a németek feltétel nélkül kapituláltak: május 8-án hajnali 01 órától befejeződött a háború!

1945. május 8.

Idő: derült.

Az ezred [mint fent – Sz.] reggel 08 órakor a baraktáborba indul, amely egyúttal kórház is: nagyon szép, összkomfortos száz személyes barakk a város mellett. Egész nap a szálláskörletek rendbehozatala. Az ezred saját magát élélmezi, ahogy tudja. Az ezred gépkocsit kapott vissza, illetve sok gépkocsit foglalt le magának.

1945. május 9.

Idő: derült, meleg.

Körletrendezés; 12 órakor néhányan vissza Raffeldingbe, az ott maradt tisztékért és legénységért.

1945. május 10., csütörtök

Idő: derült, meleg.

Foglalkozás napirend szerint. 11 órakor Heppes alezredes ismertette szándékát és céljait: az ezredet haza akarja vinni. Egyelőre azonban lássa be mindenki, hogy a legjobb pillanatnyilag az a helyzet, amiben vagyunk! Majd akkor megyünk haza, ha megbízható híreink lesznek arról, hogy ott bántatlanul, vagy legalább is biztos kormányzat és kialakult légkör vár! Jelenleg elsőrendű elhelyezésünk van. Hogy az élélmezésünk csak máról-holnapra van, és az sem biztos és nagyon szűkös, senki se tehet! A napi foglalkozás kellemes és senki sem panaszkodhat. Maradtak még filmjeink is: „Dr. Kovács István”, stb., néhány német oktató film.

1945. május 11., péntek

Idő: meleg, szinte kánikula.

Foglalkozás napirend szerint: gyalogsági kiképzés, sport, előadások, stb. Ma kenyeret kaptunk; két fő egy fél kenyeret három napra. Elsötétítés megszűnt.

1945. május 12., szombat

Idő: meleg, derült.

Foglalkozás napirend szerint, majd az ezredtől száz fő a zsidó-kórházba ment munkára, ahol takarítottak és zsidó hullákat szállítottak. A legénység nem örült az új foglalkozásnak. Ki vannak téve különböző fertőzéseknek és a tetű behurcolásnak! Úgyhogy a legnagyobb tisztaságra kell ügyelnünk.

Este beállított részegen Kassai Farkas altábornagy, és bejelentette, hogy átvette felettünk a legfelsőbb parancsnokságot! Ő a 10. munkásdandár parancsnoka. Az egész fellépése nevetséges volt és kiábrándítólag hatott. Nem az a mintakép volt, akit a legénység gondolkodás nélkül követ.

1945. május 13., vasárnap

Idő: szép, derült.

Foglalkozás: napirend szerint és a zsidó kórházban. Este az 1. század színelőadást rendezett; meglepően jól sikerült. Elhatározták, hogy az ezreden belül egy tábori színházat létesítenek.

1945. május 14., hétfő

Idő: szép, derült, meleg.

Foglalkozás: mint tegnap.

1945. május 15., kedd

Idő: napsütéses, meleg.

Foglalkozás: napirend szerint. Kórházi foglalkozás nem volt. De a mai naptól az amerikai parancsnokság minden nap száz főt a zsidó kórházba vezényel.

Ma délelőtt az egész ezrednek sorakozó volt büntetésből. Állítólag szerszámokat akartak ellopni a németektől, és egy asztalt. A valóság az, hogy általában a németek lopnak és azt akarják ránk fogni. Este az alezredes úr is belátta, hogy inkább nekünk érdemes hinni, mint a németeknek, és a kimenőt újra engedélyezte, minden nap 18–21 óráig, szombaton 12–21 óráig, vasárnap egész nap.

1945. május 16., szerda és 17., csütörtök

Idő: szép, derült idő, meleg

Foglalkozás: sport és kórházi munkák...”

Innét a m. kir. 101/3. honvéd vadászrepülő-század bevetési könyve váratlanul véget ér! Folytatása nincs!

Vége

MEGEMLÉKEZÉSEK

In memoriam dr. Habsburg Ottó

(1912. október 20.– 2011. július 4.)

GY. LOVASSY KLÁRA

DR. HABSBERG OTTÓ AZ UTOLSÓ MAGYAR KIRÁLY, IV. Károly elsőszülött fiaként az alsó-ausztriai Reichenau an der Rax-ban látta meg a napvilágot. Négy éves volt, amikor szüleit Budán megkoronázták, kilenc éves, amikor az utolsó királyunkat Madeira szigetére száműzték. Édesapja halála után az özvegyen, nyolc gyermekkel egyedül maradt Zita királyné legfőbb támasza lett. Tízéves korától Spanyolországban magyar bencés szerzetesek – dr. Bánhegyi Jób, Blazovich Jákó, Solymos Vendel, Vlasits Róbert, Wéber Jácint tanították, 1930 szeptemberében magyar nyelven tett érettségi vizsgát – többek között dr. Ady Lajos (1881–1940) debreceni kir. tankerületi főigazgató – Ady Endre testvérbátyja előtt.

A löweni egyetemen állam- és társadalomtudományi tanulmányokat végzett, 1935-ben a politikai tudományok doktora lett. Nyíltan ellenezte a nemzeti szocializmust; ennek következtében, a náci üldözés elől az 1940–44 közötti időszakot az USA-ban élte meg.

1951-ben kötött házasságot Regina szász-meiningeni hercegnővel (1925–2010), házasságukból hét gyermek: Andrea, Monika, Michaela, Gabriella, Walburga, Károly és György született.

1936 óta tagja, 1957-től elnökhelyettese, majd az alapító: gróf Coudenhove Calergi 1973-ban bekövetkezett halála után nemzetközi elnöke volt a Páneurópa Uniónak. 1989-ben elvállalta a soproni Páneurópa Piknik fővédnökségét. 1979. június 10-től két évtizeden át volt az Európa Parlament tagja, korelnöke. Ebben a tisztségében töretlen erővel egyengette hazánk útját az egységes Európa felé. Közben fáradhatatlanul járta a magyar településeket – közülük 51 díszpolgárává választotta – a „hungaropesszimizmus” legyőzése érdekében, erőt, optimizmust sugallva hallgatóságának.

Hosszú élete során 35 könyvet írt, amelyek kilenc nyelven olvashatók. Magyar nyelven megjelent művei: Jalta és ami utána következett (1979), Így láttam... (1992), Európáért (1992), V. Károly. Egy európai Császár (1994), Sziléziai Szent Hedvig és korunk (2002).

Habsburg Ottó Veszprém városához sok szállal kötődött. 1916-ban, az utolsó királyi pár koronázásakor Hornig Károly bíboros, veszprémi püspök tette Zita királyné fejére a koronát a régi tradíciók szerint. A Habsburg családdal a veszprémi püspökség, majd érsekség kapcsolatai azóta is nagyon erősek. Az elmúlt két évtized során számtalan családi ünnepség – esküvők, emlékmisék – szervezése fűződik dr. Szendi József és dr. Márfi Gyula érsek urak személyéhez.

*1. Páneurópai közgyűlés – Strasbourg 1995. december
(dr. Habsburg Ottó, Gy. Lovassy Klára)*

Veszprém a magyar Páneurópa-mozgalom bölcsőhelye: Richard N. Coudenhove Calergi személyes felkérésére dr. Rainprecht Antal – jogász, nemzetgyűlési képviselő, főispán – itt kezdte szervezni, elsőként a veszprémi értelmiségi baráti köréből a magyar szervezetet. A mozgalom hivatalos megalakulását 1926. június 4-én személyesen jelentette be a parlamentben. Az 1991-ben újjáalakult veszprémi szervezet számtalan rendezvénnyel, emléktáblák elhelyezésével öregbítette a mozgalom hírnevét.

Dr. Habsburg Ottó több ízben látogatott Veszprémbe, ahol minden alkalommal több száz veszprémi polgár vett részt e rendezvényeken:

– 1994. március 26-án nagy sikerű előadást tartott a VEAB székházban.

- 1996. május 4-én érkezett Boldog Gizella ereklyéje Veszprémbe. Dr. Habsburg Ottó a kezdetektől szorgalmazta az ereklye veszprémi elhelyezését, így ő lett a délelőtti Szentháromság téri nagymise díszvendége. Ugyanezen a napon, délután Veszprém Budapest u. 5. sz. épület homlokzatán felavatta dr. Rainprecht Antal emléktábláját.
- 1996. október 17-én a gyulafirátóti Kálvária avatása alkalmából díszbeszéd megtartására kérték fel. Mivel két nappal korábban pöckingi otthonában baleset érte, György fia mondta az ünnepi beszédet, akinek ez volt az első magyar nyelven mondott nyilvános beszéde. A kálváriadombon egykor álló kis kápolna volt a Rainprecht család temetkezési helye; ennek elbontásakor a helyi, katolikus templom Szent Szív kápolnájába került emlékművük, a kápolna alatti kriptába pedig hamvaik.
- A veszprémi Páneurópa-mozgalom zászlóbontásának 5. évfordulóján az alapító tagok olyan emléklapot kaptak, amelyet Habsburg Ottó is ellátott kézjegyével.
- 1997. szeptember 27-én a Veszprémi Egyetem díszdoktorává avatták.
- 2000 őszén nagyszerű előadást tartott a Veszprémi Egyetemen.
- 2002. július 13-án a veszprémi Polgármesteri Hivatal Kossuth termében tartott előadást.
- 2002. novemberi veszprémi látogatásakor – 90. születésnapja alkalmából a helyi páneurópások javaslata, dr. Bors József és Lovassy Klára előterjesztése alapján, a közgyűlés egyhangú döntésével Veszprém Város Díszpolgára lett.
- 2002 decemberében a Faa Produkt Kiadó és Nyomda gondozásában megjelent dr. Huszár Pál: „Történelmi háttérrel az egységes Európáért – Habsburg Ottó közéleti tevékenységéről” c. kötete.
- 2003. október 5-én Veszprémbe találkozott mindazon a települések polgármestereivel, akik díszpolgárrá választották.
- 2007-ben a Lovassy László Gimnázium látta vendégül egy figyelemreméltó előadás erejéig.
- 2008-ban Anyos Pál szülőfaluja, Nagyesztergár díszpolgára lett.
- 2009. április 23-án volt utolsó hivatalos látogatásán Veszprémbe; a városháza zsúfolásig megtelt Kossuth termében találkozott tisztelőivel. Több mint egy óra, szívhez szóló, főleg fiatalokhoz szóló előadását egyetlen jegyzet nélkül, a fáradtság legkisebb jelét sem mutatva, példaértékűen tiszta magyarsággal tartotta. Nem hittük volna, hogy ez az utolsó személyes találkozásunk...

Habsburg Ottó 2011. július 4-én, állandó lakóhelyén, Pöckingben hunyt el. A helyi gyász-szertartást követően Münchenben, majd Mariazellben búcsúztak tőle, július 16-án Bécsben, július 17-én, Budapesten és Pannonhalmán. Végakarata szerint koporsója a bécsi kapucinusok kriptájába, szív-urnája a pannonhalmi főapátság altemplomába került. A bécsi Kapuzinerkirche 1633 óta a Habsburg uralkodók temetkezési helye, amelyet Anna királyné, II. Mátyás felesége végrendelete szerint alakítottak ki. Az itt eltemetettek szív-urnáit a bécsi Hofburg melletti Augustinerkirche – ágoston-rendi templom – külön helyiségében őrzik.

A kapucinus templom kriptájában alussza örök álmát – többek között – Mária Terézia és Lotharingiai Ferenc számtalan gyermekével, külön sírkápolnában I. Ferenc József, Erzsébet királyné és Rudolf trónörökös és utolsó királynénk, az 1989-ben elhunyt Zita, Habsburg Ottó édesanyja is. Édesapja, IV. Károly király 1922-ben, száműzetésben Madeira szigetén hunyt el, ott is temették. Habsburg Ottó temetését követően nem kerül több koporsó az uralkodók kriptájába.

A kapucinus templom kapuját egy különleges rituálé után nyitották meg az elhunyt koporsója és a gyászmenet előtt. Valószínűleg most, Habsburg Ottó temetése során hallhatták utoljára a temetés résztvevői a következők szerint: Amikor a gyászmenet Christoph Schönborn bécsi érsek által celebrált, Szent István bazilikában tartott gyászmisét követően a kapucinus templom kapujához ért, a ceremóniamester a tradicionális kopogtató-bottal háromszor kopogtatott az ajtón.

Bentről egy páter: – Ki kér bebocsátást?

Ceremóniamester: – Ausztriai Ottó, aki Ausztria-Magyarország trónörököséként született, Magyarország, Bajorország, Dalmácia, Horvátország, Lodomeria és Ilíria királyi hercege, Toskana és Krakkó nagyhercege, Lotaringia, Salzburg, Stájerország, Karintia, Krajna és Bukovina nagyhercege, Erdély nagyhercege, Morvaország őrgrófja, Felső- és Alsószilézia, Modena, Parma, Piacenza és Guastalla, Auschwitz és Zator, Teschen, Friuli, Ragusa és Zára hercege, Habsburg és Tirol, Kyburg, Görz és Gradisca őrgrófja, Trient és Brixen hercege, Felső- és Alsólausitz és Isztria őrgrófja, Hohenems, Feldkirch, Bregenz, Sonnenberg stb. grófja, Trieszt, Cattaro ura, Szerbiai Vajdaság nagyvajdája stb.

Páter: – Nem ismerem őt!

A ceremóniamester újra kopogtatott háromszor:

Páter: – Ki kér bebocsátást?

Ceremóniamester: – Dr. Otto von Habsburg, a Páneurópa unió elnöke és tiszteletbeli elnöke, az Európa Parlament tagja, korelnöke, számtalan európai egyetem díszdoktora, sok közép-európai helység díszpolgára, hírneves akadémiai, intézetek tagja, állami és egyházi rendek tagja, kitüntetéseknek birtokosa, amelyeket a népek szabadságáért, a jogért és igazságért folytatott sok évtizedes küzdelméért kapott.

Páter: – Nem ismerem őt!

A ceremóniamester újra kopogtatott háromszor.

Páter: – Ki kér bebocsátást?

Ceremóniamester: – Ottó, egy vétkes, földi halandó.

A páter kitérte templom kapuit... ezzel Habsburg Ottó utolsó földi útja végét ért.

A budapesti Szent István bazilikában tartott gyászmisén a főcelebráns öminenciája dr. Paskai László bíboros volt. Dr. Márfi Gyula veszprémi érsek a mise celebránsaként, a polgármesteri hivatal nevében Némedi Lajos alpolgármester, az egykori veszprémi páneurópások képviselőjeként e sorok írója vett részt a búcsúztatón.

Emlékezés Ircsik József-re (1932–1986)

GOPCSA KATALIN

„Csak festéssel foglalkozom.”

NEMRÉG, – SZEPTEMBER 28-ÁN – MÚLT HUSZONÖT ÉVE, hogy Ircsik József ötvennégy évesen meghalt. Jövőre, 2012. január 28-án lenne nyolcvan éves. Mindkét évforduló elgondolkodtató: mennyi minden nem várt és várt dolog történt a negyedszázad alatt! S ha arra gondolunk, az érett művész milyen sokat dolgozhatott volna! Képeivel, munkásságának ránk hagyott műveivel szeretett városa jól sáfárkodott-e?

A múzeum művészettörténeti adataira számára 1979-ben kértem a Veszprém megyéhez kötődő művészekről, írják le szakmai önéletrajzukat.

Ircsik, kézírással így kezdte: „1932-ben születtem Veszprém-ben. Derkovits kollégistaként, szakértelemmel kerültem 1949-ben a Képzőművészeti Főiskolára. Kmetty János és Bernáth Aurél növendéke voltam. A Főiskola elvégzése után Veszprém-ben, Gödöllőn, majd ismét Veszprém-ben élek. Csak festéssel foglalkozom.”¹

Veszprém-ben, az akkori fórumokon, mondhatjuk, megkülönböztetett figyelemmel kezdték el a veszprémi születésű művész útját követni.

„Nagyon szimpatikus az a szeretet, amivel a művész a szülővárosa felé fordul. A veszprémi házak szépsége, rendje, a fák, udvarok, barokk kapuk sajátos hangulata figyelmezteti a látogatót, vegye észre azt a szépséget, amit eddig nem ismert, vagy ami mellett közömbösen sietett el naponta. Igen, Ircsik művészete a szülőváros, a szülőföld szeretetére, az egyszerűség szépségének becsületére tanít. A napsütötte utcák, a házak harmóniája, a Séd völgye, a Vár szépsége minden nap látott, de érezni és becsülni kell.”²

A helyi napilapban sorra követhetjük pályájának állomásait, képeivel való szerepléseit. Számon tartották, mint aki itt, született, akinek a családja itt élt. A „Megyénkből indultak” sorozatban³ festető édesapjának sorsa mellett az ő útját is felvázolja az újságíró. „*Most már megérthetem, hogy Ircsik Józsefet sohasem az a mozdulatlan tünő állapot vonzotta, amelyben a régi Veszprém élt. Hanem az akusztikája, ege és földje az itteni falaknak, boltozatoknak, ablakoknak és tetőknek. ...Reményem is van, hogy egy régi mag harmonikusan beilleszthető a modern környezetbe. Egy-egy klasszicista épületnek, akárcsak Budán, még funkciója is lehetne: presszó, vagy valami más. A pályafutás emlékezetes eredményeit latolgatva Ircsik József számára az a legemlékezetesebb, hogy gyűjteményes anyagát szülővárosában is bemutatthatta.*”

A Fényes Adolf teremben rendezett kiállításának megnyitóján mondta a művészettörténész, Oelmacher Anna: „*Erre a megnyitóra két okból is szívesen vállalkoztam. Egyrészt, mert Ircsiket igen jó festőnek tartom; másrészt, mert ő is azok közé tartozik, akik a fényes szellők hitét hordozzák magukban. Azért a veszteségért, hogy barátai, itteni pályatársai társaságát igen gyakran nélkülözni kénytelen: szíve szerinti kárpótlása – Veszprém.*”⁴

Csaknem egy évtized múltán, mikor elmondja, hogy Budapestről, a családjától ide vonatkozik buszozik rendszerint hétfőként, hogy itt, a Buhimban fessen, a riporterek ismét az a válasza, magyarázatképpen: „itt vagyok itthon...”⁵

Ircsik korai halála után a Művészetek Háza 1994-ben nyitotta meg a Bognár és Ircsik emlékszobát. „*Ezt a két emlékszobát itt a Csikász Galéria emeletén tulajdonképpen egy nagy szemfényvesztésnek is gondolhatnánk. Hiszen valami olyasfélért szeretnének sugallni nekünk, önöknek, s azt a látszatot akarják kelteni, hogy ez a mostani szeánsz és ezek a gondosan elhelyezett tárgyak a két, egykor nagyon is közöttünk élő alkotót a maga valójában idézik meg. Hogy ezek az emlékszobák mintegy a megboldogult Ircsik József s a megboldogult Bognár Zoltán örökkévalóságnak szánt műtermei, festőállványokkal, mázolószerszámokkal és félig kiürült festékes tubusokkal. Ne hagyjuk magunkat félrevezetni a látszattól! Ilyesféle műterme életében sem Ircsiknek, sem Bognárnak nem volt. De még csak hasonló sem igen. Ircsik József édesanyja kis lakásában élt itt lenni, a sáros Buhimban. Többször is jártam nála, és elevenen emlékszem, hogy egy mindössze néhány méterszer néhány méteres*

Ircsik József: Ülő akt (Albrecht Sándor gyűjteményéből)

sötét szobácska volt a valóságos műterem, egy kopott pokróccal leterített heverővel meg egy fehérre mázolt, kerek kis dohányzóasztalkával. Szék már nem fért ebbe a műterembe, így hát az ágy szélén ülve tudtunk csak beszélgetni, elkortyolgatva néhány pohár bort, amíg megváltottuk, illetve nem váltottuk meg a világot. Mert azt a világot nem lehetett megváltani. Ez a város életében nem adott műtermet Ircsik Józsefnek.” – hangzott el a megnyitón.⁶

Ez a város csöndben megszüntette a munkásságának szentelt „emlék-műtermet” is. Azóta „csak” (!) képei díszítik otthonok és középületek falait, tereit. Emléktábla, emlékszoba, utcanév, valamilyen más (róla elnevezett díj, rendezvény,) nincs, műveit megőrkítő album – nincs. Ez a város mintha elfelejtette volna azt a festőt, akinek oly fontos volt s szülőváros.

Ircsik egy ízben maga is részt vett egy képzőművészeti vitában a Napló hasábjain. Bár sok szempontból megváltozott a világ: ma már lehet rendezni kiállításokat zsűrizés nélkül számtalan helyszínen, ma már a sajtónak sokkal több fórumon lenne alkalma minőségi kritikákkal művészek bemutatására. De nemcsak a botcsinálta kritikusok, a maga gyártotta művészek száma is elszaporodott. Ember, néző legyen a talpán, aki ma már eligazodik művek és művészek, pályaképek és fogadtatások között. Mégis, sok minden a mai napig nem változott, és ezért Ircsik 1973-as mondatai, ha magunkban kiegészítjük az azóta bekövetkezett változásokkal, ma is meg-szívlelendők:

„...ha a képzőművészet, ezen keresztül az alkotó a társadalmi élet periferiájára szorul, óhatatlanul befelé fordul. Elég talán igazolásul Egry példája. ...A következő javaslatokat, (megoldást) többször elmondtam már illetékesek előtt – eredménytelenül. Márpedig szervező és gazdasági kérdéseket csak megfelelő szakemberek és szervek oldhatnak meg: E javaslatok: „1. Veszprémi állandó képtár. 2. Megbízások, beruházási munkák adása. 3. Műtermes lakások építése 4. A Naplónak folyamatosan kellene közölni jó művészettörténetesek cikkeit, kritikáit, s reprodukálni rendszeresen jó rajzokat, képeket, szobrokat. ...Ezeket a dolgokat már az ország megyéi megoldották. Mi sem vagyunk szegényebbek. A jövő a nemtörődömséget, a tunyaságot nem bocsájta meg. Tudom, mindez pénzbe kerül, de a megye látáskultúrájáért ma vagyunk felelősek, alkotók és művészetpolitikusok együtt.”⁷

Legutóbbi, 2007-es emlékkiállítás meghívóján, testvére közreműködésével a következő szép mondatok születtek Róla: „Szép és gyötrelmes főiskolai évek múltán is hazatért, újra akart és újra tudott Veszprémben festeni. Régen letűnt utcáknak, rég ledöntött házaknak összetéveszthetetlen stílusával állított örök emléket. Örök emléket hitének, mind gyökereinek. A házak családot jelentenek, otthonát az embernek, a vidám, a bánatos, a titokzatos embernek. Az embernek, aki állna kissé megilletődve, fanyar és szeretetteljes mosollyal a bajusza alatt. Az embernek, akít úgy nevezhetünk, Veszprém festője.”⁸

Ircsik József bibliográfia

1961

K.F.: Elindul 70 festmény. = Magyar Ifjúság, 1961. IV. 15.

Gábor István: Dolgozó emberek között. = Magyar Nemzet, 1961. dec. 19.

1962

Sz.Zs.: Egy kiállítás alkalmából. = Művészet, 1962. II.

1963

Bolgár Kálmán: A Stúdió „Család” pályázata. = Művészet, 1963. IV.

Artner Tivadar: Fiatalképzőművészek kiállítása. = Magyar Ifjúság, 1963. VI. 1.

1964

Kovács Gyula: Balatoni nyári tárlat. = Népszava, 1964. VI. 23.

Oelmacher Anna: Stúdió 64. (Fiatalképzőművészek kiállítása). = Magyar Nemzet, 1964. XII. 11.

Kereki Kovács Gyula: Fiatalképzőművészek V. kiállítása. = Magyar Ifjúság, 1964. XII. 12.

1965

Kovács Gyula: Balatoni Tárlat. = Művészet, 1965. I. 43.

Bolgár Kálmán: Stúdió 64. Fiatalképzőművészek kiállítása az Ernst múzeumban. = Művészet, 1965. III.

Cserhát József: Felszabadulási tárlat. = Napló, 1965. IV. 27.

1966

Balatoni Nyári Tárlat katalógus /szerk. Bodnár É.– É. Takács M., Keszthely, 1966.

1967

- (Cserhát): „Veszprémnek minden adottsága megvan, hogy a megye képzőművészeti életének központjává fejlődjék!” = Napló, 1967. II. 1.
 (cs. j.): „A művész azokhoz szól, akik látni akarnak...” = Napló, 1967. IV. 8.
 Cserhát József: Ircsik József képkiallításáról. = Napló, 1967. IV. 11.
 (p.gy.): A múlt festője. Ircsik József kiállításán. = Egyetemünk, 1967. IV. 22.
 Heitler László: Ircsik József. = Jelenkor, 10. évf. 7–8. sz. 737.
 Bolgár Kálmán: Ircsik József kiállítása. = Művészet, 1967. X.
 Bolgár Kálmán: Katalógus előszó. 1967.

1968

- IV. Balatoni Nyári Tárlat katalógus. /szerk. Bodnár É.– É. Takács M., Keszthely, 1968.
 Kiállítás előtt. = Népszabadság, 1968. május 7.
 Balogh Elemér: „Értekezlet” a Múcsarnokban. = Napló, 1968. V. 12.
 Cserhát József: Ircsik József, festőművész. (Megyénkből indultak 22.) = Napló, 1968. június 30.
 Balogh Elemér: IV. Balatoni Nyári Tárlat. = Napló, 1968. VII. 7.
 Pogány Ö. Gábor: A sárospataki Galéria. = Művészet, 1968. VII. 24. o.
 Kulturális Tükör. Képzőművészet. Balatoni Nyári Tárlat. = Tükör, 1968. VII. 16.
 Losonczy Miklós: Három kiállítás. = Művészet, 1968. X.
 Vajkai Aurél: Veszprém megyei tárlat a Bakonyi Múzeumban. = Művészet, 1968. X.
 Kovács Gyula: IV. Balatoni Nyári Tárlat. = Művészet, 1968. XI.
 „Szíve szerinti kárpótlása Veszprém...” Megnyitották Ircsik József budapesti kiállítását. = Napló, XI. 17.
 Cserhát József: Ircsik-képek a Fényes Adolf teremben. = Napló, 1968. XI. 11.
 H. Gy. Ircsik József festőművész kiállítása. = Magyar Nemzet, 1968. XI. 29.
 Kiállítások. = Pesti Műsor, 1968. XI.
 Bolgár Kálmán katalógus előszó. 1968.

1969

- Bolgár Kálmán: Tízéves a Fialat Képzőművészek Stúdiója. = Művészet, 1969. I.
 Bajkay Éva: XV. Vásárhelyi Őszi Tárlat. 1969. II. 45–47.
 Kovács Gyula: STÚDIÓ 1958–1968. = Művészet, 1969. IV. 6.
 (B. E.) Képek – születőben. = Napló, 1969. IV. 28.
 Bauer Jenő: Ircsik József festményei. = Művészet, 1969. V.
 „Pannónia 69” kiállítás. = Napló, 1969. IX. 2.
 Csaba Imre: Tárlaton – nem kritikusként. = Napló, 1969. IX. 17.
 (Bertalan) „Pannónia 69” – Murska Sobotán. = Napló, 1969. IX. 18.
 Raffai István: Hol az ember? Tűnődés az őszi tárlaton. = Napló, 1969. XI. 7.
 Csaba Imre: Még néhány gondolat az őszi tárlatunkról. = Napló, 1969. XI. 16.
 Képzőművészeti kiállítás nyílt Ajkán. = Napló, 1969. XII. 5.
 Raffai István: Ajka felfedezése. = Napló, 1969. XII. 7.

1970

- Juhász Ferenc: A mi városunk – a mi egyetemünk. Hozzászólás A város és az egyetem című cikkhez. = Napló, 1970. III. 18.
 Megnyílt az első Veszprémi Tárlat. = Napló, 1970. IV. 12.
 Raffai István. A város és művészei. = Napló, 1970. IV. 18.

- Raffai István: Negyedszázad alkotásai. = Napló, 1970. VI. 20.
Balogh Elemér: Látomások vízről, földről. = Napló, VII. 25.
5. Balatoni Nyári Tárlat katalógus. /szerk. Baranyi J. – É. Takács M., Keszthely. 1970.
P. Á. Fekete, zöld, cirnos őszibarackok vetélkedője Szegeden. = Népszabadság, 1970. VIII. 2.
Vincze Lajos: A XI. Szegedi Nyári Tárlat. = Magyar Hírlap, 1970. VIII. 3.
Szabó Endre: Megnyílt a XI. Szegedi Nyári Tárlat. = Csongrád Megyei Hírlap, 1970. VIII. 4.
Akác László: A XI. Szegedi Nyári Tárlat. = Délmagyarország, 1970. VIII. 4.
Házak és kontrasztok. = Egyetemünk, 1970. IX. 20.
dr. Sárly Gyula: Az V. Balatoni Nyári Tárlat. = Művészet, 1970. XI.
Megnyílt a XII. Őszi Tárlat. = Napló, 1970. XI. 7.
Nívódíjasok műveiből. = Napló, 1970. XI. 7.
Balogh Elemér: XII. őszi tárlat. = Napló, 1970. XI. 14.
Két megye művészeti kézfogása. = Napló, 1970. XII. 1.

1971

- Szelesi Zoltán: A XI. szegedi tárlat. = Művészet, 1971. I.
A.B. Több segítséget érdemelnének. = Egyetemünk, 1971. II. 6.
Balogh Elemér: Új művek a Műcsarnokban. = Napló, 1971. III. 26.
Balogh Elemér: A rend adjon élményt. Látogatóban Ircsik Józsefnél. = Napló, 1971. IV. 3.
Akác László: A XII. Szegedi Nyári Tárlat. = Délmagyarország, 1971. VI. 20.
Megnyílt a XIII. őszi tárlat. = Napló, 1971. XI. 7.
Balogh Elemér: Őszi tárlat. = Napló, 1971. XI. 14.

1972

- Festők a télről. Ircsik József: Tél. = Napló, 1972. II. 5.
Tél a festészetben. = Napló, 1972. III. 5.
Tél a festészetben. Ircsik József: Veszprém. = Napló, 1972. III. 11.
6. Balatoni Nyári Tárlat katalógus /szerk: Baranyi J. Keszthely, 1972.
Balogh Elemér: Jegyzetek a Balatoni Nyári Tárlatról. = Napló, 1972. VII. 29.
Ircsik József: Veszprém. = Napló, 1972. VIII. 5.
Megyénk öt művésze a szegedi tárlaton. = Napló, 1972. VIII. 9.
Ma nyílik Ircsik József tárlata Veszprémben. = Napló, 1972. VIII. 17.
Közérthető képein szigorú rend. Barcs Sándor nyitotta meg Ircsik József veszprémi kiállítását. = Napló, 1972. VIII. 18.
Veszprémi tárlat. = Esti Hírlap, 1972. VIII. 22.
Ircsik József festőművész kiállítása. = Népszava, 1972. VIII. 23.
Raffai István: Ircsik József a szigorú festő. = Napló, 1972. VIII. 26.
Megnyílt a XIV. őszi tárlat. = Napló, 1972. XI. 6.
Balogh Elemér: Veszprém megyei őszi tárlat. = Napló, 1972. XI. 12.

1973

- Megnyílt Ajkán a tavaszi tárlat. = Napló, 1973. III. 27.
Balogh Elemér: Tavaszi Tárlat Ajkán. = Napló, 1973. IV. 4.
S. N. Művészeink a Szegedi Tárlaton. = Napló, 1973. VIII. 25.
„Slussz” Becsapnak bennünket. = Napló, 1973. VIII. 26.

Ircsik József: Mi sem vagyunk szegényebbek. (Képzőművészeti vita a munkásábrázolásról. = Napló, 1973. IX. 1.

B.E.: Őszi Tárlat. = Napló, 1973. XI. 10.

Veszprém megyei őszi tárlat. = Napló, 1973. XII. 1.

1974

Losonci Miklós: Két festmény, két stílus. = Képes Újság, 1974. II. 9.

Rangos esemény megyénk képzőművészeti életében. Ünnepélyesen megnyílt a II. Ajkai R.I.: Tavaszi Tárlat. = Napló, 1974. III. 26.

Megnyílt a Balatoni Nyári Tárlat. Ircsik József kapta az Egry díjat. = Napló, 1974. VII. 9.

Balogh Elemér: Balatoni Nyári Tárlat. = Napló, 1974. VII. 13.

Ircsik József: Veszprémi utca. = Napló, 1974. VII. 20.

Tasnádi Attila: Balatoni tárlat Keszthelyen. = Népszava. 1974. VII. 21.

B.E: Észak-dunántúli képzőművészek kiállítása Székesfehérváron. = Napló, 1974. IX. 14.

Megnyílt a tizenhatodik őszi tárlat. = Napló, 1974. XI. 7.

Újvári Béla: A Veszprém megyei Őszi Tárlat. = Napló, 1974. XI. 16.

B.E.: Két megye művészei Inotán. = Napló, 1974. XII. 7.

1975

Ircsik József: Téli Balaton. = Napló, 1975. I. 4.

Megnyílt Veszprémben Ircsik József kiállítása. = Napló, 1975. III. 15.

Dr. Zsebők Zoltán: Ircsik József képei előtt. = Napló, 1975. III. 20.

Ünnepélyesen megnyílt a III. Tavaszi Tárlat Ajkán. = Napló, 1975. III. 27.

R. I.: Tavaszi Tárlat. = Napló, 1975. III. 29.

Megyénk művészeinek sikere a jubileumi kiállításon. = Napló, 1975. IV. 22.

R. I.: Számvetés és köszöntő. = Napló, 1975. IV. 26.

Megnyílt Tihanyban a Veszprém megyei művészek kiállítása. = Magyar Nemzet. 1975. VII. 6.

A Veszprém megyei művészek közös kiállítása. = Népszabadság, 1975. VII. 6.

A szocialista alkotómunka lehetőségei gyarapodnak. = Napló, 1975. VII. 6.

(N. J.) Kortárs művészek kiállítása Zircen. = Napló, VII. 23.

h.: Veszprém megyei művészek tárlata Tihanyban. = Magyar Nemzet, 1975. VIII. 9.

d. Fehér Zsuzsa dr.: Megyénkbeli művészek kiállítása Tihanyban. = Napló, 1975. VIII.

Művészeink Tihanyban 2. = Napló, 1975. VIII. 16.

S. Gy. F. Közelkép. = Képes Újság, 1975. IX. 20.

Koncz István: Tihanyi tűnődés. = Napló, 1975. IX. 27.

Rózsa Gyula: Egész évben utószezon? = Népszabadság, 1975. X. 26.

Munkás–művész találkozó vállalatunknál. = Villogó, 1975. X.

Megnyílt a XVII. megyei őszi tárlat. = Napló, 1975. XI. 7.

Koncz István: A XVII. Őszi Tárlat. = Napló, 1975. XI. 22.

Ircsik József. Kiállítási katalógus. /szerk. Nagy Károly. 1975.

1976

Megnyílt Ajkán a Tavaszi Tárlat. = Napló, 1976. III. 26.

Tavaszi Tárlat Ajkán – negyedszer. = Napló, 1976. IV. 4.

„A művészet: tanúságtétel, számvetés és számadás...” = Napló, 1976. IV. 30.

Az ember dolgozik. = Napló, 1976. V. 1.

Három megyénkbeli művész az Egri Akvarell Biennálén. = Napló, 1976. VIII. 25.

Megnyílt a XVIII. Őszi Tárlat a Bakonyi Múzeumban. = Napló, 1976. XI. 7.
Újvári Béla: Őszi Tárlat Veszprémben. = Napló, 1976. XI. 20.
XVIII. Veszprém Megyei Őszi Tárlat katalógus. /szerk. László Péter. Veszprém, 1976.
Könyv és képzőművészeti kiállítás a Bakony Művekben. = Napló, 1976. XII. 7.

1977

Ircsik József képei a népi kollegisták tárlatán. = Napló, 1977. I. 6.
„Itt vagyok itthon...” Ircsik József veszprémi műtermében. = Napló, 1977. I. 8.
Tavaszi Tárlat. = Napló, 1977. III. 26.
Pintér Tiborné: Amatőr képzőművészek. = Villogó, 1977. IX. 23.
Veszprémi képzőművészek tárlata üzemi kultúrotthonokban. = Napló, 1977. X. 30.
Műalkotások üzemi klubteremben. = Napló, 1977. XI. 2.
Raffai István: Festmények munkásklubban. = Napló, 1977. XI. 4.
Műalkotások a munkásklubban. = Napló, 1977. XI. 12.
Hamar Imre: A veszprémi őszi tárlatról. = Napló, 1977. XI. 13
XIX: Veszprém Megyei Őszi Tárlat katalógus. /szerk. Gopcsa K. Veszprém, 1977.
Színvonalas kiállítások. = Bakony M., 1977. XII. 10.

1978

Veszprémi művészek tárlata a Bakony Művek kultúrtermében. = Napló, 1978. I. 19.
Heitler László: Kiállítás a Múcsarnokban. = Napló, 1978. II. 11.
R. I.: Friss fényben. Holnap zárul a Tavaszi tárlat Ajkán. = Napló, 1978. IV. 9.
Ircsik József veszprémi festőművész kiállítása nyílt meg a győri Múcsarnokban. = Magyar Hírlap, 1978. V. 26.
Salamon Nándor: Ircsik József képei Győrben. = Napló, 1978. V. 31.
Vágfalvi Ottó: Képzőművészet a gyárrészlegben. Ircsik József festőművész kiállítása. = Nitrokémia, 1978. VII.
Raffai István: Üzemi mecénás. = Napló, 1978. VII. 6.
-b.j.-b.: Kiállítás a Bakony Művekben. = Napló, 1978. dec. 6.

1979

Szelényi Pál: Ircsik József. katalógus előszó.
(Veszeli) Képzőművészeink kiállítása a Ganz Mávagban. = Napló, 1979. IV. 29.
(P.T-né) „Őrizzük a népi kultúra kincsét.” = Villogó, 1979. V. 19.
Veszeli Lajos: Amatőr festő kiállítása a Bakony Művekben. = Napló, 1979. V. 23.
Veszeli Lajos: „Vásárhelyi dunántúliak” = Napló, 1979. VI. 26.
Megnyílt az Őszi Tárlat Veszprémben. = Napló, 1981. XI.
XX. Veszprém Megyei Őszi Tárlat katalógus. /szerk. Gopcsa K. Veszprém, 1979.
Oelmacher Anna: A XX. Veszprém megyei Őszi Tárlat. = Napló, 1979. XII. 1.

1981

Megnyílt az Őszi Tárlat Veszprémben 1981. XI.
A XXI. Veszprém megyei őszi tárlat díjazott alkotásaiból. = Napló, 1981. XI.

1982

„Magyar tájak” Hatvanban. = Heves megyei Népújság, 1982. XII. 4.

1983

Székelyhidi Ágoston: Változatok tájakra. = Népszava, 1983. I. 8.
XXII: Veszprém Megyei Őszi Tárlat katalógus. szerk. Nagy Károly, Veszprém, 1983.

1984

Veszeli Lajos: Mi van veled, Ircsik? Gondolatok egy festői sorshoz. = Napló, 1984. XI. 15.

1985

Brestyánszky Ilona: Új fejezet kezdődik? = Nők Lapja, 1985. IV. 20.

Művészéletrajzok. 1985. 132.o.

1986

Ircsik József... = Napló, 1986. IX. 30.

Salamon Nándor: „Veszprémi művészek Kőszegen” = Napló, 1986. okt. 9.

Szelényi Pál: Ircsik bezárt kapui. = Napló, 1986. X. 11.

Veszeli Lajos: Békéjét őrzi a bakonyi szél. = Napló, 1986. X. 11.

1987

Ircsik József. Emlékkiállítás. Katalógus. /szerk. Gopcsa Katalin. bev. Szelényi Pál.
Veszprém,

Veszprém festőjének kiállítása. = Napló, 1987. IV. 2.

Befejezett életmű. Ircsik József emlékkiállítás Veszprémben. = Napló, 1987. IV.

1994

mt: Egy bronzdarabnyi Csikász. = Napló, 1994. XI. 21.

In memoriam Ircsik József. Kép a Képben. Veszprém TV művészeti magazin. 1994. nov.
(Gopcsa Katalin – Szegedi László)

2000

Kortárs Magyar Művészeti Lexikon.2. = Enciklopédia Kiadó, Bp. 2000. 189.

2007

Ircsik József, Veszprém festőjére emlékeztek. = Napló, 2007. XII. 1.

2008

Gopcsa Katalin: Egy huszadik századi vedutafestő emlékére. Az Ircsik jelenség. In:
Látvány és gondolat. Vár ucca műhely. Veszprém. 2008/2. 24. sz. 80–83.

JEGYZETEK

¹ Laczkó Dezső Múzeum Művészettörténeti Adattára. 80.21..

² (-pgy-) A múlt festője Ircsik József kiállítása. = Egyetemünk, 1967. IV. 22.

³ Cserhát József: Ircsik József, festőművész. Megyénkből indultak (22). = Napló, 1968. VI. 3.

⁴ „Szíve szerinti kárpótlása Veszprém...” = Napló. 1968. XI. 17.

⁵ „Itt vagyok itthon...” = Napló, 1977. I. 8.

⁶ Balogh Elemér: Megnyitóbeszéd az Ircsik József és Bognár Zoltán emlékszobák megnyitásakor. 1994. kézirat

⁷ Ircsik József: „Mi sem vagyunk szegényebbek”. Képzőművészeti vita a munkásábrázolásról. = Napló, 1973. IX. 1.

⁸ Meghívó Ircsik József festőművész emlékidéző kiállítására. Veszprém, Művészetek Háza klubhelyisége. 2007. december 15.

Kittenberger Kálmán, a veszprémi állatkert névadója

SZURMAY LÁSZLÓ

AZ IPAROS KITTENBERGER IMRE ÉS HANGYÁSI ANTÓNIA NYOLCADIK GYERMEKE VOLT a Léván 1881. október 10-én, idén 130 éve született Kittenberger Kálmán. Szülővárosa piarista gimnáziumában megkezdett tanulmányait az ugyancsak helyi tanítóképzőben folytatta és szerzett oklevelet 1901-ben. A természet, az állatok iránti érdeklődésére természetrajz tanára, Kriek Jenő figyelt fel, aki bevezette a gyűjtés és konzerválás titkaiba, megtanította preparálni. Kedvelt tanára továbbra is segítette és beajánlotta a Magyar Nemzeti Múzeumba segédpreparátornak. Szerény, havi 12 forintos keresete jó szerivel csak az éhenhalás ellen volt mentség az időközben a Tanárképző Főiskola természetrajz szakára beiratkozó Kittenberger Kálmánnak. Sanyarú sorsa arra kényszerítette, hogy tanulmányait félbeszakítsa és tanítóképzős oklevelével a Brassó melletti, hétfalusi csángók lakta Tatrang tanítói állását fogadja el. Nem mellékesen itt lehetősége és ideje volt vadászatra, gyűjtésre is.

1902 őszén Tatrangra érkezett az Afrikába invitáló meghívó, ami gyökeresen megváltoztatta addigi életét. Mint Damaszkini Arzen dűsgazdag bácskai földbirtokos preparátor kísérője 1902 karácsonyán szállt hajóra vágyai földje, Afrika felé. Ám útjuk első állomásán, az akkori Német Kelet-Afrika, a mai Tanzánia Moshi helységében szinte azonnal megkapta a maláriát. Betegsége miatt elmaradt a szafaritól, s gyűjtőmunkáját később is önállóan, magára hagyatva végezte. Moshiból, mint bázisról kiindulva szervezte gyűjtőútjait a Kilimandzsáró vidékére, s megbízatásának megfelelően küldte haza gyűjtésének eredményeit a Nemzeti Múzeumnak. Ladászám érkeztek haza madár-, hüllő-, rovar- és egyéb küldeményei.

Három és félév után 1906 nyarán tért haza rövid időre, de már decemberben visszament Afrikába. Ezúttal Hermann Ottó, a híres ornitológus és polihisztor megbízásából a Danakil-földre (ma Szomália, Eritrea) indult madártani megfigyelésekre, gyűjtésekre. Ekkor barátkozott össze Horthy Jenővel. Az expedíciót katonai behívója szakította félbe. Önkéntesi évét leszolgálva harmadik afrikai útjára 1908-ban került sor: ekkor már a múzeumi gyűjtések mellett élővad-befogással is foglalkozott a Vítória-tóvidéken a budapesti és más állatkertek részére. Négyévi munkájának eredményeként 1912-ben több mint száz élő állatot hozott haza, nagyot lendítve állatkertünk egzotikusállat-állományán.

A legtöbb reménnyel kecsegtető negyedik, 1913–14-es útján Ugandában vadá-

szott, amikor kitört az első világháború, az angolok őrizetbe vették, puskáit és használati tárgyait, de még gyűjtésének eredményeit is elkobozták. Nem csupán az elejtett és kipreparált vadakat, a trófeákat, de jegyzeteit, naplóját is elvették. Indiába, Ahmednagarba került internáltként öt hosszú évre, csak 1919 szilveszterére érkezhetett haza.

1920-tól a Nimród vadászújság szerkesztője, majd tulajdonosa lett, és több természettudománnyal foglalkozó lap munkatársaként dolgozott. Több mint egy évtizedes távollét után 1925–26-ban utazhatott újból Ugandába Horthy Jenő támogatásával és társaságában. Az 1927-es év pedig meghozta a régen várt sikert, megjelent első könyve, az 1903–1914. közötti éveket felölelő „Vadász- és gyűjtőúton Kelet-Afrikában”. Nem csupán kalandjait leíró vadászkönyv ez, de megfigyeléseit, tudományos munkájának eredményeit is bemutató, kiválóan megírt munka. (Igazából első publikációja egy vékonyka füzet még 1903-ból: A madarak preparálásáról. 1913-tól kezdett rendszeresen publikálni.)

1928-ban Belga-Kongóba, „az óriás erdők homályába” indult immár a Nemzeti Múzeum nagyemlős gyűjteményének kiegészítése céljából. De ez már nem az az Afrika volt, ahol 1903-ban partra szállt. A fekete földrész teljesen megváltozott, nem

A Nimród folyóirat főszerkesztőjeként dolgozószobájában

csak a társadalmi, hanem a természeti képe is. Erről számolt be hazatérése után az 1930-ban megjelent „A megváltozott Afrika” című könyvében.

Kittenberger – állattani ismereteinek biztos tudatában – megpályázta a Budapesti Állatkert igazgatói állását. Az állást nem ő, hanem munkatársa, Nádler Herbert nyerte el! Kittenberger újból bekapcsolódott a Nimród szerkesztésébe, s olyan nagyszerű vadászíróvá indított el pályáján, mint Fekete István! Aki a későbbiekben tán legjobb barátja lett, s akinek a „Kittenberger Kálmán élete” című könyvét, a nagy vadászról összegyűjtött ismeretek tárházát köszönhetjük.

1945 januárjában Budapest ostromakor mindene odaveszett, ráadásul a Nimród Egyetem utcai szerkesztősége is, és a lapot előállító nyomda is bombatalálatot kapott. Így csak 1946 őszén jelenhetett meg újra a vadászújság, amelynek Kittenberger adott újbóli lendületet. De már csak két rövid esztendőig, hiszen 1948. szeptemberében megvonták tőle a lapengedélyt.

1948 és 1953 között teljesen mellőzték, állatkerti állásából elbocsátják, nyugdíj-

igényét elutasítják. 1954 hoz némi enyhülést, amikor is szerződéses munkatársként az Afrika-kiállítás előkészítésén dolgozik.

Élete utolsó éveiben már állandóan betegeskedett. Még megérte két újabb kötetnek kiadását – Kelet-Afrika vadonjaiban (1955); A Kilimandzsárótól Nagymarosig (1956) és az 1956-os múzeumi tűzvést, amiben lényegében teljesen elpusztult minden általa gyűjtött anyag: mintegy 2500 madár preparált példánya mellett a fehér orrszarvú, a kitömött bongó és csimpánz is. A tűz martaléka lett az összes általa hazahozott hulló és kételtű (kb. 1000 állat). Szerencsére, a gyűjtéseiből származó igen értékes rovar- és egyéb gerinctelenanyag nagy része viszont megmaradt, s így mintegy 600 lepke (*Lepidoptera*), 3000 pókszabású (*Arachnoidea*, 60 új fajjal), 500 egyenesszárnyú (*Orthoptera*), 7000 kétszárnyú (*Diptera*, 35 új faj), 6600 hártýaszárnyú (*Hymenoptera*, 80 új faj), 12–13.000 kabóca (*Homoptera-Hemiptera*, 45 új faj) és 26.000 bogár (*Coleoptera*, ebből 60 a tudományra nézve új faj) ma is fellelhető. Az új fajok közül jó néhány viseli nevét, de a leltárkönyvekben és a fajleírásokban fellelhető Katona névvel is, mivel az akkori igazgató önkényesen erre a névre változtatta a Kittenberger nevet.

A múzeumi tűzvést követően egészségi állapota fokozatosan romlott. Még volt ereje azonban ahhoz, hogy másokba is erőt öntsön és afrikai életművének befejezéséért az ötvenes évek afrikai expedícióinak előkészítésében részt vegyen. Nagymaroson hunyt el 1958. január 4-én. A halála után két évvel végül is megvalósuló 1960-as afrikai gyűjtőúton Széchenyi Zsigmond mellett Dénes István és Szunyoghy János vettek részt, majd 1964-ben Széchenyi Zsigmond újra útra kelt és jelentősen hozzájárult a Nemzeti Múzeum Afrika-anyagának pótlásához.

Mellszobrát 1971-ben Nagymaroson, a kikötőhöz közeli főtéri parkban avatták fel. A mészkö posztamensen álló bronz mellszobor Kamotsay István alkotása. Az időközben várossá vált településen ma általános iskola és utca viseli nevét. Egykori lakóháza (Kittenberger Kálmán utca 20.) mögött fából faragott mellszobra tiszteleg a nagy vadász előtt. Szülővárosában a Szlovákiai Magyar Cserkészszövetség lévai csapatának névadója és róla neveztek el a lévai vár közelében egy utcát is. Balatonedericsen a Nagy Endre Vadászklub állított táblát emlékének. Sírhelye a Farkasréti temetőben található (Szabó Iván munkája). Városunkban 1978-tól az állatkert bejárata előtt áll kőtalapzaton lévő bronz mellszobra, mely R. Kiss Lenke alkotása. A Jókai Mór utcától a vadasparkig vezető utca – mely 1857-től Fürdő, majd 1907-től Gépház utca volt – ma Kittenberger Kálmán utca.

IRODALOM

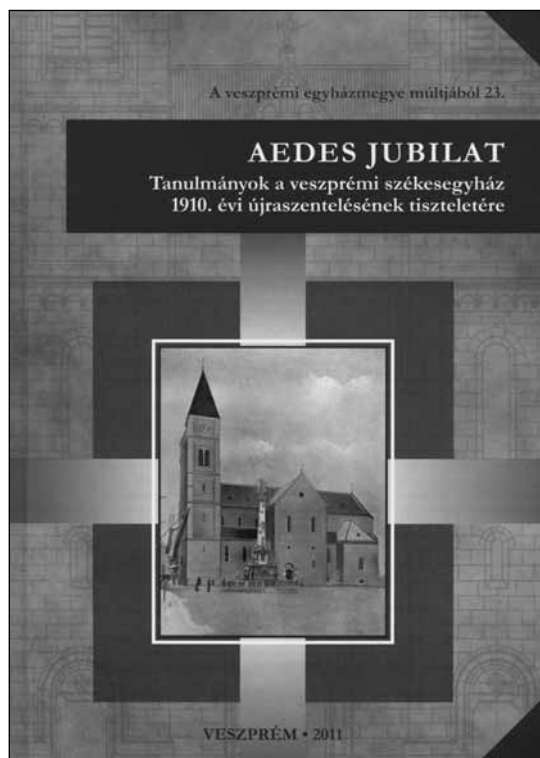
- BOROS István: Kittenberger Kálmán emlékezete. Bp., 1959
FEKETE István: Kittenberger Kálmán élete. Bp., 1962
KITTENBERGER Kálmán: Kelet-Afrika vadonjaiban. Bp., 1955
KITTENBERGER Kálmán: A Kilimandzsárótól Nagymarosig. Bp., 1956
Nimród, 2008. január
DR. POLGÁRDY Géza: „Miszter Kitty” csodálatos élete. = Magyar Turista, 2006. 10. sz. 40–41. p.
VARGA Béla: Veszprém város lexikona. Veszprém, 2009. 425–427. p.

KÖNYVSZEMLE

Aedes jubilat. Tanulmányok a veszprémi székesegyház 1910. évi újraszentelésének tiszteletére. (A veszprémi egyházmegye múltjából 23.) /szerk. Karlinszky Balázs és Varga Tibor László. – Veszprém, 2011. – 274 p. A dicséretes gyorsasággal megjelent kötet, természetesen a szakszerű tudományos publikációk kritériumainak megfelelően, jegyzetekkel, hivatkozásokkal, és irodalomjegyzékkel kiegészítve azokat az előadásokat tartalmazza, melyek 2010. október 4-én a Boldog Gizella Királyné Főegyházmegyei Múzeum, a Veszprém Megyei Levéltár, valamint a Veszprémi Érseki Levéltár által megszervezett tudományos konferencián hangzottak el. A konferenciát a veszprémi Szent Mihály főszékesegyház újraszentelésének századik évfordulójára hozták létre minden bizonnyal azzal a céllal, hogy az emlékezés, a tisztelgés mellett elindítsa a főszékesegyház 1906-ban megkezdett, s az egész épület szerkezetét és stílusát gyökeresen megváltoztató, nagyszabású átépítés történetének kutatását. Hornig Károly 1888 áprilisától, 1917-ben bekövetkezett haláláig töltötte be a veszprémi püspöki széket, s nevéhez számos jótékony cselekedet, s jelentős mecénási tevékenység fűződik. Miután úgy ítélte meg, hogy az 1723-ban a gróf Eszterházy Imre által barokk stílusban felújított székesegyház állapota oly mértékben leromlott, hogy „*méltatlan egy Szent István által alapított püspökséghez*”, elhatározta, hogy ezen a helyzeten változtat. Megbízta Aigner Sándor műépítést a székesegyház helyreállításának megtervezésével, bár ő maga is jelentős módon beleszólt a tervezés menetébe. A püspök és az építész együttműködésének eredményeként született meg a ma is álló neoromán székesegyház, amelynek újbóli felszentelésére, 1910. október 4-én került sor.

A kötetben Varga Tibor László ismerteti azt a felújítási munkákra, és azok előkészítésére vonatkozó viszonylag bőséges forrásanyagot, amely a Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltárban található. Rendkívüli módon megnöveli a tanulmánykötet forrásértékét, hogy a szerző a II. függelékben közeli az idevonatkozó levéltári források jegyzékét, sőt az I. függelékben, főként Hornig Károly püspök levelezéséből teljes terjedelmében közöl 30 szöveget. Ugyanígy Potzner Ferenc is, aki tanulmányában a veszprémi székesegyház helyreállítási tevével foglalkozik, melyeknek teljes jegyzékét a III. számú függelék tartalmazza, bőséges és szakszerű leírással szolgál a fellelhető dokumentációkról.

Maga az építkezés, mely a korábbi barokk székesegyház nagyarányú lebontásával járt, lehetőséget adott arra, hogy ismereteket szerezzenek a középkori székesegyház szerkezetéről, építészeti sajátosságairól. Ugyanakkor a bontás során a korábbi építkezéseknél másodlagosan felhasznált, többek között a római korból származó faragványok is napvilágra kerültek, melyeket K. Palágyi Sylvia, római koros régész, a római kori kőfaragványok a barokk székesegyház bontásából és a veszprémi vár-

ból című tanulmányában ismerteti, s amelyek eredeti lelőhelyéül feltételelesen a Balaton-felvidéket, vagy esetleg Aquincum colonia a Balatontól keletre fekvő területét jelöli meg. A lebontott barokk székesegyházat, valamint a bontási és építési munkákat Ádám Iván kanonok fotósorozaton dokumentálta, melyet egy négy példányban megjelenő albumban ki is adott, azonkívül a helyszínen megfigyeléseket és végzett és leírásokat készített. Fülöp András és Simon Anna, Ádám Iván ezen fotói és értékes leírásai alapján, felhasználva a modern régészeti és műemléki kutatások eredményeit is, vázolja fel azt a képet, ami a középkori veszprémi székesegyházról így élénk tárul. Két tanulmány a barokk székesegyház belső díszével foglalkozik. Serfőző Szabolcs az egykori barokk mennyezetképekről ad leírást, míg Márkusné Vörös Hajnalka a rendhagyó keresztút-ábrázolásokról. Karlinszky Balázs az építető püspök, Hornig Károly személyével, és mecénási tevékenységével, főként az általa kezdeményezett és támogatott a Veszprémi Püspökség Római Oklevéltára monumentális vállalkozás megszületésével foglalkozik tanulmányában. Rainer Pál tanulmányával a sokoldalú lankadatlan érdeklődésű tudós főpaprak Ádám Ivánnak állít emléket.

Bár több szerző is említi tanulmányában, s közli egyes részleteit, de mégsem történt meg összefüggő történeti feldolgozása annak az eseménynek, amelynek valójá-

ban ez a kötet emléket állít. Mozaikszerűen felbukkannak adatok a középkori és a barokk székesegyház történetéből is, s ha végigolvassuk a kötet tanulmányait sok ismeretre teszünk szert, de átfogó képet nem kapunk, hiszen – előadásokról lévén szó – egy előzetes szerkesztői elv nem érvényesülhetett. Hornig Károly döntése, a barokk székesegyház lebontása, és egy új neoromán felépítése, bizonyára sok szempontból indokolt volt, s bizonyára ugyanannyi szempontból kétségeket is ébreszt. Egy mélyreható feldolgozása és megírása ennek a történetnek egy következő lépés lesz, melyhez ez a kötet bizonyára alapvető forrásként fog szolgálni...

LÁSZLÓ PÉTER

* * *

A Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola 2010–2011. tanévi értesítője /szerk.: Kolláthné Botkó Judit, –Veszprém, 2011. – 187 p. Kolláthné Botkó Judit szerkesztésében jelent meg az 1895-ben alapított iskola értesítője a 116. tanévről, mely az értesítők sorában már a 15. kötet. A korábbiakhoz képest terjedelmesebbre sikerült kötet tartalmazza mindazokat az adatokat, melyek egy iskolai értesítőtől elvárhatók: a 2010–2011. tanév krónikája, statisztikai adatai, a tanév hagyományosan kiemelt eseményei, tanulmányi-, közismereti és szakmai- és sportversenyek eredményei, az iskolai tanulóinak névsora, fényképei, munkatársainak felsorolása, kitüntetettjeinek bemutatása, publikációi.

Az iskolai értesítőben ezúttal veszprémi vers helyett Reider László, a Rubber Puppert „banda” tagja által alkotott Kossuth utcán c. dal szövege található ráhangolódásul Veszprémre.

Az értesítő hagyományos része ifj. Szathmáry Árpád megbízott igazgató „Beköszöntő” soraival indul. A folytatás már nem a megszokott, mivel a 2010 szeptemberben elhunyt Kópházi Ferenc igazgatótól történő búcsúzás sorai következnek az intézményvezető és Merhala Mercédesz 12. évfolyamos diák szavaival.

„Az elmúlt öt esztendő sikereik és gyökeres változások időszaka volt a Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskolában.” – kezdte tájékoztatóját ifj. Szathmáry Árpád az iskola 2006–2011 évi tevékenységéről szóló írásában. Összefoglalójában kitér az iskola arculatának, tárgyi feltételei változásának, gazdálkodásának, külső kapcsolatai tárgyalására.

Dr. Csiszár Miklós korábbi iskolai könyvtáros messzebbre néz vissza az oktatási intézmény könyvtárának történetében. Az 1945–1957 közötti időszokról szóló tanulmányában a háború okozta kifosztottság utáni újrakezdet éveiről, az ifjúsági segítő egyesület tankönyv könyvtárának erőfeszítéseiről, valamint az intézmény névváltozásairól és költözéséről kapunk képet.

A tanév krónikája után diákok és tanárok néhány személyes hangú szemelvénye következik a gólyatábori élményekről, a nyolcadikosoknak tartott gazdasági vetélkedőről, a diákönkormányzat által szervezett vidám NONSTOP vetélkedőről, a

karácsonyról, a szalagavató közzgáz bálról. E tartalmi egységben olvasható a tanévnyitó igazgatói ünnepi beszéd, az október 23-i megemlékezés forgatókönyve, a 2011. március 15-ére írt ünnepi beszéd, a 2011. április 20-án rendezett Alma Mater program műsorterve, az iskola leánykara megalakulásának 40. évfordulójára hirdett emlékműsor meghívója is.

Pál Imréné igazgatóhelyettes írásából megtudjuk az Ifjú Közgazdász nap alkalmából meghirdetett pályázatok eredményeit. A „Tudatos vásárló vagyok? – avagy, amit a fogyasztóvédelemről tudnom kell” címmel a 9–10. évfolyamnak meghirdetett téma győztes munkája olvasható is a kötetben. Kaufmann Laura és Takács Zoltán 10. c. osztályos tanulók a tudatos vásárló 12 pontjának elemzése mellett a fogyasztóvédelem céljáról, annak állami intézményrendszeréről, a helyi önkormányzatok szerepéről, valamint a fogyasztói érdekek képviselőjét ellátó társadalmi szervezetekről adnak információt. Végül a panasz eljárás folyamatának bemutatása, egy konkrét esettanulmány leírása és egy közvélemény-kutatás eredményeinek közlése mellett néhány interneten elérhető szakirodalommal zárul a pályázat.

Bertalan Ákos 12. b osztályos tanuló „Saját lakóhely, lakókörnyezet gazdasági életének bemutatása kérdőíves felméréssel” című témakörben Bakonybél településről készített pályaművet. Dolgozatában először a falusi turizmus és a fafeldolgozás gazdasági szerepét elemzi a 2005 és 2009 közötti időszakban, majd a település 40 helyi lakosa által kitöltött kérdőív végkövetkeztetéseként megállapítja: „...*Bakonybél lakossága általában elégedett mind a település gazdasági életével, mind a munkahelyteremtésben elvégzett erőfeszítésekkel.*”

A szakmai sikerek felsorolása folytatódik, a „Ki mit tud a statisztika világáról?” elnevezésű szakmai versenyen elért országos első helyezésről, a LIBRA 3S ügyviteli szoftver használatával kapcsolatos megmérettetésen elért második helyezésről, illetve a gazdasági oktatóprogram bevezetéséről készült beszámolókkal.

A matematika és a történelem munkaközösség munkájáról szóló beszámolók után a Kárpát-medencei Történelmi Verseny díjazott munkái közül olvasható két nyertes pályamű. Schindler Dalma Az Árpád-sávós zászló története címmel, míg Szentpéteri Melitta Éva „A nagyvázsonyi Pálos kolostorok” címmel idézi fel a történelmi múlt máig tartó hatását.

Az iskolai könyvtár 2010–2011. tanévi tevékenységével foglalkozik Kolláthné könyvtárostánár írása, melyből kitér az intézményegység állománygondozási, könyvtár-pedagógiai és olvasószolgálati tevékenységére egyaránt. A későbbi korok kutatói sokat meríthetnek az Iskolánk a sajtóban címmel közölt bibliográfiából, valamint a közismereti, szakmai versenyek és sportesemények adattárából is, továbbá az iskola munkatársainak publikációit tartalmazó felsorolásból is.

Az iskolai értesítők hagyományosan informatív értékeként statisztikai összesítő táblázatokban kaphat képet az olvasó az érettségi, a szakmai vizsgák eredményeiről, a tantárgyi tanulmányi eredményekről, a sikeres diákokról.

A kitüntetettjeink a 2010–2011. tanévben fejezetben már a sikeres kollégák – Virág Istvánné Pro Talento díjas és id. Szathmáry Árpád „Gyermekekért” díjas

pedagógusokat ismerteti Kanyár Erika szaktanár írása. A Tanulóiújásért díj kitüntetettjeit – Kiss Klára matematikatanárt, dr. Csiszár Miklós könyvtárostánárt, Csaby Csaba karnagyot a megbízott igazgató méltatja. A kiváló pedagógusok sikeres munkája eredményeként négy diák kapta meg a tanévben az aranykoszorús iskolajelvényt. Zhang Ge, Forgács Roland, Kiskó Viktória, Szakács Diána Roswhita tanulókat osztályfőnökeik és Somfai Katalin szaktanár méltatásában ismerhetjük meg.

A kötetet az iskola munkatársainak, a 2011–2012 tanév 9. osztályosainak és a 2010–2011. tanév tanulóinak névsora és tablói zárják.

Összességében az iskolai értesítő átfogó képet ad a tanév történéseiről, az iskola tevékenységéről, a különleges eseményektől a 115 év alatt megszokott hagyományos tanulói és tanári munkáról egyaránt. Nagyon hiányozna a kiadvány Veszprém város oktatástörténetéből. Köszönet a szerkesztőnek, segítőinek és a kiadásban szerepet vállaló valamennyi szereplőnek.

EMMER MÁRTA

* * *

Lichtneckert András – Tölcséry Ferenc: A Veszprémi Piarista Gimnázium története az alapítástól az államosításig 1711–1948. /szerk. Lichtnecker András. – Veszprém: Lichtnecker András, Veszprémi Lovassy és volt Piarista Gimnázium Öregdiákjainak Baráti Köre, 2011. – 442 p. A százados évfordulók mindig kiemelt jelentőségűek az iskolák életében, mert alkalmat adnak arra, hogy a kevésbé jelentősek mellett és helyett olyan összegző, átfogó monográfia mutassa be a múltat, amelynek a feldolgozottsága, dokumentumanyaga, társadalmi beágyazottsága hosszabb távra biztosítja a mű objektivitását, értékállóságát. A monográfia ez utóbbiak által lesz olyan társadalomtudományi, neveléstörténeti mű, amelyet évtizedek múlva is úgy lapozhat fel az érdeklődő olvasó vagy a történész, hogy hiteles adatokat, akkorra is érvényes megállapításokat tartalmaz.

A kötet nyilvánvaló célja, hogy felelevenítse a két évszám közötti iskolai (s nem kevésbé a mindenkori társadalmi hatásokkal kísért) történéseket, és megjelenítse azokat az adatokat, amelyek (számos vonatkozásban) a fejlődési tendencia jelzői. Ugyanakkor hiányérzetre ad okot az, hogy a 300. évfordulóra megjelent kötetben nem szerepel az utóbbi hat évtized iskolatörténete. (Nyilvánvaló okai lehetnek ennek az évkönyvek, a részfeldolgozások hiánya, s bizonyára nem kevésbé, hogy ennek az időszaknak a hivatalos iratanyag-tartalma sok szempontból átértékelést igényel. Ennek elvégzése, egy, a korabeli társadalmi torzulások következményeit is magán viselő, nem kis mennyiségű intézményi iratanyag áttekintése évek kutatómunkáját igényli, s ez némiképp tolerálhatja a hiányérzetet. (Az 1986-ban megjelentetett ugyancsak jubileumi kötet számos megállapítása ma már irreleváns.)

A kötet két önálló, de szinergikus műből áll, s két, időben is elkülönülő szerző írása. Tölcséry Ferenc (1859–1919), aki 1884-től lett a főgimnázium tanára, 1887-től már a

Veszprémi Közlöny szerkesztője. Ő a millennium alkalmából meghirdetett országos iskola-történet-készítés egyik olyan résztvevője, aki képzettsége alapján méltán vállalkozhatott a gimnázium addigi múltjának feldolgozására. Műve 1895-ben jelent meg. Az 1894–1948 közötti időszakot Lichtneckert András (1951), a megyei levéltár munkatársa, a Lovassy egykori diákja dolgozta fel, aki az utóbbi évtizedben olyan történelmi magánműhelyt hozott létre (évenként több saját és más kiadású köteteivel), amely Veszprém és a megye könyvészetében új utakat jelölt ki. A két mű egymás kiegészítője, bár más-más feldolgozási módszerrel készültek.

A kötet két köszöntővel, Porga Gyula polgármester és Borián Tibor, a Padányi Schola egykori igazgatója írásával kezdődik, amelyben az intézmény múltjában rejlő, napjainkon is túlmutató értékrendjét, azt a szellemi kisugárzást hangsúlyozzák, amely nem csak Veszprém, hanem az ország, sőt, e három évszázadban a Kárpát-medence térsége számára is kiváló világi és egyházi szakembereket adott.

Tölcséry munkáját – kiváló értékei elismerése mellett –, ma már jelentős forráskritikával kell kezelni: számos megállapítása, értelmezése a ma történettudománya számára indifferens, ugyanakkor számtalan pozitív indikációt jelent a ma kutatója számára is. Bár forrásanyagként alig több, mint másfél tucatot közöl, a műben rejlő tényanyag hihetetlen mennyiségű iratfeldolgozás eredménye. Az, hogy a kötet-szerkesztő ebben/ehhez nem végzett kommutációt, erény is lehet: egy alkotás örök

érvényességét sugallja mindazon érvek mellett is, amelyek alapján a későbbi kutatások eredményei (akár kiegészítésként, függelékben) szerepelhetnek. (l. Varga Béla: Veszprém város lexikona, 2009. 646–648., és más feldolgozások, pl. a human resources újabban felkutatott adataiban.)

A millenniumra készített tudományos értékű iskolatörténetek egyike ez a mű, amely részletességével, diakrón feldolgozásával mintaként is szolgálhatott a hasonló más, későbbi feldolgozásokhoz. A kötet két részből áll: az első az intézmény főbb eseményeit rögzíti (számos, jól követhető fő- és alcímmel), a második a gimnázium belső életének különböző szekvenciáit, területeit mutatja be.

Az az olvasó/érdeklődő, aki elmerül Tölcsey gimnázium-történetében, számos kuriózumra lel: az egykori al-, majd főgimnázium tanulói, tanárai tevékenysége, a különböző iskolai egyesületek működése, s mindenekelőtt a tanulmányi munka, a város életében betöltött sokoldalú kulturális közreműködés olyan intézmény közel két évszázadáról szól, amikor az (elsősorban) egyházi igények alapján működő középiskola fokozatosan teret adott a világi képzési szükségleteknek. Különösen érdemes felidézni a tanárok közművelődési, tudományos, irodalmi szak- és szépirodalmi működésének történetét: alapalapítás és -szerkesztés, az éves értesítőben tanulmányok (korabeli megnevezés szerint: program értekezések), szakcikkek megjelentetése, önálló kötetek (közöttük számos tankönyv) írása, természettudományos kutatómunkák végzése, felolvasások és előadások tartása, városi egyesületek alapítása és vezetése, színdarabok és más kulturális programok rendezése stb.

Ez az intézménytörténeti retrospekció nem csak értelmezhetővé teszi, hanem fel is erősíti Lichtneckert András munkáját: a millennium előtti évtől hogyan folytatódott a főgimnázium élete, milyen események, változások történtek, és milyen nevelési-oktatási trend olvasható ki az évtizedek krónikájából. Lichtneckert inkább a szinkrón feldolgozást választotta: kronológiailag is egymás mellé írta-szerkesztette a különböző területek történéseit, s ezzel jól tagolt, áttekinthető struktúrát biztosított a feldolgozását olvasók számára. A húsz fejezet, amelyekben az utolsó Ohmacht Nándor (1948-ban írott) munkája, a gimnázium története teljességét mutatja be tartalmilag jól értelmezhető címeikkel. Ebben erőteljesen jelenik meg a tanárok 20. század első felében végzett oktatási és nevelési, valamint irodalmi, tudományos munkája, amellyel igen markánsan kiléptek az iskola falai közül, s maradandó értékeket alkottak. Az olvasó felfigyelhet a tanárok irányította tanulói vallásos és világi egyesületek színes világára, amelyek nem csak aktuálisan (nevelési és képzési szempontból) voltak személyiségfejlesztő hatásúak, hanem egyben felkészítették őket a felnőttkori közéleti szerepvállalásra is.

Lichtneckert olvasmányos-szaktudományos szövegalkotással hitelesen mutatja be a gimnázium arculatváltozását, a mindenkori társadalmi fordulatok és az oktatási törvénykezés alapján történt képzési (cél-, tartalom- és módszer-) változásokat, a tanártestület és a tanulók összetételében bekövetkezett módosulásokat. Különösen értékes a szerző szakirodalom-jegyzéke, amely gazdag forrástára a gimnáziummal foglalkozó publikációknak.

A kötetben külön értéként tartható számon az ikonográfiai melléklet, amely bár szerény terjedelmű, de mégis átfogóan jellemzi a gimnázium „rejtetten látható” világát.

Reméljük, egy közeli évfordulóra megjelenik majd a gimnázium 1948-tól más-
képpen folytatódott története, amelyben több társadalmi fordulat tette/teszi igazán izgalmassá a mára országos jelentőségű tanintézménnyé vált Lovassy éveit, évtizedeit.

TÖLGYESI JÓZSEF

* * *

Lovassy László – volt Piarista – Gimnázium Jubileumi évkönyv 1711–2011 Beszélgetőkönyv. /írta és szerk. Asztalos István – Veszprém: Lovassy László Gimnázium, 2011 – 323 p. + DVD melléklet Lovassy László – volt Piarista – Gimnázium Jubileumi évkönyv 1711–2011 /szerk. Pálffy Zoltán Veszprém: Lovassy László Gimnázium, 2011. A 300 éves gimnázium alapítására emlékező jubileumi évkönyv a Beszélgetőkönyv alcímet viseli. A megoldás érdekes egy objektivitást igénylő műfaj esetén, de kézbe véve a kiadványt, az (öregdiákok számára biztosan) nehezen letehető.

„Egy három évszázados iskola történetét, szellemiségét megismerni, vonzerejének titkát megfejteni nem egyszerű feladat, nem adja könnyen magát. Ez a beszélgetőkönyv, a jubileumi megemlékezések egyik, talán szokatlan formában megjelenő eszközeként, bepillantást nyújt az iskola történetébe, megidézi annak szellemét, mesélésre bír diákokat, tanárokat, igazgatókat a közelmúltból és a jelenből.” – írja a kötet bevezetőjében a mai iskola igazgatója, Schultz Zoltán, mintegy összefoglalva a jubileumi évkönyv tartalmát.

És valóban, szokatlan módon egy virtuális beszélgetés során, egy dialógusban prezentálják a háromszáz esztendő történetét. Az író-szerkesztő Asztalos István tanár megszólítja az iskola szellemét, meggyújtva virtuálisan a három évszázadot szimbolizáló háromszáz gyertyát indul el a kérdezz-felelek játék a múltból, a múlt-ról a jelenig. Bemutatva – ahogy fogalmaz – az apró betűs történelmet, ami nem kerül bele a vastagon szedett nagy történelembe, bemutatva a városunkba érkező iskolaalapító piarista atyák küzdelmét, eredményeit. A Felvidékről jött három piarista tanár munkáját, akik azért jöttek, hogy a Dunántúl közepén (a mai ország területén az első!) iskolájukat létrehozva pallérozzák a város, a közeli-távoli környék ifjúságát.

„Amikor Veszprémbe jöttek, romokban állt az ország. Amikor kiséprűzték őket Veszprémből, akkor is. A kettő között teremtettek valamit, ami nélkül ez a város nem lehetne az, ami.”

És az iskola szelleme mesél: az 1777 óta fenn a várban ma is meglévő (de üresen, elhagyottan pusztuló) alma mater építéséről, a szaporodó diákseregről, a bővülő tanári karról, a háborúkról, amikor a katonaság mindig rátette a kezét a piarista isko-

lára, és a kivonulásuk után csak a romok maradtak. Mindent újra és újra kellett kezdeni. De mindig újra kezdték hittel, akarattal.

Asztalos István objektív és szubjektív kérdéseivel-megjegyzéseivel viszi előre az alma mater történetét, és ennek megfelelően az iskolatörténet érdekesebb pontjait (sarokpontjait?) rendre megismerheti az érdeklődő olvasó. Az 1948-as iskolaállamosítás utáni átmeneti korszak, az ötvenes évek, az 56-os forradalom és Bruszniai Árpád, a matematika tagozat indítása '67-ben, az 1968-as költözés az új iskolaépületbe, a diákok '73-as március 15-i ünnepe és a 275 éves évforduló megünneplése, a hatosztályos gimnázium. De sort kerít Asztalos és az iskolaszellem a diákélet egyes mozzanataira is: a Híd gimnáziummusical a színházkertben, az egykori Lovassys diáklány, a mai diákok kedvence tanárnő vezette kórus sikerei, a Helikon, a híressé vált egykori diákok. Aztán a tetőtér-beépítés, német nemzetiségi tagozat, majd az informatikai tagozat indítása, a 2007-es teljes rekonstrukció.

Néhány egykori diákkal folytatódik a beszélgetés: a piarista-lovassys diákból lett szerzetes tanár Borián Tibor, a 49-ben érettségizett Varga Miklós az öregdiákok baráti körének motorja, Balogh Elemér a Bruszniai tanítvány és végül egy frissen végzett infós diák Damjanovics Bence a beszélgetőkönyv második fejezetének szereplői, akik gondolataikkal, visszaemlékezéseikkel színezik (és egyúttal bővítik is) az előzőekben megismert iskolatörténetet.

Mindenki más és más nézőpontból ítél meg egy-egy eseményt, így valóban izgalmas az a beszélgetés-gyűjtemény, amelyben Asztalos István, Békefi Zsuzsa, Homonnai János, Imre Frigyesné és Kapor Ágnes az elmúlt évtizedek igazgatóit szólaltatják meg. Az iskolavezetők ismertetik meg az olvasóval a nevékhöz köthető korszak történetét, benne saját munkájukat. Knoll János summázata: a munkához csak munka által lehet hozzászokni; a hozzáadott értékről beszél Takács József; Arnhoffer Mihályt már nem lehetett megszólítani, róla a lovassys diákból lett igazgatóról a kollégák, Békefi Zsuzsa, Imre Frigyesné és Homonnai János vallottak; majd Katanics Sándor és a mai igazgató Schultz Zoltán válaszolnak a kérdezőnek, mesélnek az életükről: a munkáról, az iskoláról, a pedagógus sorsról, újabb adalékokkal szolgálva a Lovassy történetéhez.

Sorra véve a Beszélgetőkönyv fejezeteit, a Motívumok rész kaphatta volna akár a tanári hitvallások címet is, mivel benne tanáréletek (Békefi Zsuzsa, dr. Öveges Ferenc, Schindler László, Bagi Péter, Wenczel Zsuzsa), a Lovassyhoz kapcsolódásuk kezdete, majd az iskolához-diákokhoz ezerszállal kötődés alakulása és mikéntje tárul az iskola történetét megismerni akaró olvasók elé, ha nem került volna ide a jól sikerült 2007-es nagy átalakítás két építésztervezőjével Pozsgai Zoltán, Takács Attila) folytatott beszélgetés.

Egy iskola, egy alma mater történetében evidensen szerepelnek azok az élmények, azok a tevékenységek, melyek nem mindig számszerűsíthetők, nem mindig rendezhetők diagramokba, táblázatokba, mégis, értékük okán ott a helyük, mert hozzá tartoznak az iskola szellemiségéhez. A diákélet emlékképei – a változó tárgyi tudással szemben – maradandóbbak, ezért is kerülhetett a kötetbe a Tóth Mária, Fűrj

Katalin és Bácskai Rita tanárokkal folytatott visszaemlékező beszélgetés-sorozat. A másik oldalról nézve az iskolai életet beszél magáról, a lovassys életről, két nehéz sorsú, ma már felnőtt diák: dr. Nagy Anikó, és Szabó Zoltán. És megismerhetjük egy frissen érettségizett német diáklány, Miriam Hietzker véleményét is.

Tulajdonképpen a jubileumi évkönyvekben – különösen egy három évszázadot feldolgozó munkában – szokatlan a diákzsengék közlése, de hát ki tudja hová fejlődnek, mi lesz a novelláíró és verselő gimnazistákból néhány esztendő múlva. Diáktudósok, diáktudomány? Egy várostörténeti (veszprémi!) tanulmány széles kitekintéssel; biológiai szakmunka két idegen kagylófaj jelenlétéről a Balatonban; végül egy elektrofizikai-elektrotechnikai kísérlet az elektromos puska készítésére, a megvalósítás elméleti és gyakorlati kérdéseivel. Három különböző szakterülete a tudományoknak és bizonyítéka az ifjúság minden dolog iránti érdeklődésének, mindig megújuló kreativitásának (és az örök tanári segíteni akarásnak).

A német nemzetiségi tagozatról, emlékekről-élményekről szól a Távólnézet fejezete az évkönyvnek, ahol az egyes résztvevők, szervezők, a bottropi Vestisches Gimnázium, a hanau Lindenaus Schule, a testvérvárosi, passau Leopoldinum pedagógusai – igazgatók és tanárok – szólnak a közös munkáról.

A Beszélgetőkönny nyomtatott anyaga tényekkel zárul, a nemzetközi fizikai, kémiai, informatikai diákolimpiák, az OKTV-k, a keszthelyi Helikon és a nagyobb sportversenyek, így a diákolimpiák lovassys eredményeinek táblázatokba foglalt sorozatával.

A további információkat már a kiadványhoz mellékelt DVD tartalmazza, és amint a kiadvány készítői megjegyzik, „a DVD összeállításnak elsődleges célja az volt, hogy mindazokhoz az információkhoz, amelyeket a nyomtatott formában nem lehetett – akár terjedelmi, akár nyomdatechnikai okok miatt – megjeleníteni, minden kedves érdeklődő elektronikus formában hozzáférhessen.” És hogy ez mekkora adathalmaz, a lemez tulajdonságaira kattintva kiderül: 4GB! Ez a hatalmas mennyiség újabb több száz oldalt igényelne. (A Veszprémi Szemle 22., 120 oldalas piarista-lovassys tematikus száma alig több mint 5 MB méretű!)

Nézzük mit is tartalmaz a Pálffy Zoltán igazgatóhelyettes szerkesztette melléklet. Osztálynévsorokat 1886-tól 2011-ig, az érettségiző osztályok tablóképeit 1928-tól, az 1930-as évek néhány hiányzó kistablóját leszámítva 80! esztendő hiánytalanul; azután az államosítástól kezdve a teljes iskolavezetés dátumokkal-fényképekkel, majd a gimnázium tanári kara 1947/48-as tanévtől ugyancsak fényképekkel és az iskolapolgárok összefoglaló fejezetcím alatt végül ott a 2011/12-es tanév diákserege.

Külön blokk tartalmazza a 300., a jubileumi tanév ünneppsorozatát: a teltházás Lovassys Mindentudás Egyeteme videofelvételeken, a történész Pálffy Géza 2010. októberi előadásától az agykutató Freund Tamás 2011 májusában tartott előadásáig; a jubileumi év koncertsorozata a Mendelssohn zenekari hangversenyétől „A mi utcánk” könnyű műfaj lovassys képviselőinek zenéléseig.

Óriási értéke az összeállításnak a 300 év képekben című ikonográfiai melléklet,

ami az anyaggyűjtő munkatársak: Békefi Zsuzsanna, Korbacsics Ildikó, Vajda Ilona és Szilágyi Botond jóvoltából jól megválogatott és bőséges képanyag. A gyűjtemény a piarista időszak, az államosítás után kor és az 1986-os, a 275 év jubileum utáni időszak fotódokumentációját tartalmazza. A teljes DVD igen jelentős forrásanyag a Lovassy László gimnázium történetét majdan feldolgozó neveléstörténész számára.

Összegezve a kolligátumként kezelendő kiadványról szerzett benyomásokat, nagyon sok ismeretet kap az olvasó a Beszélgetőkönyv oldalain közölt párbeszédemből, igen jelentős forrásanyag a melléklet DVD faktográfiai és ikonográfiai gyűjteménye, mégis ezt kell megállapítanunk, hogy akárcsak az 1986-os évkönyv esetében, hogy az iskola államosítás utáni anyaga korántsem teljes. Hiányzik a történeti szemlélettel összeállított iskolatörténeti kronológia, hiányoznak a statisztikai összeállítások, az éves igazgatói beszámolók alapján megtehető összegzések. Persze nehéz feladat ennek az elkészítése, hiszen míg 1948-ig rendelkezésre állnak azok az évente kiadott értesítők-évkönyvek (és most már hozzáférhető a Tölcséry-féle iskolatörténet 1711-1894, illetve a folytatás, Lichtneckert András munkája az 1948-ig megírt iskolatörténet), amelyek világosan követhető és azonosan visszatérő tematika szerint lefedik egy-egy iskola tanévének teljes történetét, addig utána csak a visszaemlékezők verbális közlései, az iskolai irattári anyagok vagy levéltárba leadott iskolai iratok, esetleg sajtóanyag áll az iskolatörténet írója rendelkezésére. A változó iratkezelési szabályzatok ismeretének hiánya, a nem teljesen kiépült irattári rendszer (és valljuk be, esetenként az érdektelenség is) bizony jelentős iratvesztéshez is vezethetett.

Az olvasó azonban nehezen tudja letenni a régi alma mater kapuja képével díszített borítójú Beszélgetőkönyvet, köszönhetően az Asztalos István tanár-szerkesztő (valamint az iskolaszellem) nagy empátiával összeállított dialógusának, és a kötet lapjain megszólaltatott lovassys pedagógusok gondolatai is sokáig megmaradnak az olvasóban. A DVD tartalma, – a rengeteg fénykép, dokumentum – pedig órákig lapozható-nézegethető anyaga szinte kimeríthetetlen tárháza az iskola történetének.

CSISZÁR MIKLÓS

Évfordulónaptár 2012 Veszprém

VERESKUTI KLÁRA

1552

460 éve foglalta el először a török Veszprém várát.

1627. okt. 6.

385 éve kezdett templomot építeni a veszprémi református hitközség a várban a katonaság számára.

1697

315 éve született DRÁVE CZ József (Belatincz, 1697. márc. 20.–Veszprém, 1779. júl. 17.) r. k. olvasókanonok. A teológiát Nagyszombatban végezte. 1732-ben szentelték pappá. 1747-ben Padányi Bíró Márton veszprémi püspök megbízásából egyházlátogatást végzett a kerületben, jegyzőkönyve megtalálható az érsekség levéltárában. Tevékenyen részt vett az egyházmegye irányításában. Saját céljaira készítette 1764-ben az egyházmegye legrégebb, kézzel írott Névtárát, amely teljes képét adja a 18. századi egyházmegyének. A várban Fellner Jakab tervei alapján, saját költségén építtette meg a kanonoki házat, a mai VEAB székházat.

1702

310 éve Széchényi Pál veszprémi püspök és a káptalan megállapodást kötött a város polgáiraival a város működtetéséről, mely szerint a püspök és a káptalan robotot nem, csak fegyveres szolgálatot követel a várostól.

1722

290 éve kezdték el építeni az első ferences kolostort a várban.

1762

250 éve hozták létre a veszprémi káptalan hivatásos muzsikusokból álló ének és zenekarát. 250 éve halt meg PADÁNYI BIRÓ Márton, Bíró Márton (Padány, 1696. ápr. 15.–Sümege, 1762. aug. 10.) r. k. püspök, főispán, író. 1729-ben nevezték ki veszprémi kanonokká és felsőörsi préposttá. A préposti javadalmat és a templomot a protestánsoktól visszaszerezte, a prédikátort eltávolította, és a templomot is helyreállította. 1740-től nagyprépost. 1745. márc. 18-tól a Veszprémi Egyházmegye püspöke, a megye főispáni székébe pedig az év május 13. napján iktatták be. Rendeztette a veszprémi vár területét: három kanonoki házat építtetett, kijavíttatta a székesegyházat, és ő állította a Szentháromság-szobrot. Templomok, és iskolák tucatjait építtette vagy állította helyre. Nagyvonalúan támogatott írókat műveik kiadásában, művészeket az alkotásban. Maga is sokat írt. A veszprémi székesegyház altemplomában látható fehér márvány síremléke.

1767

245 éve épült fel a Szent Kereszt-kápolna a Csatár-hegyen.

245 éve hunyt el TUMLER György (Reiskirchen, 1722–Veszprém, 1767) ezermester molnár. Az 1740-es években vándorolt be hazánkba és Veszprém környékén telepedett le. Néhány malmot épített a Séd-patak vízére. Nevét azzal írta be a magyar technikatörténetbe, hogy 1766-ban, Koller Ignác püspök felkérésére vállalta, hogy a veszprémi vár alatti völgyben

lévő Úrkútból vízierő segítségével vizet nyomtat fel a várba. A tervet elkészítette, de a kivitelezésben korai halála megakadályozta. A munkát fia, Tumler Henrik fejezte be 1767. szeptember 19-én.

1772

240 éve épült fel a Tejfalusi-ház (Vár u.35.), a mai Egyházmegyei Gyűjtemény otthona.

1777

235 éve olvashattunk először a Temetőhegyen lévő Szent László iskoláról.

1782

230 éve fejeződött be a Nagyszeminárium (Vár u. 20., ma Pannon Egyetem) épületének építése.

1792

220 éve, hogy Hajas István esperes összeíratta Veszprém város lakóit.

220 éve kezdték el építeni a zirci ciszterci szerzetesek a Pósa-házat.

1807

205 éve hunyt el KAPUVÁRY Antal (Cece, 1750. jún. 7. –Veszprém, 1807. márc. 17.) r. k. kanonok. A teológiát Nagyszombatban, és a Római Collegium Germanico-Hungaricumban hallgatta. 1774-ben szentelték pappá, 1782 után veszprémi kanonok. A székesegyház kriptájában nyugszik. Veszprémi házát a megyének adományozta, hogy itt szülhessenek a házasságon kívül élő asszonyok és nevelhessék a kitett gyermekeket.

1812

200 éve született KUPRICZ Imre (Veszprém, 1812–1875 után) jogász. Jogi tanulmányok után, 1837-től ügyvédbojtár Pesten, egy év múlva letette az ügyvédi esküt. 1843-ban, Veszprémben vármegyei lajstromozó, 1847-től szolgabíró. A Veszprémi Nemzeti Casinónak tagja, titkára, majd igazgatója. 1848. június 21-én közfelkiáltással választották Veszprém országgyűlési képviselőjének. A nemzetgyűlést követte Debrecenbe. 1849. június 14-én, a veszprémi vásártéren népfelkelésre szólította a város lakóit, július 7-én a vármegye kormánybiztosává nevezte ki Szemere Bertalan. 1850. július 20.-án halálra ítélték, majd kegyelmet kapott. A politikai életbe 1861-ben tért vissza, amikor a veszprémi választókerület országgyűlési képviselőnek választotta meg.

200 éve született SZÜCS Dániel (Bodajk, 1812. dec. 31.–Veszprém, 1884. okt. 6.) ref. lelkész, költő, műfordító. 1850. február 3.-tól Veszprémben volt ref. lelkész, 1851 után egyházmegyei levéltáros és könyvtáros.

1817

195 éve épült fel a város három jellegzetes klasszicista épülete a Rosos-kúria, a Kopácsy-kúria, és a Balassa-Cseresnyés kúria.

Megépült a Tűztorony felső része az erkéllyel.

A Piac térig (ma Óváros tér) meghosszabbították a Tumler-féle vízvezetékét.

1822

190 éve hunyt el CSERMÁK Antal György (Csehország, 1774–Veszprém, 1822. okt.22? 25?) zeneszerző, hegedűművész. Bécsben volt hegedűtanár, majd Magyarországra költözött, vándormuzsikusi élete során az ország és Európa legkülönbözőbb részein bukkant fel. Veszprémbe 1818 után jutott el, ahol Ruzsitska Ignác több szerzeményt jegyzett tőle, amelyeket később kiadott a Magyar nóták Veszprém vármegyéből c. sorozatban. Biharival és Lavottával a verbunkos muzsika legjelentősebb képviselője volt.

1842

170 éve született EÖTVÖS Károly (Mezőszentgyörgy, 1842. márc. 11.–Bp., 1916. ápr. 13.)

író, újságíró, ügyvéd, politikus. Középiskoláit a Pápai Református Kollégiumban végezte, majd a Pápai Jogakadémián végzett tanulmányokat. A jogi államvizsgát már Pesten tette le. Veszprémben megyei aljegyző, majd királyi ügyész. 1866-ban Veszprém címmel megindította a város első hetilapját. 1872-ben a veszprémi választókerület országgyűlési képviselőjének választották. 1878-ban Budapesten ügyvédi irodát nyitott, sokat publikált. Vállalta és sikerrel védte a tiszaezlári zsidóellenes vérvádpert gyanúsítottjait. Kiemelkedő alkotása az Utazás a Balaton körül.

1847

165 éve hunyt el KOPÁCSY József (Veszprém, 1775. máj. 30.–Esztergom, 1847. szept. 17.) r. k. püspök, műfordító. 1796-tól a Veszprémi Szeminárium tanulmányi felügyelője, majd az egyházmegyei hivatal titkára. A veszprémi püspökség élére 1825. febr. 26-án nevezték ki. Az esztergomi érseki széket 1839. május 28-án azzal a kikötéssel foglalta el, hogy 3 évig a veszprémi püspökséget is kormányozhatja. A veszprémi tisztségéről 1842-ben mondott le. Veszprémben, 1834-ben tanítóképzőt alapított, 1836-ban pedig megáldotta a piaristák új templomát. Szülei házának átalakításával létrehozta a Jeruzsálem-hegyi iskolát. Korának egyik leghíresebb egyházi szónoka, jó politikusa és ügyes békéltetője volt. Anyagilag támogatta és művelte is az irodalmat, segítette a tudományok fejlődését. A Magyar Tudományos Akadémia tagja volt.

1852

160 éve alakult meg Veszprémben a Nemzeti Kaszinó, célja a kulturális élet fellendítése volt.

1857. június 13.

155 éve I. Ferenc József osztrák császár Veszprémbe látogatott.

1862

150 éve született PÓSA Endre, Posch Endre (Veszprém, 1862. jún. 30.–Veszprém, 1941. okt. 15.) nyomdatulajdonos, kiadó. 1883-ban, édesanyja nevére kiállított könyvkereskedői engedélyt kapott. 1901-ben nyomdát alapított a városban és azt a Dunántúl egyik legvirágzóbb vállalkozásává fejlesztette. Részt vett a közéletben: tagja volt a vármegyei törvényhatósági bizottságnak, egyik alapító tagja és alelnöke, majd jegyzője a Veszprémvármegyei Közművelődési Egyesületnek. Közérdekű kérdéseket tárgyaló írásai a helyi újságokban, közgazdasági cikkei a szaklapokban jelentek meg.

150 éve született ROSENBERG Jenő (Zalaegerszeg, 1862–Veszprém, 1935. ápr. 28.) városi tisztiorvos. 1888. február 1-jétől kör-, illetve járási orvosként telepedett le Veszprémben. 1898-tól vezető városi tisztiorvos. Tagja volt a város képviselőtestületének. Tisztiorvosként a városi rendőrség, majd 1920 után az állami rendőrség orvosa és mentőorvos is volt. Aktív résztvevője volt a város átépítése-átrendezése vitáinak, így többek között a Kaszinó és a mögötte levő házsor (Petőfi utca) lebontásának. Megvásárolta az Óváros tér déli része és a Vas Gereben utca közötti területen levő öreg házat, és a mai napig is látható háromszintes sorházat építtette fel. Munkájának elismeréseként 1917-ben a királyi tanácsosi, 1926-ban egészségügyi főtanácsosi címet kapott.

150 éve halt meg HUNKÁR Antal (Öttevény, 1783. jan. 1.–Szolagyóór, 1862. dec. 16.) főispán, politikus. 1809-ben a Pápán tartott Veszprém vármegyei közgyűlés kinevezte századoskapitánynak. Harcolt Napóleon seregei ellen, francia fogságban is volt. Veszprém vármegye táblabírája és ellenzéki követe az utolsó rendi országgyűlésen. Reformpolitikus, 1848-ban Veszprém vármegye főispánja és kormánybiztosa volt.

1872

140 éve épült fel az Anna téren (ma Ranolder tér) az Irgalmas Nővérek iskolája és zárdája az internátussal együtt.

1887

125 éve született GUTHEIL Jenő (Kaposvár, 1887. febr. 12.–Veszprém, 1963. okt. 4.) r. k. kanonok, író, történész, tanár. A középiskolát szülővárosában, a teológiát Veszprémben és Budapesten végezte. 1910-ben szentelték pappá, 1911–1913-as években káplán volt Felsőörsön. Veszprémben 1914-től töltött be különféle egyházi feladatköröket: teológiai tanár, szemináriumi aligazgató, a Szent Anna-templom igazgatója, tanfelügyelő, pápai prelátus, kanonok. Számos cikke, tárcája és karcolata jelent meg a Veszprémi Hírlapban. Veszprém történetét, műemlékeit és egyházi művészetét kutatta.

125 éve szeptember 4-én tűzvész pusztított a temetőhegyen.

125 éve november 24-én felavatták az új Megyeházát.

1892**Szeptember**

120 éve kezdődött meg a tanítás a Veszprémi Állami Polgári Fiúiskolában.

Október 30.

120 éve jelent meg a Veszprémi Híradó c. társadalmi és közgazdasági hetilap.

November 3.

120 éve a magyar királyi 17. honvéd gyalogezred 3. zászlóalja elfoglalja új otthonát a lakotnyává alakított Kopácsy-házban a Komakút téren.

1897

115 éve halt meg VÉGHÉLY Dezső, szentkirályszabadjai (Veszprém, 1840. nov. 28.–Abbázia, 1897. ápr. 2.) író, történész, jogász, alispán. Apja Véghely Imre 1867–1872-es években Veszprém vármegye alispánja. Veszprémben ügyvédi irodát nyitott. 1875-ben Veszprém városa, 1878-tól Veszprém vármegye főjegyzője, 1881-ben alispánná választották, ez utóbbi funkciót haláláig töltötte be. Megbízást kapott Veszprém megye monográfiájának megírására, de betegsége miatt a nagy munkát nem tudta elvégezni. Tudományos folyóiratokban számos tanulmánya jelent meg. A veszprémi Alsóvárosi temetőben nyugszik

1902

110 éve készült el Schmahl Henrik tervei alapján a püspöki jószágkormányzóság épülete.

110 éve Csomay Kálmán építőmester téglagyárat alapított a mai Jutasi úti lakótelep területén.

110 éve alakult meg a Veszprémi Szabad Lyceum Tudományt és Ismeretet Terjesztő Társasága.

110 éve, hogy megkezdődött a város csatornahálózatának kialakítása.

110 éve szeptember 8-án Hornig Károly püspök felszentelte a Szent László templomot.

110 éve szeptember 14-én lerakták a kórház bővítésére szolgáló új pavilon alapkövét, melyet Hornig Károly püspök áldott meg.

110 éve november 29-én Pósa Endre megvásárolta a zirci ciszterciek rezidenciáját. Ide költöztette műhelyét és üzletét is.

110 éve november 30-án megalakult a Veszprémvármegyei Múzeumi Egylet.

1907**Június**

105 éve alakult meg a mentőszolgálat, amely az Önkéntes Tűzoltóegylet keretein belül működött.

Október 13.

105 éve szentelték fel a Károly templomot.

1912

100 éve május 1-jén szervezték újjá Veszprém első sportegyesületét, a Veszprémi Torna Clubot. 100 éve megvásárolták az első mentőautót.

100 éve hunyt el CHOLNOKY Viktor (Veszprém, 1868. dec. 23.–Bp., 1912. jún. 5.) író, újságíró, szerkesztő. Álnevei: Arne, Paganel, Pelargus, Trivulzio, Viktor. 1894-től 1897-ig a Veszprémi Hírlap szerkesztője. 1898-ban megindította a Balatoni Hírlapot, amely 1899-ben megszűnt. 1908-ban Budapestre költözött, többek között a Pesti Naplónál, A Hétnél és más lapoknál dolgozott. A Hétnek pár évig szerkesztője is volt. Újságírói munkásságára a rendkívüli politikai éleslátás és a nagy műveltség volt jellemző. Jelentős novellista, népszerű elbeszélő, aki nagy műgonddal írt, a magyar próza legjobb stílusművészei közt tarthatjuk számon. 100 éve hunyt el SCHMAHL Henrik (Hamburg, 1846–Drezda, 1912. júl. 14.) építész mérnök. Tanulmányait Hamburgban végezte. Budapesten kezdetben Ybl Miklós mellett dolgozott. Különböző stílusokban tervezett épületeivel a pesti eklektika jellegzetes képviselője volt. Veszprémben ő tervezte a volt püspöki jószágkormányozási épületet, az Eötvös Károly Megeyi Könyvtár épületét, amelyet 1965 és 1968 között, Molnár Pál tervei alapján alakítottak át könyvtári feladatok ellátására. Az 1997–1998. évi felújítás és ismételt átalakítás során, visszanyerte eredeti szépségét és formáját, új funkciókat kapott.

100 éve 1912 augusztusában készült el az ipari iskola az Ipartanoda új szecessziós épülete. A megnyitó beszédet dr. Komjáthy László polgármester, a díszbeszédet dr. Rédey Gyula nagyprépost mondta.

100 éve épült fel a város legmagasabb háza a Rupert-ház, mely az Ányos utca felől ötemeletes, a Vár bejáratánál földszintes.

100 éve halt meg BENKŐ István (Veszprém, 1838. júl. 5.–Veszprém, 1912. szept. 2.) kádármester, városi képviselő. 1860-ban, Veszprémben már városi képviselő, 1890-től városi tanácsos. A vármegyei bizottságnak 24 éven át tagja. Kádármesterként 36 magyarországi kiállításon vett részt. Szerepelt a Párizsi Világkiállításon is. 1875-ben vörösborkészítő hordót talált fel, amelyre szabadalmat kapott. Turinban felkereste Kossuth Lajost, akinek egy díszcsutorát vitt, amely később a Nemzeti Múzeumba került.

100 éve született PÁLDY Róbert (Gyergyóalfalu, 1912. szept.–Bp., 1998. márc. 2.) tanár, könyvtáros, szerkesztő. Kapcsolatba került a falukutató mozgalommal, maga is végzett ilyen vizsgálódásokat. 1955-től Veszprémben a megyei könyvtár igazgatója. Az ötvenes évek második felében vállalta helytörténeti kutatások ösztönzését és támogatását, kiadványok szerkesztését és megjelentetését. 1957-ben szerkesztője volt a négy számot megért Veszprémi Szemle c. folyóiratnak. 1961-ben a Könyvtáros c. országos szakmai folyóirat szerkesztőjévé nevezték ki. Kapcsolatai Veszprém megye kulturális közéletével haláláig nem szakadtak meg:

1917

95 éve hunyt el HORNIG Károly, hornburgi (Pest, 1840. aug. 10.–Veszprém, 1917. febr. 9.) r. k. püspök, író. 1888. április 17-én nevezték ki veszprémi püspöknek, 1912-ben X. Pius pápa áldozárbíborossá, így püspökként a bíborosi kollégium tagjává nevezte ki. Saját költségén három templomot építtetett: Lajoskomáromban, Veszprémben, 1907-ben a Feltámadás-templomot (Károly-templom), Farkasgyepűn templomot iskolával. Aigner Sándor építész tervei szerint átépíttette a veszprémi székesegyházat. Püspöksége alatt az egyházmegye legtöbb templomát restaurálták. 1894-ben új anyakönyvi szabályzatot, 1896-ban új egyházmegyei szertartáskönyvet adott ki. Megbecsülte és támogatta a tehetséges embereket. Tudományos munkát is végzett Egy ideig szerkesztője volt a Magyar Állam c. politikai napilapnak, később átvette a Religio c. folyóirat szerkesztését.

1932

80 éve halt meg LACZKÓ Dezső (Trencsén, 1860. júl. 22.–Veszprém, 1932. okt. 27.) geológus, piarista tanár, múzeumigazgató. 1888-tól Veszprémben tanított. 1912 és 1918 között a veszprémi gimnázium igazgatója, 1920-ban vonult nyugalmába. 1895-től tevékenyen részt vett a Bakony geológiai feltárásában, és Lóczy Lajos egyik legjobb munkatársa volt a Balaton környékének tanulmányozásában. Nevéhez fűződik a Veszprém Megyei Múzeumi és Könyvtári Egylet megalapítása 1903-ban, amelynek első igazgatója. Közreműködött a Nemesvámos határában fekvő balácapusztai római lelőhely feltárásában.

1937

75 éve kezdte meg működését a jutasi repülőtér.

December 22.

75 éve adták át a forgalomnak a Szent István hidat.

1952

60 éve hozták létre a megyei statisztikai kirendeltségeket, ekkor alakult meg Veszprémben is a Megyei Statisztikai Hivatal.

Megalakult veszprémi székhellyel a Közép-dunántúli Szénbányászati Tröszt.

A nagyszeminárium megszüntetésével megszűnt a Papnevelő Intézet.

Létrejött a megyei könyvtár.

Június 20.

Felavatták a Nehézvegyipari Kutató Intézet (NEVIKI) új épületét.

1957

55 éve szervezték meg a Tanácsakadémiát a Nagyszeminárium épületében, mely 1977-től Államigazgatási Főiskola.

Hungler József vezetésével feltárták a Szent György kápolna maradványait.

Megindult a helyi autóbusz közlekedés Veszprém–külső pályaudvar és a Hóvirág (Kiss Lajos) lakótelep között.

A Faárgyárban a későbbi Balaton Bútorgyárban megindult a minőségi bútorgyártás.

Augusztus 1.

Kertmozi nyílt a színházkertben.

Október 14.

Megkezdődött az oktatás Veszprémben a Davidikum épületében a Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetemen.

1962**Január 1.**

50 éve hozták létre a Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóságot.

Szeptember

Elkezdődött a tanítás a mai Hóvirág lakótelepen lévő Kiss Lajos Általános Iskolában (ma Simonyi Zsigmond Ének-zenei és testnevelési Általános Iskola).

1967

45 éve alakult meg a Veszprém Vegyész Sport Club.

Felavatták a Hotel Veszprém szállodát.

Július 1.

45 éve szervezték meg a Veszprém Megyei Földhivatalt.

1972

40 éve szedték fel a síneket az egykori Veszprém-Alsóörs közti vasútvonalon.

A megyeszékhelyhez csatolták Kádártát.

Szeptember

Létrehozták az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottságot.

1977

35 éve Veszprémi Építők néven megalakult a mai MKB Veszprém KC néven szereplő férfi kézilabda csapat.

Megalakult a Hóvirág Énekegyüttes.

November 7.

Átadták a Veszprémi Nyomda új üzemét az Őrház utcában.

December

Első előadását tartotta a Petőfi Játékszín.

1982

30 éve kezdődtek el a Petőfi Színház épületének felújítási munkálatai.

Létrejött a Dunántúli Építőipar-történeti Gyűjtemény, mely később a Magyar Építőipari Múzeum lett.

Elkészült a Cholnoky Jenő Általános Iskola épülete.

1987

25 éve nyílt meg a Rózsa Úti Általános Iskola.

1992

20 éve jött létre a Tetőfedő Szakmunkásképző Iskola.

A városi közgyűlés Gizella-díjat alapított.

Egyházi kezelésbe került a Szilágy Erzsébet Általános Iskola.

Hegyeshalmi László létrehozta a Mestermű Galériát.

Megnyílt az Éltes Mátyás Fogyatékosok Nappali Intézménye és Gondozóháza.

„Kék Madár” személyközpontú és személyiségfejlesztő program indult a Báthory István Általános Iskolában.

Megkezdte adását a Rádió Jam.

Május 7–24.

20 éve rendezték meg először a Gizella-napi ünnepsorozatot.

1997

15 éve kezdte meg működését a Szociális Gondozási Központ utcai szolgálata.

Pro Meritis-díjat alapított a város.

Megalakult a Lokálpatrióták Egyesülete.

Újból megnyílt a Betekints Hotel és Étterem.

Május 12.

15 éve Szendi József veszprémi érsek felszentelte az újra felállított Mária szobrot a veszprémi Völgyhídnál.

Június 8.

15 éve helyezték el az új Református Templom és Egyházi Központ alapkövét a Március 15. utca és a Haszkovó út találkozásánál.

2002. március 14.

10 éve avatták fel Csikász Imre 1907-ben készült Kossuth Lajos-szobrát a róla elnevezett iskola előtt.

2007 ősze

5 éve jogutód nélkül megszűnt a Bakony Művek.